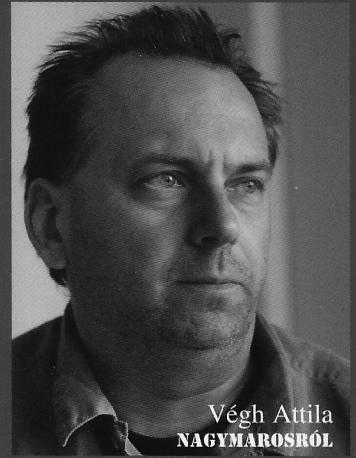

MAGYAR NAPLÓ

Véghe Attila
NAGYMAROSRÓL

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Versről és zenéről

a Misztrál együttes

Kiss Judit Ágnes

Szőcs Géza

versei

Győri László

elbeszélése

Túl a rákbarakkon

4. rész

Dobozi Eszter regénye

Regénypályázatunk

díjazottjai

Norvég irodalmi

mozaik

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kő Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosenczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: *Jávorszky Béla és Bellus Ibolya*

E-mail: europafigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus postacímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

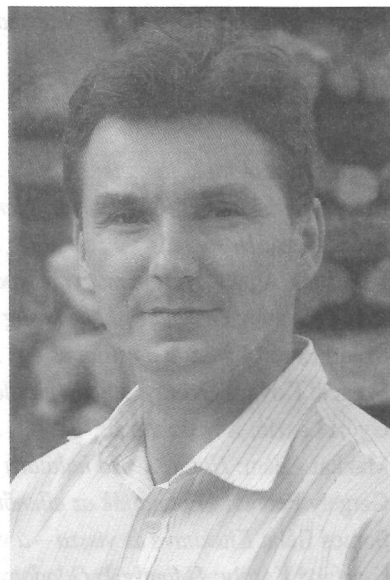
www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon a Misztrál együttes
(Both Loránt felvétele)

Vendégváró Nagymaros

Az 1996-ban ismét városi rangra emelt Nagymarost sokan ismerjük, de azoknak, akik mégsem ismernék, szeretném röviden bemutatni. A városka csodaszép, nyugodt sziget éppen a Dunakanyar szívében. Lakosainak száma ötezer-hétszáz fő körül mozog télen, nyáron azonban akár a duplájára is nőhet, hiszen rengeteg turista és üdülőtulajdonos látogat el hozzánk. Budapesttől most már megközelíthető negyven-negyvenöt perc alatt vonattal, gépkocsival, vagy akár hajóval is. Vonzerejét meg akarjuk tartani, és mind a lakosság, mind a turisták számára különleges kulturális programokat kínálunk, mert évek óta tapasztaljuk, hogy egyre nagyobb az igény rájuk. Iskoláinkat igyekszünk megővni, a csökkenő anyagi eszközöket lehetőségeink szerint pótoljuk. A művészeti oktatásra továbbra is nagy gondot fordítunk. Korábban volt Nagymaroson Művésztelep, amelynek törzsgárdája kiváló művészekből verbuválódott. Rendszeresen kiállításokat rendeztek az itt született alkotásokból, felpezsdítve ezzel a környék kulturális életét. Ma a civil szervezetek vállalnak rendkívül sokat a kulturális rendezvényeket illetően.

A város kultúrával kapcsolatos terveit a fentiek figyelembe vételével alakítottuk ki. Arra törekszünk, hogy őrizzük nemzeti hagyományainkat, a Dunakanyar, a város tradícióit. Az idei nyáron immár tizenkettedik alkalommal rendeztük meg a Kittenberger-napot a nagyhírű, 1958-ban itt elhunyt zoológus, vadász és Afrika-kutató, Kittenberger Kálmán tiszteletére, akinek 1920-tól 1958-ban bekövetkezett haláláig Nagymaros adott otthont. A rendezvényen, amelyen remek főző- és horgászversenyre is sor került, felléptek az Afro Productions művészei, Bednarik Annamária és a Dunakanyar Fúvóegyüttes. A nyár programjai között szerepel még a Fúvószenekari Találkozó, a Dunakanyar Nemzetközi Nyugdíjasklub-találkozó, a Misztrál Fesztivál, a Szent István-napok, a Katolikus Ifjúsági Találkozó, valamint a Sváb piknik. Ez utóbbit harmadszor rendezzük meg, hogy ismerkedjünk az 1724-ben ide betelepített svábok népi kultúrájával.

Kiemelkedő programunk a Regejáró Misztrál Fesztivál, amellyel sikerült hagyományt teremtenünk, hiszen az idei már a hatodik, s az önkormányzattal kötött megállapodás értelmében előreláthatólag 2015-ig támogatni fogjuk. A tízéves Misztrál együttes nagyon népszerű, a fiatal művészek versmegzenésítései és népdalátdolgozásai minden korosztályt megszólítanak. A fesztivál minden évben népes közönséget vonz, több ezer ember gyűlik össze ilyenkor.

Reméljük, az idei nyár programjai közül minden hozzánk látogató turista megtalálja a kedvére valót.

Petrovics László
polgármester

Petrovics László: <i>Vendégváró Nagymaros</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Végh Attila: <i>A táj költészete</i>	3
Máry Szabó Eszter: „Összetartás, szeretet” (<i>Beszélgetés a Misztrál együttessel</i>).....	5
Szőcs Géza: <i>Hasonmás</i>	11
Kiss Judit Ágnes: <i>Három magyar népdalra; Eurüdiké</i>	12
Banner Zoltán: <i>Örvendjétek, némaság lovagjai!</i>	14
Szenti Ernő: <i>A küszöb a csillagos ég</i>	17
Szegedi Kovács György: <i>Abban a pillanatban; Valahol itt</i>	18
Győri László: <i>A rossz utazás</i>	19
Makkai Ádám: <i>Határ Győző halálára</i>	21
Gergely Ferenc: „Folytatják az ellenőrzést”! (<i>Adatok Cseres Tibor életrajzához</i>).....	22
Somos Béla: <i>Kitekintve és vissza – a vonat ablakából</i>	26
Nyírfalvi Károly: [<i>Mimikri</i>]; <i>Odadobva</i>	26
Dobozi Eszter: <i>Túl a rákbarakkon (Angelika naplójából – 4. rész)</i>	27
<i>Az Írott Szó Alapítvány és a Magyar Napló közös regénypályázatának eredményei</i>	39

KÖNYVSZEMLE

Hanti Krisztina: <i>Ahhoz, hogy létezzenek, ki kell mondani a dolgokat (Ferdinandy György: A bolondok királya)</i>	42
Márkus Béla: <i>Gássogálív negyel (Szőcs Géza: Limpopo)</i>	44
Koncz Tamás: <i>Macska az úton (Vincze Ferenc: A macska szeme)</i>	46
Juhász László: <i>A westerlandi halfogás (Tollas Tibor: Összegyűjtött versei és műfordításai)</i>	47
Vesztróczy Zsolt: <i>Az újra felfedezett Adria (Magyar írók az Adrián; szerk.: Kiss Gy. Csaba)</i>	49
Deák László: <i>Az Evangélium csendje (Szent János írása szerint való Evangélium Karátson Gábor akvarelljeivel)</i>	50

EURÓPAI FIGYELŐ

Norvég irodalmi mozaik (A verseket Sulyok Vince, a prózákat A. Dobos Éva válogatta és fordította)

Karin Fossum: <i>Az oszlop</i>	51
Marita Fossum: <i>Ketten, anyámmal (regényrészlet)</i>	54
Karin Sveen: <i>A jó szív</i>	58
Kjell Askildsen: <i>Egy sakkparti</i>	61
Frode Grytten: <i>A Burundi Hercegnő</i>	62
Rolf Jacobsen: <i>Lefelé nőni; Átlagosan nyolcvannal; Szögesdrótos tél; Korall; Orgonavirág; Augusztus; A Wall Streeten a templom; Találkozunk</i>	66

Számunkat Lisztes István szobraival illusztráltuk.

**Norvég válogatásunk megjelenését a NORLA
(Norwegian Literature Abroad) támogatta.**

NORLA

VÉGH ATTILA
A táj költészete

Mindig is tudtam, hogy egyszer majd elegendem lesz Budapestból, és – bár itt születtem – elvonulok egy kisvárosba vagy faluba, hogy emberhez méltó életet éljek. Úgy sejtetem, hogy ez majd akkor következik be, ha megöregszem, és a létharc-fáradtság, azaz a bölcsesség elküld a városból.

Hogy nem így történt, annak egy tavaszi nap az oka. Öt-hat évvel ezelőtt meglátogattam Nagymaroson élő barátaimat. Felhűsztató délelőtt volt, a Duna-parton sétáltam, virágzó fák között. Elöttem a folyó, szemben a visegrádi vár, félkaréjban a Pilis, mögöttem a Börzsöny vonulata. És akkor megszólalt a hang, a daimón, ahogy Szókratész mondaná, és én hittem neki, mert nemcsak azt tudtam mindig, hogy egyszer elhagyom a várost, hanem azt is, hogy ez a döntés nem valamilyen racionális megfontolás eredménye lesz, hanem egy belső hang, a daimónom hangja fogja megjelteni nekem.

„Ez az a hely” – mondta akkor a belső isten. Egy év múlva már itt laktam, a templomtérén épült hetvenéves házban. A kert végében is áll egy kis ház, ide menekülök a család elől, ide vonulok el, ha írni, olvasni vagy gondolkodni akarok. Szerzetesi cella a Duna és a Börzsöny között. Őszi reggeleken, ha itt ülök és hallok a fejem fölött húzó vadludak gágogását, érzem: rendben vannak a dolgok. Első hajnali cserkelőúton, alighogy beléptem az erdőbe, vadmacskát láttam. Ritka élmény ez. A komolyabb erdőjárók tudják, hogy a vadmacska nem tartja a váltóját, mint például a róka, ezért teljesen kiszámíthatatlan, mikor futunk össze vele. Ezt a találkozást tehát úgy értékeltem: a Börzsöny azt üzeni, hogy jó helyen vagyok. A táj befogadott.

Aki írni akar, annak fontos, hogy a táj, ahol él, befogadja. (Mondhatnám úgy is: fontos, hogy az író a tájat, ahol él, befogadja.) Mert aki ír, az őt befogadó tájból írja el magát, s mindig ide írja vissza magát. A táj a lelki földrajz terepe. Érzelmi egység, amely több, mélyebb, bensőbb, mint a hegyek, fák, vizek és élőlények összége. Táj az, ami bennem van. (Ez az oka annak, hogy tájügyben a daimón az illetékes.) A tájat látni: érzelmi tükörjáték. Amikor a Phaidrosz című Platón-dialógusban Szókratész az Ilisszosz partján sétál, helyet keresve a beszélgetésnek, ugyanazt érzi, amit például a nagymarosi Duna-parton sétálva ma is érezhetünk, ha elég érzékenyek vagyunk: hogy én magam nem elszigetelt szubjektum vagyok, és ami odakint van, az nem elszigetelt objektum, hanem egyetlen nagy organizmus az egész. A visegrádi várban benne van a Duna, a Dunában a Pilis

és a Börzsöny, a látott hegyekben benne vagyok én, bennem pedig vadludak és sirályok úsznak, emlékek rakódnak egymásra, és körben a hegyeknek is van emlékezetük, látnak engem és valakiben majd földidéznek, ha nem leszek. Hogyan lehetne hitelesen beszélni a tájról, arról a csodáról, amelynek lebegő sarokpontjai a hangulatok, a sirályok, az emlékek és a fák? Hogyan lehetne képet adni a táj és a lélek kapcsolatáról, arról a szimbiózisról, amelynek elemei pontosan soha ki nem jelölhetők, mert ennek a mátrixnak millió csomópontja van?

Képet adni róla csak az irodalom, a művészet tud. Az igazi művészet képes arra, hogy kibontsa a belső táj lényegét, s földidézze a létet, az élet alapjaiban bujkáló titkos semmit, amire ha spontán módon ráérezünk, azt mondjuk: boldog vagyok.

Ausztrál bennszülöttek, ha valamely szorító kényszer hatására messze kellett vándorolniuk lakhelyüktől, vándorlás közben dalba foglalták a táj hegyeit, fáit, bokrait. Megköltötték, elénekelték a tájat, továbbhaladva a dalt folyamatosan bővítették, hogy a dalt majd térképként használva találjanak vissza otthonukba. Hazaénekelték magukat.

A dal szavai magukba gyűjtik a táj arcait. A bennszülöttek hangfénykép-albumot készítenek, egyre messzebb éneklük magukat létük centrumától, s a dal nyomán találnak vissza a lét középpontjába. Minden népdal a középpontból indul ki, és valamely létperem felé tart, de közben centrumát sosem adja fel. Ezért talál vissza bárholn is ugyanoda.

A dal megalkotása távolodás közben történik meg. Alkotni annyi, mint a középponttól – ahol lét és gondolkodás azonos – az élet felé távolodni. Élet az, ahol lét és gondolkodás nem azonos. Aki népdalt énekel, az ünnepel: újra és újra visszatér abba az időbe és térbe, ahol minden Egy.

Az alkotáshoz távolság kell. Az alkotónak meg kell teremtenie azt a távot, amely – a létcentrumból kiszakadva – életre hívja a dalt. Ha a bennszülöttek nem indulnak útnak, sosem születnek meg a dal szavai, mert nincs meg a kellő távolság élet és lét között. És ha az ember nem akar többé visszatérni, ha tehát úgy érzi, nincs hazája, akkor sem születik meg a dal.

Ha az ember a tájat meg akarja énekelni, közelség és távolság kellő arányát kell megtalálnia. El kell szakadnia a tájtól, de elszakadtában – mint a minden ősszel elvándorló vadludaknak – éreznie kell a középpont, az otthoni táj magnetizmusát. Az európai irodalomban ez különböző korokban különböző módon történt meg. A középkori költők egészen mást láttak a tájban, mint mi. Látásuk, tájérezékelésük egészen más volt, olyannyira, hogy ha ma föltámasztanánk valamelyiküket és kimennék vele az erdőre, nem ugyanabban az erdőben járnánk.

A mi tájérzékelésünket a romantika állította be, és máig nem ereszi. Romantikusan látunk, ami annyit tesz, hogy a tájtól katarzist várunk, de legalábbis meg-hatódottságot, fenségességet. (Azt az érzelmi egységet várjuk el, amiről fentebb szó volt, és amit én is elvártam magamtól, amikor írni kezdtem ezt az esszét.) Mióta Rousseau megírta *Egy magányos sétáló álmodzásai* című művét, azóta az ember azt várja el a természettől, hogy ott ismerjen magára. Ez a magára-ismerés, a táj okozta megvilágosodás süt Hölderlin költeményeiből, Caspar David Friedrich festményeiből.

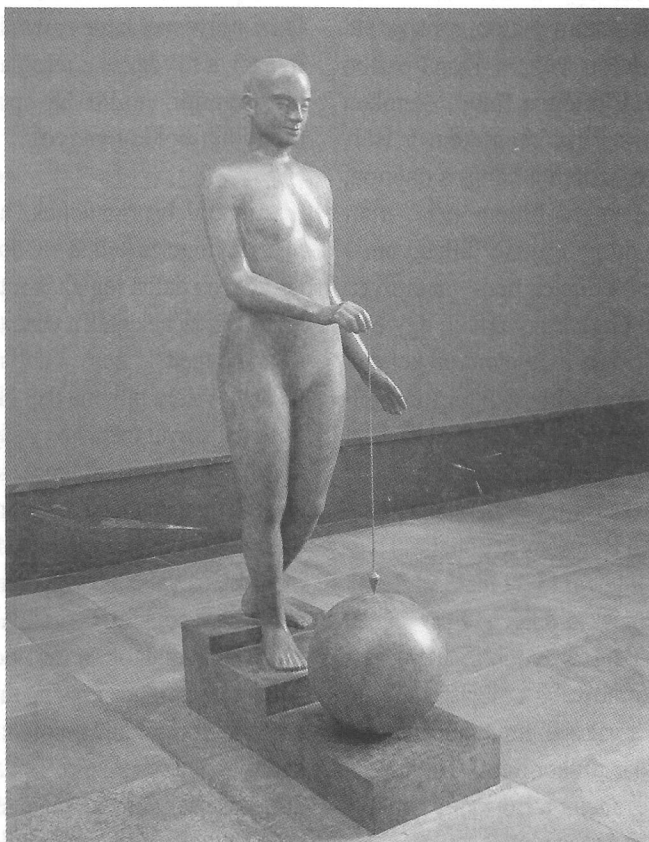
Csak hogy a romanti-kus kód még a mi kultú-ránkban sem egyenletes erővel alapozza meg táj-képünket. Amikor fiatalabb koromban vidéken jártam, mindig megdöb-bentett, hogy amikor a természet szépségeiről próbálok beszélgetni a helyiekkel, mindenki érdektelenséget árul el. A tájban élők egyszerűen konstatálják a táj ottlé-tétét, és kész. Nem tud-nak, nem akarnak megha-tódni egy-egy napkeltén vagy böggő szarvasbikán. Eleinte azt hittem, ez a tájban-élés keltette érzé-ketlenség, a megszokás jele. Aztán rájöttem, hogy

inkább annak a jele, hogy a romantikus kód itt, a termé-szeti táj közelében nem olyan erős, mint a városban, mert itt egy ősbib, eredendőbb kód határozza meg a táj-szemléletet: a természet természetességének kódja.

Arról persze szó sincs, hogy a természetközeli népek ne éreznék táj és lélek egységét. Nemrég Moldvában jártam, a legtávolabbi csángó faluban, az ukrán határhoz közel. A fa-lu – a neve Magyarfalu – jó magas dombok között fekszik, a temető is az egyik dombtetőn van. Gyakran felmáshatunk ide sörökkel, borokkal, mert a magaslatról a magyarfalusi völgy szépen belátható. Odébb magasabb dombok, hegyek húzódnak, elállják a távolabbra igyekvő tekintet útját. Meg-kérdeztük egy helybélitől, mi van a hegyen túl. „Ott? Sem-mi” – felelte. Jót neveltünk a válaszon. Aztán megkérdez-tünk még három-négy embert. Mindenki ugyanezt vála-szolta. Ekkor elgondolkodtam a feleleten.

A hegyen túl talán azért nincs semmi, mert ez a hegyek ölelte vidék az, ahová mindig, mindenholn vissza kell térni. A lélek hoz ide vissza, mert a lélek itt lakik. Ha hin-nék a túlvilágban, azt mondanám: a semmi az, ahol a lélek elhagyja a testet, és önmagában él. Az otthoni tájat ölelő hegyek óvják meg a lelket egy ilyesfajta űrsétától.

A léleknek otthont adó tájra visszatérni olyan, mint lé-lekben visszatérni abba az időbe, amikor boldogok vol-tunk. A visszatérés fáj. A nosztalgia, ez az ógörög szavak-

ból készített mozaik any-nyit tesz: a visszatérés fáj-dalma. Édes fájdalom ez. Az elmúlt lét helyén űr tá-mad, mely jelenlétünkre fenyegetőn rátör. Ahogy beszippantja, ahogy átad-juk magunkat a nosztalgia áramának, átjár bennün-ket az a fájdalom, amely a lét alapfájdalmával rokon, és amelyben a világot folyton fenyegető káosz szelleme él. Jelenlétünk, életünk nem más, mint e káosz féken tartása, de en-nek az életnek semmi ér-telme nincs, ha nem teszi ki magát folyton a ve-szélynek, ha a káosztól tá-volinak, betonszilárdnak hazudja magát. Mindaz, amit transzcendensnek nevezünk, ebből a ve-

szélyből táplálkozik, ebből a termő bizonytalanságból nyeri értelmét.

Tudta ezt Krúdy Gyula Szindbádja, amikor visszatért évtizedek előtt átélt helyszínekre, hogy érezze az elmúlás levegőjét. Mert útban a semmi felé elválk, mi fontos, mi lényegtelen. Szindbád tudta, hogy aki valóban látni akar, az visszaforduló tekintettel él. Szindbád olyan, mint maga az emlékezés: a semmi tüzével táplálja az életet.

„Így múltott Szindbádnak, a hajósnak az élete, amíg végre elérkezett ahhoz az időszakhoz, midőn sem a je-len, sem a jövő már nem izgatta gondolkozásra, álmo-dozásra, hanem a múlt, a régen elmúlt ifjúsága. Mint a messzi tengereket bejárt hajós, nem találván többé ismeretlen országokat: kifeszíti vitorláját, hogy hazájába visszatérjen – úgy indult el Szindbád keresni az ifjúkor emlékeit. Mintha még egyszer akarná kezdeni élete re-gényét... Mintha új és ismeretlen érzéseket keresne...”

„Összetartás, szeretet”

Beszélgetés a Misztrál együttesel

*„Amikor már álmod látunk,
mikor minden elveszett
egy remény van, egy igazság,
összetartás, szeretet?”*

Dsida Jenő *Összetartás, szeretet* című versével zárul az idén tízéves Misztrál együttes legújabb albuma, amelyet a költő születésének századik évfordulójára adtak ki.

– TÖRÖK MÁTÉ: Lemezünket a Hangzó Helikon és Gryllus Dániel felkérésére készítettük el, nagy tisztelettel emlékezve a költőre. Bízunk benne, hogy ez a „kicsi zenés verssziget” menedéke lesz mindazoknak, akik kiutat keresnek a ma egyre erősödő, a kultúrát és hagyományokat megsemmisítő ideológiák özönéből. Az, hogy Dsida Jenő fiatalon elköltözött, s halálát irodalomba vetett fanatikus hite is okozta, kit érdekel ma? Miért hagyjuk elveszni nagyjaink örökségét és hagyományainkat? Gondolkozzunk újra úgy, ahogy *Psalmus Hungaricus* című versében fogalmaz a költő: „Epévé változék a víz, mit lenyelek, / ha téged elfelejtelek! / Nyelvemen izzó vasszeget üssenek át, / mikor nem téged emleget! / Húnyjon ki két szemem világa, / mikor nem rád tekint, népem, te szent, te kárhozott, te drága!”

Ha ez sikerül, büszkén lehetünk magyarok bárhol a világban: magyarként világfiak. Nyelvünket, zenénket megőrizve legyünk testvérei a többi népnek.

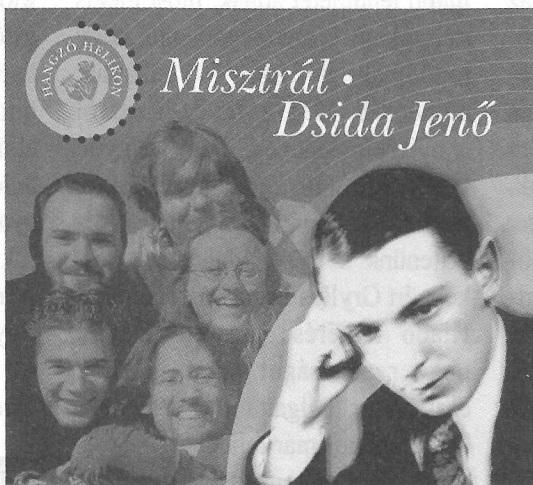
– Tervezitek a *Psalmus Hungaricus* többi részének megzenésítését is?

– TÖRÖK MÁTÉ: Ez a feladat még várat magára. A hat részből álló *Psalmus* hatalmas ívet alkot. A záróakkord nagy tanítás. Megénekelni nehéz. Két út adódott számunkra: az egyik egy több hangszeres, min-

den mozzanatot végigkísérő zenei háttér, a másik pedig, ami végül megvalósult, egy gitárral a szinte „elmesélő” kíséret.

– *Hogyan fogadja a közönség ezt a súlyos művet?*

– TÖRÖK MÁTÉ: A *Psalmus* miliójét nehéz egy koncerten megte-remteni, ezért nem is játszuk hangversenyen. Csak a CD-n hallható.

– *Hogyan dolgozik az együttes? Hogyan osztjátok meg egymás között a feladatokat? Ki írja a zenét, ki hangszerel és ki választja ki a verseket?*

– HEINCZINGER MIKLÓS: Mindenki szuverén alkotóként tagja az együttesnek. Mindegyikünk kiválaszt néhány verset, megzenésíti és elénekli a saját művét. A többiek kísérik. Magam nemrég ismertem meg Dsida Jenőt. Megrázó volt számomra egy olyan költő műveit feldolgozni, aki nálunk fiatalabb

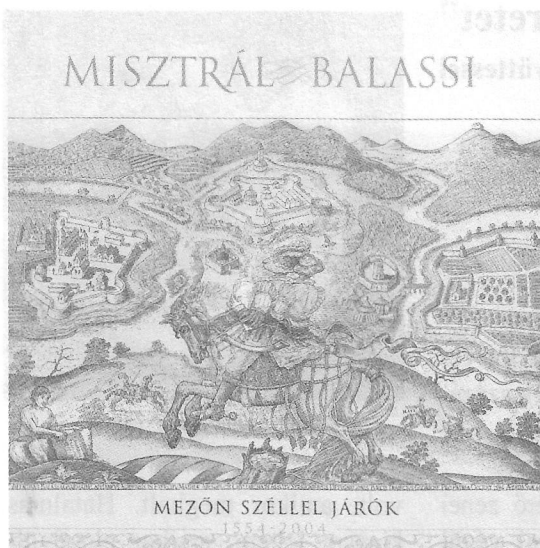

Eröss Elemér felvétele

volt, amikor meghalt. Hatalmas kincsre leltem, amikor elmélyültem a Dsida-életműben. Öt hónapra keresztül vele – benne éltem. Bejártam vele a lélek minden zegét-zugát. Ugyanolyan kereső ember volt, mint mi.

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Dsida Jenő hasonlatos volt a mai fiatalokhoz. Műfelfogásánál kedvelte a mulatságokat és erős dinamizmus jellemezte. Ő azonban bejárta az önismeret küzdelmes útját, fölismerte az élet súlypontjait. Több éves lertargia után megenyhült, Istent szerető emberré vált. Lényeglátása és céltudatossága sajnos hiányzik a mai emberek többségéből. Dsidának volt bátorsága, hogy mélyre ásson magában, akkor is, ha fáj. Ha a mai emberek is így tennének, gazdagabb és érzékenyebb lenne a világ. A fiatalok gyakran nem is tudják,

miért tanulnak, dolgoznak, minek lehet és „kell” örülni. A média ügyesen eltereli amúgy is kalandozó figyelmüket. Azok, akik nem ismerik a művészet áldásos hatását és önmagukkal sincsenek jóban, nem tudnak mit kezdeni néha furcsa hangulatot előidéző érzéseikkel. A zene és az irodalom ebben is segít. Érzékenyebbé, fogékonyabbá teszi a lelket, így megkönnyíti az ismerkedést önmagunkkal és a világgal. Dsida Jenő lelki hullámszáma it igyekeztünk muzsikánkkal is követni, illetve még plasztikusabbá tenni.

– TÖRÖK MÁTÉ: Az is izgalmas Dsidánál, ahogy verseiben keverednek a derús és a melankolikus elemek. A borús hangulatú versek között is sok különböző árnyalatot fedezhetünk fel.

– HOPPÁL MIHÁLY: Mindnyájan másként közelítjük meg a műveket, de szerencsére mindig kialakul az egységes hangzás, és közös nevezőre jut ez az amúgy különböző egyéniségekből álló közösség. Emberi és szakmai szempontból szerencsére nagyon hasonló az értékrendünk. Mindannyian igyekszünk a legtöbbet kihozni magunkból. Szerzői és előadói téren egyaránt fontosnak tartjuk a hitelességet. Mivel javarészt ismert, komoly műveket zenésítünk meg, tudásunk legjavát igyekszünk hozzátenni a versekhez. A peccsenyéhez prima és hozzá illő bor dukál. Különleges és személyes munkakapcsolat ez szerző és szerző között, hiszen a végén a mi zeneszerzői és előadói egyéniségünk is benne lesz abban a furcsa végtermékben, amit énekelt versnek hívnak.

– Valóban nagy vállalkozás és felelősség remekműveket dallamokba bújtatva, esetleg fakuló színüket felfrissítve a közönség elé tárni. Gondolok például a 2004-ben megjelent Balassi CD-re.

– TÖRÖK MÁTÉ: *Mezőn széllel járók* című lemezünkön ritkán hallha-

tó Balassi- és Balassi korabeli verseket dolgoztunk fel a költő 450. születésnapja alkalmából. A megnyugvást nem találó, örök vándorúton járó, szabadságkereső Balassi Bálintot idéztük meg. Ez volt az első tematikus lemezünk. Itt is arra törekedtünk, hogy újat is tudjunk nyújtani. Hidat építettünk a verséneklők és a régi zenét játszó kö-

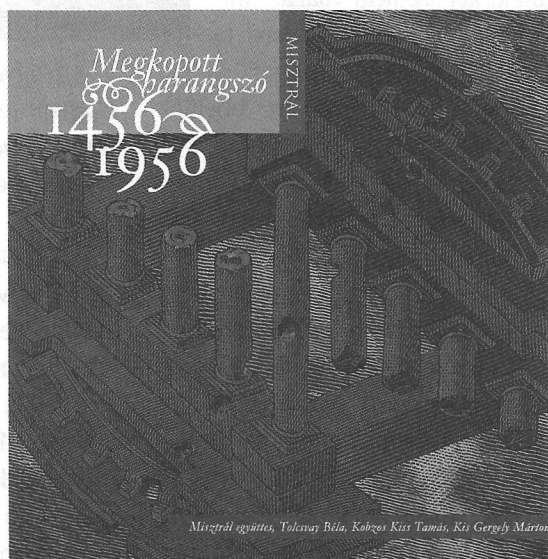
zött, mert ez a lemez régi zenei elemeket is tartalmaz, de alapvetően a mi hangzásvilágunkat tükrözi.

– *Haladjunk visszafelé a Misztrál együttes történetében.*

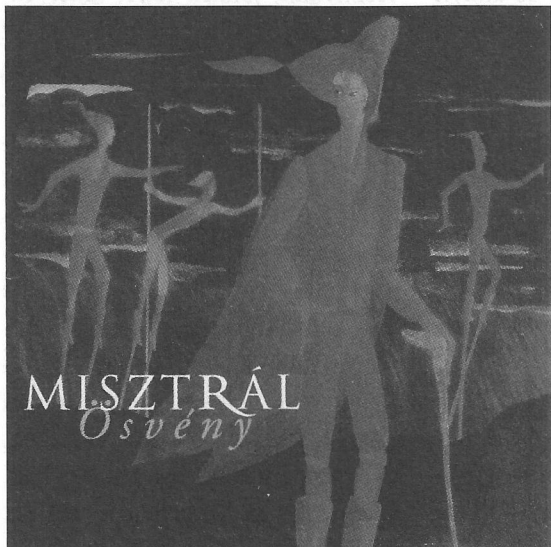
– TÖRÖK MÁTÉ: Bár soha semmilyen siker hatására nem szoktunk hátradőlni, sőt a jó eredmények újabb lendületet adnak, most mégis muszáj egy kicsit megpihenni, hogy töltődjünk, és frissen folytathassuk a munkát. Még a Dsida-lemezről annyit elmondanék, hogy nagyon kevés idő állt rendelkezésünkre, ugyanis öt hónap alatt kellett elkészítenünk a CD-t. Megtiszteltetésként ért Gryllus Dániel és a Helikon Kiadó felkérése. Gryllus Dániel nagy szabadságot adott nekünk, csak akkor hallgatta meg a felvételeket, amikor már teljesen készen voltunk, tehát nem is lehetett volna változtatni a számokon. Ez a teljes bizalom jele volt, ami nagyon jól esett. Ritka jó emberi és szakmai kapcsolat van a Kaláka és a Misztrál zenekar között. Ez a kapcsolat 1998-ban kezdődött, amikor megnyertük a XIX. Kaláka Folk Fesztiválon a Kaláka Alapítvány fődíját.

– *A Kaláka fődíján kívül több díjat is elnyertetek.*

– TÖRÖK MÁTÉ: 2000-ben első helyezést értünk el a Gödöllői Dalostalálkozón, 2006-ban pedig nekünk ítelték a Bartók Béla-díjat. (A Bartók Béla-díjat a Bartók-émlékév tiszteletére a Magyar Művészetért Alapítvány és a Herendi Porcelánmanufaktúra alapította, s a tavalyi évben osztotta ki.) 2006 októberében megjelent *Megkopott harangszó* című lemezünket a közös évforduló ihlette. Már fél évezrede és ötven éve zúgnak a harangok minden délelben 1456, a nándorfehérvári diadal emlékére. Ötven éve, 1956-ban egész Európában értünk, magyarokért kondultak meg a harangok. Az Európát leigázni szándékozó török szultán és utódai Nándorfehérvárnál tanulták meg: a keresztény Európa számukra bevehetetlen föld – és erő. Moszkva világuralmi álmokat dédelgető urai 1956-ban Magyarországon kaptak halálos sebet: embertelen birodalmuk néhány évtized múlva eltűnt a föld színéről. E kettős évforduló alkalmából a lemezen nagy magyar gondolkodók, költők, muzsikusok emlékeznek 1456-ra és 1956-ra. A múltat idézik és megtanítanak figyelni a jövőre. Zenészbárátainkkal – Tolcsvay Bélával, Kobzos Kiss Tamással, Kis Gergely Mártonnal és

Pusztai Gáborral – együtt tiszteltünk a két jelentős történelmi esemény előtt. Nagy László, Buda Ferenc és több jelentős költő megze-

nésített versei mellett helyet kapott a lemezen egy históriás ének Hunyadi Jánosról és a „Jövel, légy velünk, Úr Isten” kezdetű népeinek is. A hangzóanyag mellé könyvet is megjelentettünk – közösen a Mikes Kiadóval –, amelyben neves személyiségek – többek között Makovecz Imre, Jankovics Marcell, Raksányi Gellért, Bózsöny Ferenc – mondják el 1956-tal kapcsolatos gondolataikat. A könyv és a CD borítóját a – kötetben írásával is szereplő – Orosz István grafikusművész készítette. Fontosnak tartjuk a történelmi emlékezet ébren tartása mellett azt is, hogy minél több XX. századi költő művét bemutassuk. Nem titkolt célunk, hogy feldolgozásaink segítségével, a zene varázsával vonzzuk a fiatalokat az irodalom csodálatos birodalmába.

– *És aki egyszer bent reked, nem szabadul többet. Hogyan lehet a XXI. században a művészet „fogságában” élni? Példaértékű adottságok, hogy minden elkeserítő, az embernek kedvét szegő tendencia ellenére egyre mivesebb lemezeket adtak ki, és van időtök és energiátok erre a nemes munkára amellet, hogy eltartjátok családotokat...*

– HEINCZINGER MIKLÓS: Természetesen mindegyikünknek van civil állása, hiszen Magyarországon ma nem lehet verséneklésből és kultúrmisszióból megélni. Ez ellen nem tehetünk semmit, csak csöndben tudomásul vesszük. Ugyanolyan intenzitással és maximalizmussal készülünk koncertjeinkre és új lemezeinkre, mintha „semmi más dolgunk nem volna”.

– *Ezt a lemezek és a DVD-felvételek is bizonyítják. Mi volt az előzménye az eddig bemutatott három CD-nek?*

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: 2002-ben az *Ösvény* című lemezünk olyan időszakban készült, amikor a „kamaszok” már felnőttek, emberileg, zeneileg sokat fejlődtek, de kísérletező kedvük is egyre nagyobb lett.

– *Érdekes volna összehasonlítani első lemezetekkel a most megjelent Dsida CD-t.*

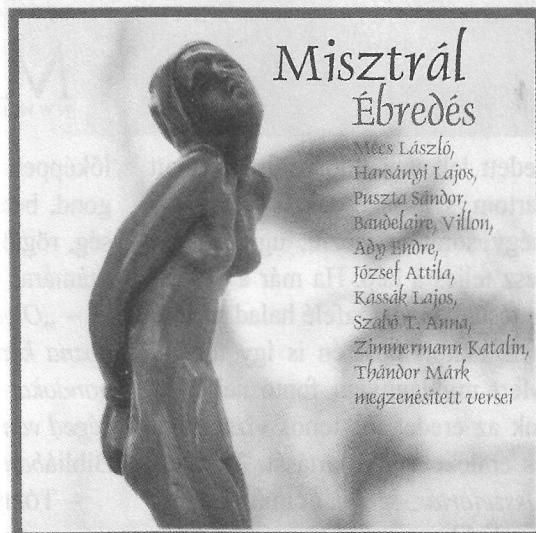
– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Sokat változtunk a tíz év alatt, és egyéni hangzásunk megtartása mellett újabb színekkel gazdagodott muzsikánk. Első lemezünk, amelyet az együttes megalapítása után két évvel adtunk ki, már nem kapható. Az *Ébredés* című CD még a kezdők jellegzetes jegyeit viseli magán. Utólag kissé patetikusnak látszik, de ezt is vállaljuk, hiszen első kísérletnek igazán jól sikerült. Mécs László, Pusztai Sándor, Tompa Mihály, Ady és Kassák verseit zenésítettük meg.

– *A díjakról már beszéltünk, azokat az értő, rangidős muzikusok ítélték a Misztrál együt-*

tesnek. De hogyan fogadott benneketek a közönség?

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Természetesen kezdettől fogva abban bízunk, hogy egyre szélesebb réteget fogunk meghódítani zenénkkel, de az sem bánjuk, hogy a számunkra elérhető legnagyobb siker nem összehasonlítható a média által felkapott és agyonreklámozott együttesekével. Nem baj, ha a világ a „könnyebb műfaj” felé halad, ha időnként alkalmazza a sematizmust, hiszen minden rendszerekre épül, de hogy egy vázon mi van, az már nem mindegy! Ma sajnos a vázon gyakran csak valamiféle igénytelen máz csillog – és nagyjából ennyi a „tartalom”. A zeneiségtől, az egyéniségtől, vagyis a lényegtől fosztja meg a média az embereket, mert olyan széles rétegekhez kíván szólni, amelyeknek az igényét másként nem lehet kielégíteni. Sokkal könnyebb belefogni egy olyan vállalkozásba, amely a jól kitaposott, unalmas, de már bevált úton jár, és így gyors hasznot hoz. Senki nem gondol hosszú távú befektetésekre – főleg a kultúrában nem. Ilyen szempontból az egész világ leegyszerűsödött.

– *Elképzelhető szerintetek, hogy egy együttesnek igényformáló hatása legyen?*

– TÖRÖK MÁTÉ: Sajnos ma minden a médián múlik. Hiába lenne nagy igény, sőt égető szükség a minőség kultúrájára. Akiknél a döntés joga, azoknak sokszor velünk ellentétes céljaik vannak, vagy nincsenek céljaik.

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Hiszünk a művészet nemesítő hatásában és a tisztulás, sőt az újrakezdés lehetőségében is. Dsida Jenőt idézem: „Szent zenéjű rengetegben / elnémul a torz halál / s bűnös arcú esti fantom / már hiába prédikál.” Nem véletlenül került a lemez végére ez a mű. Ez a summázás remélhetőleg fölemeli, fölírzza az amúgy gyakran hitehagyott, reményt vesztettségükben megkese-

„Dús sirámú rengetegben / felzokog a torz halál, / bűnös arcú esti fantom / pusztulásról prédikál.” Nem óhajtok verset elemezni, hiszen most nem ez a cél, de annyit muszáj hozzátennem, hogy nem véletlenül dolgoztam fel ezt a költeményt. Ezek a gondolatok egyre erőteljesebben foglalkoztatnak. Időnként el kell jutni a szakadék szélére, hogy megijedjünk, és miután magunkhoz térünk, vagyis „életre sokkol halálfélelmünk”, jobban értékeljük addig esetleg elpazarolt életünket...

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Ez a kapcsolatainkra is érvényes. Amíg nincs baj a családban, addig gyakran nem is figyelünk egymásra kel-

a nehézségek sokszor leleményessé teszik a média által mellőzött zenészeket. Olyan klubláncolatok vagy szebb szóval inkább klubcsaládok, fesztiválok jönnek létre, amelyeknek a népszerűsége egyre nő. Az emberek közösség iránti vágya még mindig igen erős. Erre alapozva találtuk ki a Regejáró Művészeti Klubot. Azzal a céllal működtetjük klubjainkat, hogy elismert művészek és persze ifjú tehetségek segítségével a magyar irodalom, a zene és a képzőművészet alkotásait népszerűsítsük. Három helyen is játszunk rendszeresen: az Alexandra Könyvesházban, a Bem rakparton, és Vácon, a Barangoló teaházban. Budajenőn és Szegeden is van két kihelyezett klub, amelyekben havonta más-más együttes lép fel.

Emberközeli szeretnénk tenni a művészetet, és a közösségi élményformálást is fontosnak tartjuk. Nem „kultúrsznob” összejövetelek a mieink, hanem étellel, itallal, tánccal, mulatozással összekötött ismerkedésre is kiválóan alkalmas, a szó nemesebb értelmét tekintve – szórakoztató estek. Hasznos azoknak is, akik még nem találták meg a társukat. Gyakran táncházak és kiállítások is színesítik a programokat. Már egyre távolabbi és mesészerű az a világ, amikor a kultúra az

redett lelkeket. Időszerűsége miatt tartom szükségesnek a vers első négy sorát is idézni, ugyanis így lesz teljes a kép. Ha már a beszélgetésünk is visszafelé halad az időben, akkor most én is így teszek. Mert mindannyian fontosnak tartjuk az eredet folytonos vizsgálatát és emlékezetben tartását. Tehát az *Összetartás, szeretet* című vers így kezdődik:

lőképpen. De amint adódik valami gond, betegség vagy egyéb nehézség, rögtön megnyílunk szeretteink számára.

– „Olyan gond nincs, amely ne hozna kezében ajándékot neked. A gondokat azért keresed, mert szükséged van ajándékaikra” – ahogy a Bibliában olvashatjuk.

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Folytatva ezt a gondolatmenetet, bizony

életnek ugyanolyan szerves része volt, mint a munka, a tanulás, az étkezés vagy a beszélgetés. Unalomig ismétljük ezeket a tényeket, csak éppen kevesen tesznek érte, hogy valamelyest megszélidüljön, kissé lecsöndesedjen az életünk.

– Ebben a kaotikus világban szinte lehetetlen saját, jóleső tempóban haladni. Márpedig a rácsodálkozásra, felismerésre, katarziszra idő kell...

2005-ben, a Balassi Bálint-emlékkard átadásán, a budai Gellért Szállóban
Balról: Hoppál Mihály, Heinczinger Miklós, Tóbisz Tinelli Tamás, Török Máté

– HEINCZINGER MIKLÓS: Az eredeti, egészséges élettempó a „parlando” volna. A mi klubjainkban ez már így van. Reméljük, hogy akik rendszeresen járnak hozzánk, megőrzik magukban ezt a „tempó-jelzést”, és a többiek is lassítanak egy picit. Nyugodtabb, megfontoltabb iramot diktálnak maguknak, ami lehetővé teszi, hogy elmélyedjenek egy verseskötetben vagy egy koncertet követő, új gondolatokat ihlető beszélgetésben. Persze ehhez át kell alakítani az emberek szokásrendjét és fel kell kelteni az érdeklődésüket az új élmények iránt. És még valami nélkülözhetetlen: a minden akadályt ha nem is legyőző, de megkönnyítő hit. Ez hiányzik legjobban a fölösleges információkkal elárasztott, agyonmanipulált emberekből, akik gyakran önjelölt filozófusok szellemi csapdájába esnek. A jó úton járó, kereső emberek sem mindig találják a helyüket, de legalább az ő lelkük pórusait nem tömítették el hitpótló áltudományokkal. A Biblia mindenre megadja a választ: „Mert lesz idő, mikor az igaz tanítást nem hallják meg, hanem saját kívánságaik szerint gyűjtenek maguknak tanítókat, mert vizket a fülük, és az igazságtól elfordítják azt, de a mesékhez odafordulnak.”

– TÖRÖK MÁTÉ: Az ösztönök furmányos kielégítésével manipulálhatók az emberek. Érdeemes megfigyelni, hogy manapság hol lehet közösségi élményekre találni? Nem a fonóban, nem is a munkahelyen, főleg nem a családokban... Egyre több szekta, szellemi és gazdasági jólétet „garantáló” közösség próbálja bekebelezni a szétszakadt családok elárvult tagjait. A labilitás fokozódik akár az elviselhetetlenségig is. A családok szétesésével szabad prédává válik az egyén. Az önmegvalósítás látszik az életben elérhető legmagasabb célnak, az összes többi életkellék leértékelődik.

– HEINCZINGER MIKLÓS: Az építéset is bizonyítja, hogy fontos-e a család. A nagy konyha egykor közös élettér gyanánt szolgált. A legtöbb időt ott töltötte a család. Ma gyakran olyan kicsi konyhákat építenek, hogy előfordul: csak egyedül lehet benne elüldögélni, illetve állva gyorsan bekapni néhány falatot. Hogy kanyarodtunk el a kluboktól a konyháig? A muzsikálástól az évésig? Úgy, hogy mindennek közös alapja a kommunikáció. Mert hiába írnak a költők remekműveket, és mi hiába tesszük hozzá a magunk élményvilágát dallamkíséret formájában, ha nincs rá kereslet, ha nincs befogadó, érzékeny lelki közeg.

– *A zene életben tart, de nekünk is életben kell tartanunk a zenét!*

– TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Igen, nagyon fontos, hogy ne apadjanak el forrásaink, és folyamatosan új lemezekkel lássuk el hűséges közönségünket. És rendszeresen koncertezzünk. Mert akármilyen hasznos és időtálló a CD, az élő zenének nagyobb varázsa van, mint a konzervnek. A személyes jelenlét szuggesztivitása, a spontán hatások tükröztetése a dalokban, esetleg új zenei ötletek megjelenítése, – ez mindmind az interpretáció gyönyörűséges izgalma. Remélhetőleg a közönség és a zenekar közös öröme.

(Mács István felvétele)

– *Hol sajátítottátok el a sok hangszeren való biztonságos és minden igényt kielégítő játékot? Érződik, hogy klasszikus zenei képzésben volt részetek.*

– TÖRÖK MÁTÉ: Azért tudjuk szabadon megvalósítani minden zenei álmunkat, mert jó tanáraink voltak, és nem sajnáltuk az időt a gyakorlásra. Szerencsére nem kötötték gúzsba zenei fantáziánkat, így ugyanolyan kreatívak maradtunk, mint fiatalabb korunkban. Csak ez a készségünk kiegészült technikai tapasztalattal, valamint új és különleges hangszerek beiktatásával színesebbé vált hangzásvilágunk.

– *Bár a politika, a média és a gépek befolyásolják életünket, a lelkiünket még mindig a művészet és a család kellene, hogy formálja. Meg lehet találni a XXI. században is a természetes egyensúlyt? Ti hogyan éltek az egyre bővülő lehetőségekkel?*

– TÖRÖK MÁTÉ: Ugyanolyan szükség van a modern technika és a média segítségére is, mint a zenei felkészültségre és az emberi erőforrásra. Szeretnénk, ha minél több emberhez eljutna hírünk. Most a

Nagymaroson több éve otthonra talált, három napon át, hat helyszínen zajló Misztrál Fesztiválra készülünk. Remek helyszíneken lép fel a huszonegy előadó. A fesztiválon negyedik éve megrendezésre kerülő dalnokversenyen már több fiatal tehetség is feltűnt. Évek óta vendégeink a Magyar Napló szerzői is.

– *Végül elérkeztünk a születés pillanatához. Mikor és hogyan jött létre a Misztrál együttes?*

– TÖRÖK MÁTÉ: Rokonszenvből, barátságból, muzsikából, költészetből. Végtelen, még a mai napig is tartó beszélgetésekből, „örömmeléből”, ami persze átcsapott szakmai munkába. 1997-től létezik a Misztrál együttes, de már azelőtt is játszottunk együtt. Anélkül, hogy észre vettük volna: mi együttest alkotunk. Ösztönösen társultunk. És nem volt nehéz egymáshoz csiszolódni, mert már az elején kiderült, hogy azonos alpanyagból vagyunk. Hasonlóan reagáltunk a minket foglalkoztató eseményekre és ezeknek a versekben, a zenében való tükröződésére is. Sokat dolgozunk, évente száz-százhusz koncertet adunk, de felléptünk már

Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján, Ausztriában, az Egyesült Államokban, Finnországban, Észtországban, Lengyelországban és Olaszországban.

– *Minden fordítva történt veletek, mint a most divatos „mesterségesen előállított”, tisztavirág életű, lehetőleg botrányokkal vagy egyéb médiaszennzációval „izgalmassá tett” zenekarokkal. Mi a titka, hogy emberileg, zeneileg is harmóniában éltek már egy évtizede?*

TÓBISZ TINELLI TAMÁS: Erre a kérdésre Dsida-lemezünk utolsó és egyben mindennapjainkba beépült gondolatával tudok válaszolni: „összetartás, szeretet”. Minden innen indul ki és remélhetőleg ide is torkollik. Bár most más irányba halad a világ, de nem volt ez jobb Dsida Jenő korában sem, mégis mert és tudott reménykedni, sőt hinni a jövőben még akkor is, ha ő maga már nem is vehetett benne részt. Művész lévén jobban, mélyebben érezte környezete legapróbb rezdüléseit is, mint bármelyikünk, ezért is fogadjuk el tőle hitelesnek a biztatást.

Máry Szabó Eszter

SZÖCS GÉZA

A hasonmás

Ott úszik ő a szemgolyóban,
a szemén átfolyó folyóban,

átjön hozzád a túlsó partról,
kiszáll a mennykő-autóból.

„Hozok neked egy torokgyíkot”,
érkezik nagy sós lábakkal.

Pikkely borítja el menyasszonyát
míg torkodon gyík rohan összevissza át,

ő ott úszik a szemgolyódban,
a szemén átfolyó folyóban.

Mennykőernyővel érkezik,
ott csillog már a pupilládban.

De ő int rád mégis odaátról,
rád villog szívtrombitája,

ott villog hosszú görbe kardja,

az ott szemben a szívtrombózis
a szívtrombózis túlsó partja.

Elereszem? ne ereszem?

Ácsorogsz fönn a csúcson, kezekben
vergődő vörös denevér van.

Havas szél fúj,
átfúj rajtad,
aztán így szólsz:
eleresztem.

Így beszélsz majd
fönn a csúcson
odafönn az
Evereszten.

KISS JUDIT ÁGNES

*Három magyar népdalra***Bujdosó**

Szavamon vettelek,
Szavadon fogtalak,
Ha megkötöttelek,
Mégis eloldalak.

Ne etess, ne altass,
Jó hírrel ne áltass,
Ne kérdezz, ne hallgass,
Utadra ne állass

Se útonállónak,
Se őrzőangyalnak,
Tarts meg oly szabadnak,
Mint akik meghalnak.

Ittmaradó

Hét éve őrizlek,
Hét évig nem látlak.
Hét év után, ha visszajössz,
Két karomba zárlak.

Kezembe vennélek,
Számban tartanálad,
Mégsem kérlek, hogy itt maradj,
Nézek csak utánad.

Kék egek elvisznek,
Zöld vizek elzárnak,
Sosem vettél az öledbe,
Mégis visszavárlak.

Meghasonlott

Éjjel vendégem voltál,
Az ágyamba botlottál,
Az ágyamon elnyúltál,
Ördög vagy, belém bújtál.

Fáztam, be nem takartál,
Sebed voltam, vakartál,
Hasam voltál, csikartál,
Pedig csak jót akartál.

A szerelmed olyan volt,
Számban íze sose volt,
Ha volt is, keserű volt,
Egy életre elég volt.

Eurüdiké

Hogy kígyó mart meg? Te tudod jól,
a hallgatásod vitt a sírba.
Ki mindenki dalnoka voltál,
csak mellettem maradtál néma.

Mi lehet jobb? Hullának lenni
vagy elhanyagolt feleségnek?
Hogy tudhatta volna előre,
kiben olthatatlanul égtek

az ígéretet, hogy örökké,
s ha nem örökké, hát halálig.
Én meztelen voltam, amíg te
vasba burkolózva állig.

Hány nótát fújtál Kerberosznak,
míg kiköthetél Hádész öblén?
Jaj, nem azért, mert hiányoztam,
csak hogy elmondhasd: értem jöttél.

Ne mondd, hogy szeretsz, sose mondtad,
hallgass, mint szoktál, ne nézz hátra,
csak ne hagyj halottnak maradnom,
csak vigyél fel a felvilágra.

Tűröm holtomban, amit élve,
és könyörgök, te sose kértél
senkitől semmit, s nem tudod még:
nincs rettentőbb az öröklétnél.

BANNER ZOLTÁN

Örvendjetek, némaság lovagjai!

1986

Több mint egyéves súlyos, kényszerű hallgatás után, szinte hihetetlen, október 31-én, Nagyváradon, áldassék érte Nikolits Árpád, a Városi Könyvtár beázott, gyönyörű szép szecessziós dísztermében Horváth Imre nyolcvanadik születésnapját kívánta megünnepelni az Ady Endre Irodalmi Kör, s engem is meghívtak (amire rábólintottak a helyi szervek; véletlen?), hogy elmondjam *A sárga házat*, a *Ruhák szimfóniáját* és a *Felmutatlakot*;

Írásba nem adták, de gyakorlatilag le vagyok tiltva a pódiumról; arról sincs írás, csak közölték a Kriterion Kiadóval, hogy e perctől kezdve megszűnik minden nemzetiségi-önismereti könyvsorozat (történelem, művelődéstörténet, zene- és művészettörténet, a tudományok, stb.) és csak a szépirodalmat forgalmazhatják; éppen szerkesztés alatt áll Fuhrmann Károly kolozsvári ötvösművészről készített monográfiám, két évet dolgoztam rajta; bizonyossá válik, hogy Zsófi lányom nem folytathatja zenei tanulmányait a konzervatóriumban, ne is próbáljon felvételizni; de Géza fiam is humán képességű középiskolás, magyar humán értelmiségi pálya pedig nem indulhat Erdélyben;

(...) *Egy befejezetlen életművet hagyok itt, ám éppen azért határozottam el magam erre a döntő lépésre, mert sohasem az életmű maga, tehát nem a magamnak emelt, hanem az általam s minden erdélyi alkotó értelmiségi által a közönségnek emelt életmű sorsa érdekelt és érdekel, s ezt szolgálni többé az én eszközeimmel – nem lehet. Könyveimet nem adják ki, pedig még tele a tarsolyom. Műsoraimmal nem járhatom az ország városait és falvait, pedig most érzem igazán érettnek mondanivalómat és eszközeimet. Noha ötvennégy éves vagyok, erősnek, egészségesnek, munkabírónak érzem magam, s ha itt nem szolgálhatom minden erőmmel az egyetemes magyar művelődés erdélyi tartományát, akkor szolgálni kívánom az egyetemes magyar művelődést ott, ahol szükség van rám. (...) Nem kívánok mártírként lépni Magyarországon művelődési életébe, e sorok útján csupán felajánlom erőmet, tudásomat, tehetségemet, meglehetősen sokrétű alkotói és művelődésszervezői tapasztalataimat; tehát nem a jussomat kérem, amit esetleg magyar alkotóként nem kaphattam meg soha, csupán élet- és munkalehetőséget. (...) Budapesthez sem ragaszkodom, ha valamelyik vidéki központban kínálnak el-*

foglaltságot. De akár szerkesztői, akár művelődésszervezői, akár szakművészeti (múzeum stb.) jellegű munkakört biztosítanak, semmiképpen sem szeretnék lemondani irodalomnépszerűsítő-előadóművészi tevékenységemről. Szívesen utazom továbbra is, mint eddig, vidékre, vállalom a fellépést a legmostohább körülmények között is, csak-hogy műsoraim eljuthassanak a közönséghez. (...) (Részlet a befogadás iránti kérelmezésem önéletrajzából.)

Ma már mefisztói kacajjal nyugtázom balgaságomat; minő rémületet kelthetett vallomásom a magyar belügyminisztérium illetékeseinek a szobáiban! Még egy örület megfigyelni? Nem!;

A visszautasítás és a befogadás iránti újabb kérelem elbírálása közötti „bérletszünetben” egy régi katolikus kalendáriumból átmásolom pódiumnaplómba a *Psalmus Hungaricust*; később néhány év múlva, ez az utolsó vers, amit megtanulok, és néhány alkalmi válogatás, vándorműsor címadója lesz.

(Közönség 1986-ban: 150;)

1987

Február 20-án az utolsó itthoni találkozó; a Babeş-Bolyai Egyetem Filológiai Karának irodalmi köre Létayval, Marosival, Szilágyi Istvánnal és Király Lászlóval együtt meghívott, hogy beszéljünk az Utunkról; az első olyan író-olvasó találkozó, amelynek a végén nem kértek fel verset mondani; a kör vezető tanára, Cs. Gyimesi Éva talán már tudta, hogy tilos? De akkor miért hívtak meg?

Ekkor már megérkezett volt a befogadás, s napok óta a rendőrségen hever áttelepedési folyamodványunk;

Február 28-án hír az Igazságban: „Szombaton délben 1 órakor Sütő Petre Rozália grafikai kiállítása nyílik meg a Korunk szerkesztőségében. Bevezetőt mond Józsa István. A műsorban közreműködik Banner Zoltán, Ágoston András és Márkos Albert.” Két órával a nyitás előtt betiltották a Korunk Galériát; Kenéz Ferenctől az Egy holland ősz háttérében és Lászlóffy Aladártól *Az alexandriai könyvtár égését* már csak Magyarországon mondhattam el legközelebb, ahol viszont nagyon kevesen értették meg mindkettőt;

Március első napjaiban főszerkesztőm szomorúan közli, hogy korrektornak, de még kifutónak sem alkalmazhat tovább; feleségemmel egyszerre kerülünk utcára;

Áttelepedésünk története nem erre a naplóra tartozik; másfél évig vártuk az útlevelet; javában írtam a téma első összefoglalásának szánt *Erdélyi magyar művészet a XX. században* könyvemét és naponta egy órát ismételtam műsoraimat, hogy be ne rozsdázzak; június 25-én megérkeztünk Békéscsabára;

Részletek a szerző megjelenés előtt álló pódiumnaplójából.

1988

Október 9-én első megszólalásom az újkígyósi katolikus templomban; Szigeti Antal plébános, miután a megérkezésünk utáni első vasárnap az ő templomában vettünk részt a szentmisén, el is beszélgettünk utána, tehát tudta, mivel foglalkozom, most megkért, hogy az esti mise után mondjak el néhány erdélyi verset (Reményik: *Az Ige*, Dsida: *Nagycsütörtök*, Kenéz Ferenc: *A szülőföld átrendezése*);

Érdekes: a legtávolabbról érkeznek az első hívások, november 14-én Kaposváron a Munkácsy Mihály Gimnáziumban, 15-én a Mezőgazdasági Főiskolán mondom el először a Magyarországon *Az én repülőgépem*et;

De az első meghirdetett, hivatalos fellépésem új városomban, Békéscsabán, a tudományos ismereteket terjesztő társaság, a TIT rendezi meg november 21-én; Cs. Erdős Tibor kolozsvári, nagyvárad, nagyszalontai műemlék-részkarcait helyezem el magam mögött a terem falára; régóta nem vívhattam már ilyen szép, lovagi küzdelmet a szédületből és kútmélyi tragikumból feltörő szavakkal, szavakért!; adj, Uram, ilyen közönséget Magyarországon!;

Most Erdély divatja van, balszam vagyunk az itthon egymáson ütött sebekre, mindenki jól járt volna, ha a magyar társadalom konzerválni tudta volna ezt a szert; újra vannak évadjaim, ezért magamon tapasztalom meg a balszam fenyőillatának a párolgását majd megavasodását; decemberem naptára tele van a *Repülőgéppel* (Budapest Művelődési Központ, Tápióbicske, Nagykáta, újra Békéscsaba, a Nagy Evangélikus templomban, meg Géza fiam új iskolájában, a Rózsa Ferenc Gimnáziumban);

(Közönség 1988-ban: 1130;)

1989

És észrevétlenül suhan át az első magyarországi évadba (Százhalombatta, Békés, Szank);

Február 4-én az Erdélyből áttelepültek megsegítésére kiállítás és szerkesztett műsor a békéscsabai Téglaközösségi Házban; elmondtam *Búcsú az énekkaroktól* című saját versemet, de a műsorfüzetbe írt szövegemért az elvtársak neheztelése, megbotránkozása elkísért, amíg le nem járt az idejük (s ez nem 1990-ben volt!...);

És először mondhatom el életemben március 15. napján, hogy *Egy gondolat bánt...*; a *Vers és dal a Várban*-sorozat március 15-i előadására engem kért fel Jancsó Adrienne, a sorozat szerkesztője: adjam elő a *Petőfi a hídont* az első szabad fáklyásmenetből hazatérő embereknek; a Táncsics Mihály utca 7. szám alatti Zenetudományi Intézet Kodály-termében kétszer annyian szorongtak, mint amennyi szék van, ültek a föl-

dön s álltak kint a lépcsőkön; már ezért is érdemes volt mindent elviselni: fölvenni újra a fehér inget és fekete pantallót, százhusz erdélyi előadás emlékét s a pesti rendszerváltás előestéjének a lélegzetvételét; Istenem, valóban lesz még új élete az én Petőfimnek, s új, tiszta, ingfehér hazafiasság Magyarországon?;

Még magyar állampolgárság nélkül része lettem a rendszerváltozásnak;

A közművelődési hálózat legérzékenyebben tájékozódó szereplői fordulnak felém s adnak kézről-kézre (a jó kéz ismerte a jó kezét); s mi lehetne szemléletesebb a romániai falurombolás elleni tiltakozások idején, mint egy „hiteles” erdélyi műsor? *Az én repülőgépem* Gyulán, Szeghalmon, Kiskőrösön, Tápiószelén a Blaskovich kastély (múzeum) szalonjában, Nagykátán kétszer, Orosházán, Kiskunhalason, Mezőberényben, Miskolcon Andrásfalvy Bertalannal egy „Erdélyi Esten”;

Amíg a Magyar Népköztársaság nem fogadta be az erdélyi magyar menekülteket a proletárinternacionalizmus jegyében (ma már úgy nevezik: multinacionális tőke), nagyon sokan találtak menedéket Svédországban; amint író, művész és muzsikusz barátaim megtudták, hogy mi is elmozdultunk, már jött is a Svédországi Magyarok Szövetsége meg a Stockholmi Magyar Ház meghívása a Tangararde-i („tongaerdélyi”) nyári önképzőköri táborba, s július 2-án, 4-én és 7-én, három részletben minden erdélyi verset elmondtam, amit tudtam, július 15-én pedig Eskilstonában, 18-án meg Jönköpingsben léptem fel egy *Repülőgép*-változattal;

Augusztus 28-án a 17. Tokaji Írotáborba hívtak, hogy a galériaként használt görögkatolikus templom visszhangos, fehér falai között, hosszú idő után újra, végre, előadjam a *Tűzkört*; a törésvonal már rajtam is áthúzódik: T. T. úr, a Népszabadság színikritikusa az első rész után távozott, mindazokkal együtt, akiknek szövegeim és előadásmódom megengedhetetlenül romantikusnak, érzélgősnek, túl nemzetinek stb. tetszett; sajtója tehát nem lett, undorukért viszont kárpótolt az a két tokaji (nem író) fiatalember, akik a Halászcserében fogyasztott magányos (!) vacsorámhoz odatelepedtek és megosztották velem: mit jelentett számukra az előadás;

Harmadnap aztán, azt hiszem, a legáttetszőbb értelmezésben s igen fegyelmезetten mondtam a műsort szalagra a budapesti rádióstúdióban esetleges amerikai utamhoz, az onnan küldött kazettára – de ez a meghívás csak ígéret maradt;

Szeptember 28-án először és utoljára lépek fel az Alföldy Jenő által szerkesztett *A hónap versei* című TV-sorozatban; talán megijedtek attól, hogy Mezei András *A seriff-Csillagának* az elmondásához nem kértem olvasógépet, mert a rendelkezésre álló négy nap alatt egy-

szerűen megtanultam a verset, s ez nyilván zavaró precedenst jelentett volna mások számára;

Október 23-án újra belépek a rendszerváltás örvényébe: a békéscsabai Városháza előtt ácsolt színpadon, az első szabad emlékgűlés műsorán Ady *A tűz csiholója* elmondására kérnek;

„Igen tisztelt B. Z! A szomszéd községben a tápiószelei Blaskovich Múzeumba hívták meg Önt ebben az évben. Sajnos én nem lehettem ott, de másoktól hallottam, milyen nagy élményt jelentett az Ön előadása. Talán nem is jó ez a szó „élmény”. Biztos, hogy nem jó. Hiszen amiről Ön Tápiószelén beszélt, valami más volt. Egy éve kezd már némi fogalmunk lenni arról: mit jelent Erdélyben magyarnak lenni. De igazán az erdélyi magyarok sorsát szívvel átérezni csupán a sajtóból kapott tények alapján nem lehet. Nagyon kell a szemtanúk szava! Ezért kérem, ha vállal még ilyen találkozást az erdélyi magyarságot féltő, sorsáért aggodó emberekkel, úgy jöjjön el hozzánk Tápiógyörgyére. (...) tisztelettel Szuhay Adél könyvtárvezető.” (Levél.)

Tehát akkor, november 2-án *Az én repülőgépem* Tápiógyörgyén; Kiskunhalasra pedig *Petőfivel* hívnak vissza decemberben; nehezen, de lassan megszokom, hogy ideát ötven-hetven főnyi hallgatóság már nagy közönségnek számít, inkább a huszonöt-harminc a tipikus; otthon az ismeretlen helyekről jött meghívólevelekre azt válaszoltam, örömet megyek, ha legalább ötvenen lesznek, akik meghallgatnak; de kétszáz, háromszáz s hatszáz voltak;

(Közönség 1989-ben: 3015;)

1990

Januárban Bonyhádra hívnak a bukovinai székelyek a *Petőfivel*; talán újra az utolsó? kérdem magamtól, miután tizennyolc éve él, mindenfajta intézményi, állami, menedzseri, reklámozó média-támogatás nélkül; lassan hozzám öregedek, vagy inkább tempósodik a műsor, de életben marad; még ebben az évben Baján a Tanítóképzőben, Székesfehérváron a Tóparti Gimnáziumban (a 125-ik), Budapesten a Széchenyi Casinóban, Kiskőrösön a Zeneiskolában, Szarvason;

De a romániai Zürzavaros Éjszakát (Ion Caragiale) követően természetesen *Az én repülőgépem* útvonala kanyarog tovább: a budapesti Leövey Klára Gimnáziumban, Szekszárdon a Tanítóképző Főiskolán, Békéscsabán az Irodalmi Kávéházban, Gyöngyösön, Gyöngyöstarjánban, Nyíregyházán a Fazekas Mihály téri iskolában (ahol Krupiczter Antal térszobrát is felavattam), Esztergomban a könyvtárban, néhai, drága kolozsvári konzulunk, Vékás Domokos „elnökletével”, Zsámbékon a

Tanítóképző Főiskola kápolnájában már elmondtam a teljes *Psalmus Hungaricust*, Dsida trianoni leckéjét, önkritikáját, amelynek igazából a mai Magyarországon van értelme és rezonanciája: „rothadjon el lábunk-kezünk, mikoron hozzád hűtlenek leszünk...”;

Sorra támadnak fel műsoraim; előbb a *Tűzkör*; majd végre *Rendületlenül* címmel az Arany-est; az eredeti, a szerkesztett, saját gondolataimmal láthatatlanul erezett erdélyi antológia, a *Tűzkör* formai fegyelme jelentette számomra azt a művészi elégtételt, amiért egyéb kötelességeimet három évtizeden át elhanyagoltam (májusban Tápiószelén és Nagykátán); s akárcsak a *Psalmus*, Király Laci nagy verse is itt, Magyarországon teljesítette ki hivatását: *Halljátok-é a dalt?!*;

„(...) Amint már említettem, az el nem küldött levelemben megfogalmaztam, hogy a „Halljátok-é a dalt?” olyan versélményem volt, amelyet Latinovits és Nagy László versmondásai okoztak. (...) A vers decemberi előadása Tápiógyörgyén a költő, az előadó és a hallgatóság legteljesebb egységét teremtette meg (a szépségben). Úgy vélem, ez a legtöbb, ami egy verssel történhet. (...) A pénteki viszontlátásig is baráti szeretettel;” (Terék Mihály levele, Tápiószele, 1990. május 20.)

Most már járhatnék haza, de a palló billeg, mert más természetű védőgátak építéséhez készül a márciusi magyarverés, Sütő-vakítás után a társadalom, mint a szavak szekértáborra; de Nagyszalonta most a református templomban „kártalanít” és törleszt a néhány évvel ezelőtti hűtlenségért;

Mi, közép-európai népek, játékszerek vagyunk; legalább 1920 óta folyik ez a játék; de az első Trianon után a magyarságban néhány évtizedig még olyan életösztönök működtek, amelyek ellenálltak a kivérzésnek; a második Trianont követően ezek már csak fellobbanások voltak, amelyeket akkor sem és ma sem ért a világ; aztán a társadalom és a szellemi élet 1990 körül kezdődő átpolitizálása / átpolitizáltsága ezekben a szerencsétlen, áldozati országokban – az altatás és narkotizálás remekül bevált módszere lett, miközben kihúzzák lábuk alól a nemzeti gazdaságot, szó szerint is a szülőföldet; fájdalommentes ivartalanítás; Némaság Lovagjai persze semmit sem szüntetnek meg nyíltan a nemzeti önismeret intézményei és eszközei közül, hiszen megszűnnek azok maguktól;

De mi, naivjai a gondolatnak és a léleknek, szónak és formának, szeretetnek és értékörzésnek, példának és tanúságnak, azt hittük: most sorsfordító változások napszámossai vagyunk; ezért szenvedtem meg irtóztatóan tehetetlenségemet és távollévésemet 1989–1990 fordulóján, az erdélyi változások idején (s még csak fel sem tűnt, hogy szinte egyszerre mennek végbe ezek a változások valamennyi szocialista országban, amelyeket ugyancsak egyszerre dobtak oda a forgatókönyv szerzői egy sanda, go-

nosz és Európa-idegen zsarnokságnak); ezért álltam ki szívesen a terekre, 56-os és választási népgyűlések versmondójaként, Svédországba meg egyenesen október 23. ünnepi szónokának hívtak, Für Lajos helyébe, akit akkor már lefoglaltak a miniszteri teendők; mint mondták: hogy ezúttal emlékezzünk az erdélyi ötvenhatos eseményekre; ahol nem is voltak események, csupán megfélemlítések, letartóztatások, ítéletek és börtönévek;

Valamit azért megsejtettem a játék természetéről, mert most Stockholmban és Göteborgban a szellemi önépítésről beszéltem, mint a nemzeti túlélés egyetlen esélyéről; aztán szünet után előadtam az Arany-műsoromat, mert másképpen nem lehet, csupán *rendületlenül*; ugyanez történt Lundban, Ljungbyben, Jönköpingsben és Eskilstunában;

A beszédeket rögtönöztem, de vázlateim elkallódtak; talán el sem hitték nekem az itthoni rendszerváltás odáig sugárzó eufóriájában, hogy a régi tudatmosás nyomában még ártalmasabb tudatmosás fellegei gyülekeznek; hogy olyan osztály nélküli társadalom van születőben, amelyet nem a társadalmi és gazdasági folyamatok nivellálnak, hanem a szellem némasága; hogy Némaság Lovagjai nem a művészt, az előadóművészt, a táncoskomikust, a festőt, a költőt, az operaénekest szüntetik meg, hanem a közönséget, amely egy pillanatban majd úgy érzi: nincs szüksége sem tudásra, sem ízlésre, akkor a biztonságot nyújt szellemi aléltóságában a pláza és a DVD-re másolt, szimulált, konzervált Valóvilág.

(közönség 1990-ben: 4400;).

SZENTI ERNŐ

A küszöb a csillagos ég

In memoriam Köröndi Lajos

*Azt írta róla egy pályatárs: hármassával
számlálta a hajnalokat, miközben
a bekötött szemű alkonyra gondolt.
Erre itt mifelénk ő abban különbözött
mindenki mástól, hogy ablakokkal
és ajtókkal kínálta meg a városban
katonásan felsorakoztatott házakat.
A tengertől hosszas unszolásra
fogadta csak el a vizet.
Erre itt mifelénk nálánál pontosabban
senki se mérte le az öröklét hosszát.
Szóljon, ha tudja valaki;
miért nem vállalta a múlttal
és a jövővel határos pillanat körüljárását!
Egyszer féktelen jókedvében
visszatapsolta a zászlót bontott esőcseppet.
Vallotta, a gyökeret eresztett érzés
és a mély homlokránc között legrövidebb út
a mindent kimondás őszintesége.
Semmi olyasmit nem írt és mondott,
amitől odébb húzódtak volna az angyalok.
Erre itt mifelénk sokan tudták róla:
oly mély sebet égetett önmön testébe,
mint előtte csak nagyon kevesen.
A küszöb a csillagos ég;
az ajtó a hely szelleme.*

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Abban a pillanatban

Akkor majd emlékezni fogok rád,
 ahogyan egymás mellett a kertben,
 a közös séták a kuncogó fák között,
 amikor szóltunk: ez a farkas, az hangya,
 ez cinege, amaz elefánt.

Emlékezni fogok,
 abban a pillanatban is,
 én, a milliomodik generációs
 senki isten-ember,
 azonnal tudni fogom
 hol hagytuk félbe munkánkat,

amikor átvettem attól a másiktól
 a végzetes örökséget, ott szakadt,
 ott szakadt izom és csont,
 a vasszeg-mérgezte vér,
 mégis a mi vérünket javítja fel
 a folytonos átömlesztés
 mielőtt újra indulnánk
 szokásos kerti sétánkra.

Valahol itt

kellene elválni
 leválni egycsapásra
 röptéző szívem
 sziklának vágódó
 csattanásában
 mint hentes
 a karajt

kettészelni
 torlaszolni útját
 mindenünnen
 a menekülő emlékek
 visszalőtt nyilaitól

mert igen szégyenleném
 ha meglelnétek
 lakott területre szóródott
 roncsai közt
 fekete dobozát

GYÖRI LÁSZLÓ
A rossz utazás

Még éltek a szüleim, fiatal voltam, alig harmincéves. Meszszire laktunk tőlük, az ország másik szögletében, alig-alig láttuk egymást, ebben az időben már két hosszú éve, ideje volt meglátogatnunk őket. Úgy határoztunk, hogy kislányunk bár még egészen kicsi, mindössze négyhónapos, útra kelünk, és az idei karácsonyt otthon, a szüleimnél töltjük.

Korán keltünk, csak így érkezhettünk valamikor este a távoli kisvárosba. Luca csendes kisbaba volt, hiába vertük föl, nem sírt, sőt egész úton alig itatta az egereket, igazán nem lehetett rá semmi panaszkodás, nem nehezítette meg a dolgunkat. Egy bőröndöt vittünk magunkkal, nem nagyot, s egy útításkaszerűséget. A bőröndben az álló holmik voltak, úgy értem, amelyekhez nem kellett hozzányúlnunk egész úton, ingatlan holminak is nevezhetném őket, az útításkaszerűség pedig az ingóságokat tartottuk: a száraz pelenkát, a tejes, a teás üveget, a szükséges ennivalót. Noha innen indult a vonat, már csaknem tele volt, éppen hogy akadt egy olyan fülke, ahová mind a ketten le tudtunk telepedni, kislányunk az ülünkben nyugodott. Dombóvárig személyvonaton közlekedtünk, azaz előbb egy kis nehézség támadt. Az ötödik vagy a hatodik falunál a hangosbemondó leszállított bennünket, autóbuszra kellett zsúfolódnunk, egyetlenegy várt bennünket, a poggyászok alig fértek el az utastérben, a csomagtartóban, helyet, egyet, csak a kisbabára való tekintettel kaptunk. Nagy volt a hangzavar, mindenki méltatlankodott, váratlanul ért bennünket, hogy át kell szállnunk, egyszer le, egyszer föl, a téli hidegben igazán kellemetlen közjáték.

Dombóváron egy ideig várni kellett a Pécs felől érkező gyorsra. Hosszú, kusza, összevissza hullámzó tömegben álldogáltunk. Az emberár először nyugtalanodott, majd kénytelen-kelletlen lassan elcsöndesedett. Kislányunk az én karomban feküdt, mi is a többiekkel együtt szorongtunk, nem hagyhattuk el a peront, a vonat bármelyik pillanatban befuthatott. Karácsony előtt lévén, felborult a menetrend: újabb meg újabb járatokat indítottak, s nem lehetett tudni, melyik mikor vág be az állomás elé. A hangszóró úgyszólván szünet nélkül ontotta az újabb meg újabb közleményeket. Áthaladó szerelvényekre, tolatásokra figyelmeztetett, késedelmekről, pótszerelvényekről tájékoztatott. A névtelen sokadalomban ácsorogtunk, kislányunkat időnként átadtuk egymásnak; a bőrönd meg az útításkaszerűség a földön hevert, egyszer-egyszer megérintettem őket a lábammal, úgy ellenőriztem, a helyükön vannak-e még.

A gyorson sikerült helyet kapnunk, a Déli pályaudvarig kényelmesen, minden különösebb esemény nélkül tettük meg az utat. Talán egyedül a melegtől szenvedtünk, forró, fülledt levegő töltötte be a fülkét, úgy éreztem, hogy a csomagok hevítik át, mint valami fahasábok, egymásra púpozva halmozódtak, föl, egészen a mennyezetig. Mindenki ajándékot hurcolt valahová, mintha a fél országot a másik fél országba költöztették volna át, teljesen fölöslegesen, értelmetlenül, hogy a végén a megajándékozottak ugyanolyan ajándékaikat visszacipeljék oda, ahonnan elindultak. Nem lenne egyszerűbb az ajándékozásnak egyszer s mindenkorra végét vetni? Micsoda kín, fejtörés minden évben – gondoltam. Ha már annyira ajándékozhatnánk az embereknek, ha már végképp elkerülhetetlen, nem volna könnyebb pénzzel megváltani? A keresgélés, a futkosás megrontja a karácsony örömet, elkeseríti az egész decembert, igazán kész kálvária. Kislányomra néztem, ő is kap valamit, anélkül hogy fel fogná az ajándék értelmét. Békésen tűrte a kényelmetlenséget, néha ugyan megfeszítette, hátravetette magát, sírt egy sort, a tea azonban lecsillapította: szomjas volt a szerencsétlen. Egyetlen kisbaba volt a fülkében, egy idősebb néni sokat mosolygott rá, megkérdezte, hogy hívják, tetszett neki a neve, elmesélte, hogy három unokája van, két fiú, egy lány, ők azonban már nagyobbak, s a lányához utazik Ceglédre. Az ismeretség a Déli pályaudvaron véget ért, fülkebeli útítársaink többnyire elbúcsúztak tőlünk, további jó utat kívántak, ahogyan megszoktuk, de volt, aki anélkül távozott. Egy nagydarab férfi leszegette a fejét, maga elé meredt, mint akinek terhére vagyunk, s elsőnek nyomakodott ki az ajtón.

Égett a szemem az álmatlanságtól, a rengeteg ember láttán valósággal szédelegtem, elszoktam a nagyvárosi forgatagtól, az a néhány esztendő, amelyet a fővárostól messzire, egy szelíd kisvárosban töltöttem, elidegenített a hajdan természetesnek tetsző nyüzsgéstől, lökdöséstől, az emberek közelségétől, ingerelt, hogy kedvem ellenére lépten-nyomon testi érintkezésbe jutottam velük. A Nyugati pályaudvar, amely annak idején semmi gondot nem okozott, természetesen, magától értetődően, otthonosan jártam-keltem benne, az üvegcarnok alól gyakran indultam ki a vonatjain, s gyakran tértem ugyanide vissza, most kétségbe ejtett, szorongtam a szörnyű zűrzavar miatt.

Először utaztunk hármasan egy kisbabával, felelősséget éreztem iránta, egy álló napon át úton lenni vele nem csekélység. Gondosan meghánytam-vettem mindent, kötelességtudó, szigorú lelkiismeretességgel választottam ki a napot, az indulások, az érkezések, az átszállások időpontját; órák hosszat forgattam a MÁV könyvecskéjét, amíg végre összeállt egy viszonylag kellemes menetrend, s tessék: máris felborult. A Nyugatiban az orrunk előtt hú-

zott ki az a vonat (a vasutasok nyelvén az a szerelvény), amelyet már egy héttel azelőtt a férj, az ifjú apa körültekintésével kiszemeltem. Futottunk, amennyire tőlünk telt, s most izzadva, kihevülve néztük, hogyan csörögnek le a betűk az indulási táblán. Körülpillantottam, hol is van az információ. Már éppen nekieredtem, amikor ismét megzörrentek a lapok, s az indulási tábla azt írta ki, hogy Békéscsaba felé mentesítő járat indul Újszászon át. Már bent is állt, mire odaértünk, özönlöttek az utasok. Sikerült ezen is helyhez jutnunk, bár évközi kényelemről szó sem volt, karácsony előtti út volt ez is, akár az eddigiek. Csomagokkal, itt-ott egy-egy összesodort, összemadzagozott fenyőfával tolokodtak fel a lépcsőn az emberek, egyre dühösebben forrtak a kocsik, mi azonban már egy fülke mélyén fészkelődtünk, igazítottuk el boldogan a holminkat s a kisbabát. A kupé hamarosan megtelt. Hogy kikkel hozott össze a sors, azt bizony nemhogy most, már egy hét múlva sem tudtam volna felidézni. Végül mindenki elégedetten dőlt hátra, volt, aki újságot, volt, aki keresztretjvénnyt, volt, aki könyvet fogott, s volt, aki fáradtan lehunyta a szemét. Nemsokára nekivágtunk. Úgy becsültem, másfél-két óra késedelemmel érkezünk Békéscsabára, s ha jó a csillagunk, onnan is indítanak egy mentesítő járatot, mert ha nem, hát nem is tudom, mi lesz majd velünk.

Luca valami pépet kapott kanalanként, amíg nyelte, a fele folyton kitolult a szájacskáján, édesanyja kanállal terelgette vissza. Hamarosan elaludt. Én egy könyvet olvastam, amíg engedte a világosság. Ismertem az útvonalat, hébe-hóba felpillantottam, hogy hála Istennek, most hagytuk el éppen ezt, éppen azt az állomást, nincs okunk aggodalomra, valószínűleg időben megérkezünk, természetesen a mentesítő járat érkezési idejével számolva, mert a menetrend szerinti, amelyről olyan szerencsétlenül lecsúsztunk, egy órával hamarabb fut be Csabára.

Minden a legnagyobb rendben folytatódott, megálltunk, elindultunk, megint megálltunk, megint elindultunk. El, meg, el, meg, és egyszer csak összeroppant a ritmus. Alighogy kihúztunk, máris lecövekeltünk. Épkézláb ok nélkül, hiszen végig rendesen, szabályosan kattogtak a kerekek, nem csattantunk neki semminek, efféle gyanú föl sem merült, a fülke utasai ügyet sem vetettek rá. Jómagam is olybá vettem: valami ideiglenes, közbülső csekélység akasztott meg minket, amely egészen átmeneti, hamarosan minden a helyére zökken, újfent hallani fogjuk a kerekek könnyed, egyre erősödő surrogását, amely kisvártatva bizalmas csattogásba megy át, a vonat zakatolni fog, megáll, elindul, megáll, ahogyan az tökéletesen a helyén is való. Csakhogy az átmenetiség egy kicsit már kezdett hosszúra nyúlni. Feltápázkodtam, s kievickéltem a lábak között a folyosóra. Tele volt, az ablakokat sorban lehúzták, egyből-

egyből ketten-hárman is kidugták a fejüket, volt, aki a keskeny fűtőtestre pipiskedett, hogy messzebbre lásson.

– Mi történt? – kérdeztem attól a férfitől, aki a fülke előtt nyújtózkodott kifelé.

– Nyílt pályán állunk, de nem látok semmi rendkívülit.

– Megengedi? – kérdeztem tőle. Helyet szorított. Már sötétedett. Jobbra a vonat mögött pislogni kezdtek a falu fényei. A kocsi zsongott, ki-behúzták a fülkék ajtait. Kint azonban makulátlan csönd volt. Még egy kanyar sem segített, hogy belássuk a szerelvény állapotát, mert ameddig láttuk a kocsikat, már amennyire a sűrűsödő homályban látni lehetett őket, addig nyugodtak voltunk afelől: nem történt semmi szerencsétlenség, valamennyi ép, valamennyi a sínen vesztegel. Érthetetlen volt, felfoghatatlan. Feleségem hangját hallottam. Beszoltam, hogy ne nyugtalankodjon, nem siklottunk ki, nem ütköztünk össze, egyelőre állunk.

– Kérdezd meg a kalauzt, mi történt! – sürgetett.

– Hogy kérdezzem? Tömve a folyosó, nem tudok ki-mozdulni.

– Csakugyan! Hol a kalauz?

– Hol a kalauz?! – hallatszott innen is, onnan is. Ha bármi történik, a jegykezelő azonnal felbukkan; leszáll a vonatról, fűtyül, intézkedik, most meg mintha a föld nyelte volna el. Nem intézkedett, nem harsogott senki, az egész vonat magára maradt. Valaki leugrott róla, többen követték, nekieredtek, elindultak a motorkocsi felé. Végre előkerült a kalauz. Úgy látszik, egészen mostanáig furakodott a tömkelegben, mire idáig elért. A sapkája félre volt csúszva, a tehetetlen méregtől szinte fuldokolt.

– Engedjenek! – kiabálta. – Engedjenek! Nem történt semmi! Rögtön indulunk!

Úgy tetszett, szándékosan a folyosókon törtetett előre, mint aki tudja, mi a helyzet, és azért furakszik az emberek között, hogy szétossa, amit tud, márpedig tudja, nem történt semmi, ha történt is, az a dolga, hogy mindent elsimíts. Ez az ostoba egyenruha nem is sejti, hogy miért tespedünk már majdnem egy órája – döbbsentem rá, s én is az ajtóhoz nyomakodtam. A töltés aljában férfiak füstöltek.

– Rosszul lett a vonatvezető. Egyszer jártam már így, ez az oka, higgyék el, semmi más.

Idősebb volt, ősz, kemény fürtű, kemény kezű, olyan, aki megjárta a frontot. Bólogattak, az az, úgy van, rosszul lett a vonatvezető. Egy másik férfi, hosszú, sovány, szintén jól értesült.

– Ketten vannak, ilyenkor átveszi a másik a vezetéset.

Erre is bólogattak, egyre-másra csupa hihető, ésszerű magyarázat hangzott el. Én is rágyújtottam, nem táltam semmi értelmét, hogy előre gyalogoljak. Hirtelen fűtyszó sívított föl, a kalauzé.

– Beszállni! Beszállni!

Körözött a fénnel, sürgetőleg lóbálta a lámpát. A tanakodók felcihelődtek. Beszóltam a feleségemnek, úgy látszik, indulunk, és újra az ablakhoz furakodtam. A vonat megcsörrent, elindult visszafelé. Hátrátolatunk arra az állomásra, amelyet másfél órája hagytunk el. Mindenki türelmetlenül várta, mi következik, még az is előfordulhat, hogy egészen a Nyugatiig toloncolnak bennünket, egyszerűen nem tudtuk megoldani a rejtélyt. A hangszóró végre utasított bennünket. Autóbuszra kellett szállnunk, véget ért a rossz utazás, de vele együtt a kényelem is, újra gyötrődnünk kellett, mint ma már egyszer Dombóvár előtt. Szerettem volna tudakozódni, hogy végeredményben történt-e velünk bármiféle baleset, azonban a csomagok miatt nem hagyhattam el a feleségemet, egyébként is már túlestünk mindenben. Az államvasutak úgysem köti az orrunkra, ami ránk tartozik, úgy véli, egyedül őt illeti a titok, az utas dolga pusztán az utazás, de hogy miként viszik egyik helyről a másikra, s hogy közben jól, rosszul, mi-

ként üzemelnek az államvasutak alkatrészei, merőben az államvasutak belügye.

Terjedni kezdett a hír: a menetrend szerinti gyors, amellyel olyan lejtőre ment a dolgunk, összeütközött egy szembejövő tehervonattal, állítólag sokan meg is haltak.

Késő éjszaka érkeztünk haza, másnap délben gyötrelmesen, szinte álomban hallottuk a rádióban, hogy igen, valóban sok ember meghalt, a számra még ma is pontosan emlékszem. Lassan tisztázódtak a részletek: rosszul működött az üzem, a vasutasok pánikba estek, minden a feje tetejére állt, szerelvények torlódtak össze, ide-oda tologatták őket, a vége nem is lehetett volna egyéb: a menetrend szerinti gyors, amelyről – mint hittük – szerencsétlen módon lecsúsztunk, úgyszólván elveszett a leszakadó, szokatlanul kegyetlen sötétségben, irányíthatatlanul rohant, s nem is történhetett másképp, belevágódott egy súlyos, ártatlan teherbe.

Lekéstünk róla, túléljük a borzalmas zűrzavart. Hát kell ennél rosszabb utazás?

MAKKAI ÁDÁM

Határ Győző halálára

Ez itt az ősgalaktika tenyészet:

Biosz, Dzoé, Nekrosz és Thanatosz,¹

*s az újjászületés, mely hazához,
bárhogy tagadod régen az egészet.*

Élet-halál e termékeny enyészet

(nyakad körül a döglött albatrosz²

akarja, hogy rettegj vagy darvadozz,

s kerüljön el a Nap-Szellem Eszmélet...)

Színművedben hullákat árveznek

– találó finton, s benne sok igazság –

de pesszimizmusod már átmegy ennek

fonákjába, s lám kisüt a Magasság.

Ha visszahallasz, ime egy füles:

nincs oly szerencsénk, hogy az „ég üres”.

Nincs oly szerencsénk, hogy az „ég üres”.

Isten ellen sok ördög működött,

árasztva mérget, félelmet, ködöt,

parázna pápát, aki öl s rühes.

Égtek a máglyák. Okos Ahrimán,

s a fantázia-hajcsár Lucifer

sok ezredévet ölben úgy visz el,

mint kaszás csontváz vörös paripán.

Anyag-hitet kapsz „haladás” helyett:

a „tudomány” szám-kalodába zár.

S míg dorbézol e gőg-fűtött bazár

nyolcvan fölött csak zord állóhelyet

kínál az élet, mint kegyet s kivételt,

csak angyalod tudja lelked kivé lett.

1 A biosz a fiziológiai élet, a dzoé a lelki élet, a nekrosz a fizikai halál, a thanatosz a lélek halála.

2 Célzás Samuel Taylor Coleridge *Rhyme of the Ancient Mariner* című világhírű költeményére, melyben az agg tengerész lelő egy isteni szimbólumnak tekintett albatroszt, s ennek testét nyaka körül kell viselnie, mint a bűnbánat örök jelképét. Az „albatrosz a nyakam körül” (*an albatros around my neck*) közmondássá lett az angol nyelvben.

„Folytatják az ellenőrzést”!

Adatok Cseres Tibor életrajzához

Az író életrajzi vázlatának megírásához szükséges anyag gyűjtése során különös figyelmet fordítottunk az 1953–1957 közötti időszakra. Ennek ellenére érdemi anyagot nem találtunk, sem a levéltárban, sem pedig az írói hagyatékban. A nagyon is indokolt óvatosság az emlékezet mélyére parancsolta vissza az élő közelmúltat. Az előkerült maroknyi adatmorszából sejteni lehetett, hogy Cseres Tibor sem volt tétlen a diktatúra elleni fellépést sürgető időkben. Annak is vannak nyomai, hogy váratlan halála előtt tervezett egy 1956-ról szóló, de legalábbis a forradalom időszakát is magában foglaló új regényt, amely kiszélesítette volna az *Ember fia és farkasa* című írásának társadalmi kereteit, betetőzve a XX. századi magyar történelem alakulásának fő kérdéseivel foglalkozó műveinek sorát. A lehetőség nem adatott meg számára, s azzal a kortársak sem voltak képesek élni – próbálkozások ellenére – mind a mai napig.

2004 novemberében kapta meg a család az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött, Cseres Tiborra vonatkozó huszonhat lapoldany iratanyagot. A benne szereplő besúgók valódi nevére – hivatalosan – mind a mai napig nem derült fény. A dokumentumokban szó van az író 1953–1956 közötti közszereplésének néhány mozzanatáról, a Szerv által „Ellenállók”-nak nevezett írókhoz kötődő kapcsolatáról, annak formáiról és bizonyos tartalmi elemeiről, az 1979-es lakitelki tanácskozásról, a KSH adathamisítása elleni fellépésről, a Duray-„ügyben” vállalt szerepről, a József Attila Kör 1983-as 1956 értékelését célzó tanácskozásáról, a kormány kisebbségi politikájának megítéléséről, a Magyar Írószövetség 1986-os új vezetőségéről s végül a Hitel című folyóirat indításáról. A Levéltár illetékesei által adott tájékoztatás szerint a feldolgozás előrehaladtával várhatóan további iratok, ill. adatok is előkerülnek, árnyalva Cseres Tibor és a „hatalom” viszonyáról eddig kialakult képet.

Most az 1956-os forradalomhoz kapcsolódó iratokból válogattunk úgy, hogy a hasonló tartalmúakból csak a legjellemzőbbet közöljük. Mivel a levéltár mindig csak a kért személyre vonatkozó adatokat adja ki, ezért sok iratrészletet kaptunk, ami nehezíti feldolgozásukat.

I. A Belügyminisztérium VI. Osztályának 1956. június 17-i jelentése (részlet)¹

Feldolgozás alatt tartunk egy ellenforradalmi csoportot, amelynek vezetője Timár Máté író, kulák, a Mezőgazdasági Kiállítás főelőadója. Timár szoros kapcsolatban áll egy magukat „Harmincasok”-nak nevező jobboldali nézeteket valló fiatal írókból álló csoporttal. A csoport tagjai: Sziucs László, az FM kísérleti és propaganda igazgatóság osztályvezetője, Cseres Tibor, Ari Kálmán, Juhász Tivadar, Sebestyén László és még néhány hozzájuk hasonló fiatal író (...) Mindannyian bízunk a rendszer gyors megváltozásában. A legutóbbi események hatására megkezdtek írói és baráti körük gyors szélesítését. Széleskörű Párt- és népi demokráciaellenes propagandát fejtenek ki. Elérkezettnek látják az időt arra, hogy politikai téren is kilépjenek a porondra.

II. Márkus István 1957. április 25-i kihallgatásának kivonata (részlet)²

BM. II. Főosztály

III/III. osztálya.

„Szigorúan titkos!”

Kérdés: Önök adataink szerint még más alkalommal is voltak Nagy Imre lakásán.

Felelet: Igen. 1956. október közepén Kuczka Péterrel, Tardos Tiborral, Sarkadi Imrével, Szeberényi Lehellet, Cseres Tiborral, Varga Domokossal felmentünk Nagy Imréhez. Kuczka Péter az „Életképek” c. folyóirat főszerkesztője felkérte Nagy Imrét, hogy ennek a lapnak a vezércikkét ő írja meg. Nagy Imrének tetszett ez a lap, de a vezércikkírást nem vállalta, mert az ő egész pártügye akkor volt rendezés alatt, és ő mint vezető politikus nem vállalhat ilyet az ügy rendezéséig. Ennek kapcsán szó esett arról, hogy Szovjetunióban Nagy Imre is szerkesztett folyóiratot „Új hang”³ címen. Így került szó Rákosival történt nézeteltéréseire.

Nagy Imre elmondta, hogy amikor a Szovjetunióban élt, nem volt szoros kapcsolata a nemzetközi munkásmozgalom és a Magyar Párt ott élő vezetőivel. Inkább tudományos munkával foglalkozott a Marx-Engels-Lenin intézet (sic!) keretében és valamelyik egyetemen, vagy főiskolán. Éveken át foglalkozott a magyar agrárkérdéssel, de nem vett részt és nem is akart részt venni a nemzetközi kommunista mozgalom Moszkvában tö-

1 ÁBTL-3.1.9.-V-150352.

2 ÁBTL-3.1.9.-V-150393/8.

3 A Moszkvában 1938–1940 között megjelenő Új Hang című folyóiratban

„számtalan” cikket és tanulmányt írt, főleg a magyar „agrárparaszt”-kérdésről. Ld. Irodalmi Újság 1988. 2. sz. 12. Idézi Tóbiás Áron: *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre*. Bp. 1989. 97.

mőrült vezérkarának munkájában. Az, hogy 1945-ben Földművelésügyi Miniszter lett, az csak annak tudható, hogy az emigrációban ő foglalkozott egyedül agrárkérdésekkel. Rákosi Mátyással ő sohasem volt szoros kapcsolatban, még kevésbé barátságban. 1949-ig ennek ellenére semmi bajuk sem volt egymással. Ezután azonban, mint az agrárkérdésben jártas, más álláspontot foglalt el, ennek következtében kiszorították a párt vezetéséből. Így Rákosival való ellentéte nem személyi, hanem elvi jellegű. Ezt – mint mondotta – sohasem próbálta személyi síkra terelni.

III. Jelentés az Írószövetség 1956. október 23. és november 4. közötti tevékenységéről (1957. június 14. részlet)⁴

BM. II. Főosztály

Szigorúan titkos!

VIII. Osztály

Október 31-én:

– Az Írószövetség elnöksége elküldi Tamási Lajost, Benjámint Lászlót, Cseres Tibort, Gergely Mihályt, Pálóczi Horváth Györgyöt és Fekete Sándort a Kilián laktanyában tartott karhatalmi bizottsági értekezletre. A megbízást a fenti személyeknek közvetlenül Molnár Zoltán adja.

(Temesi Gábor rny. szds.)

Az írók, mint a fegyveres ellenforradalmárok szervezői,
fegyverek az Írószövetség birtokában.

A revizionista írók azon túlmenően, hogy az ellenforradalmat propaganda és agitációs szervező munkával segítették, közvetlenül is kapcsolatot létesítettek a fegyveres ellenforradalmi bandákkal. Főleg eszmei, taktikai befolyásuk érvényesült és „elszánt ellenállásra” buzdítottak.

A revizionista írók egy csoportja (Molnár Zoltán, Gergely Mihály, Gimes Miklós, Benjámint László, Angyal István, Tamási Lajos, Pálóczi Horváth György, Cseres Tibor, Fekete Sándor) október 31-én részt vett a fegyveres ellenforradalmi erők Kilián laktanyában megtartott értekezletén is.

Az iratra utólag ráírva: Egyetérttek: Virág szds.

4 ÁBTL-3.1.9-v-150387/1

5 ÁBTL-3.1.9.-150393/8.

6 Erről az írói csoportosulásról Tardos Tibor, Szeberényi Lehel és Molnár Géza is írt – Cseres Tiboron kívül.

IV. Feljegyzés s. k. vallomásáról. Budapest (1957. május 31. részlet)⁵

Belügyminisztérium

„Szigorúan titkos”

Nyom. Főosztály

Vizsgálati Osztály

(kézzel ráírva: Varga alez. elvt.)

Írói csoportok:

I./ A Déry – Benjamin – Zelk csoport.(...)

II./ A népiesek.(...)

III./ A „gömbfejűek”.⁶ Ez a népi demokrácia mellett álló, de a politikai és irodalmi vezetéssel egyaránt elégedetlen fiatalok csoportja. A (szocializmus) és az „Igazság” lelkes harcosai, de nagyképűség, bohóckodás, a „zseni” gögje és az anarchia iránti rokonszenv is mind megtalálható elég tarka összetételű társaságukban.

Vezéreik Sarkadi Imre és Kuczka Péter. Tudomásom szerint ide tartozik Cseres Tibor, Szeberényi Lehel, Tardos Tibor, Örvös Lajos, Márkus István, Varga Domokos, Sándor András.

Az ő lapjuk lett volna lényegében az „Életképek”. S hogy ezt majdnem megvalósították, az azt mutatja, hogy a hivatalos irodalompolitika számolt velük, talán építeni is akart rájuk a veszélyesebbnek tartott Déryékkel szemben.

Ez a csoport is – mondom – elég tarka.

Egyik oldalon Sarkadi, akit én már-már anarchistának nézek, másik oldalon Cseres, a szolid, józan és szorgalmas, de egy kis szorgalmas kapargálás után, azt hiszem, belőle is előbújna egy kis modernebb kiadású narodnyik.

Mindent összevéve azonban, a „gömbfejűek” jó szándékáról irodalomban és politikában meg vagyok győződve. Arról is meg vagyok azonban győződve, hogy egy olyan irodalmi életben, amely nem erőlteti magára politikai okok miatt a minden áron való 'írói egység' béklyóit, hanem mindenki kihúzza saját eszméinek kardját, s a pengék, illetőleg a tollak összecsapnak – a „gömbfejűek” (bármennyire is csodálkoznak majd rajta) a legkülönbözőbb égtájakon találják magukat.

Én úgy képelem, hogy az összes írói csoportok közül ők tarthaták egymással a legszorosabb kapcsolatot. De hogy mint, nem tudom. Azt hiszem, nemcsak azért, mert nem érdekelt és nem figyeltem, hanem ők elég nagyképűek voltak arra, hogy összejöveteleiket konspirálják is.

IV./ A fiataloknak egy másik csoportja.(...)

V./ Munkásírók.(...)

VI./ A szektánsok.(...)

VII./ Az Új Hold-asok.(sic!)(...)

VIII./ Egyéb csoportok.(...)

/:s. k.:/

V. Jelentések dr. Tompa Kálmán 1958. január 4-i születésnapjára (részletek)

I. Belügyminisztérium Szigorúan titkos!
II/5 Osztálya Tárgy: Dr. Tompa Kálmán orvos lakásán tartott születésnapjára Jelentés

Budapest, 1958. január 10.

Ellenőrzött adataink szerint 1958. január 4-én este Dr. Tompa Kálmán orvos Budapest, XII. Kékgolyó utca 2. sz. alatti lakásán nagyszabású születésnapjára tartottak Tompa tiszteletére, amelyen igen sok író vett részt. Az összejövetel valódi célja azonban az írók közötti ellentétek kiküszöbölése volt, amely napjainkban egyre inkább kirajzolódik, egyrészt a népiesek és urbanusok, másrészt magán a népes táboron belül.

A szombat esti vacsorán kb. 40 személy vett részt. Ezek közül név szerint a következőkről tudunk: Féja Géza, Juhász Ferenc, Nagy László, Kuczka Péter, Hubay Miklós, Illés Endre, Vass (sic!) István, Cseres Tibor, Németh Imre, Erdélyi József, Gombos Imre, Török Erzsi, Nagyajtai P. Teréz, Weöres Sándor, Károlyi Ammy (sic!) Jekely (sic!) Zoltán, Püsky (sic!) Sándor, Dali Sándor, legtöbbször feleségével együtt.

A vacsora idején több tószót hangzott el, majd valamennyiben a „magyar forradalomról” beszéltek. Legelősebben ez Kuczka beszédében került megfogalmazásba, ő ugyanis többek között arról beszélt, hogy az, hogy ilyen szép számmal itt összejöhettek és egyetértésben beszélgethetnek, az a „dicsőséges magyar forradalom”-nak a következménye. (...)

Hollós Ervin rny. alezredes osztályvezető

2. Belügyminisztérium Szigorúan titkos!
II/5. osztálya.
(kézzel ráírva: 65-244/58) Tárgy: Dr. Tompa Kálmán orvos születésnapjára Jelentés

Budapest, 1958. január 18. (részlet)

Tompa Kálmán születésnapjára január 3-án, 4-én és 5-én este és éjjel tartotta. A három este lakásán kb. 60-100 személy fordult meg. (...)

Második nap:

Féja Géza író, Püski Sándor volt könyvkiadó, Szabó Lőrinczné Szabó Lőrincz (sic!) költő özvegye, Gáborjáni Klára énekesnő, Németh Imre volt országgyűlési képviselő, Hubai Miklós, Cseres Miklós (sic!) írók, Juhász Ferenc, F. Nagy László költők, Szentkuthy Miklós, Vass István (sic!)

7 ÁBTL-3.1.5.-0-11803/1. A több hasonló tartalmú jelentés közül választottuk ezeket közlésre. Jelentett Duna ill. Juhász fedőnévű ügynök is.

8 ÁBTL-3.1.5.-0-11803/18. Az iratra kézzel ráírva: Harangozó.

költő, lektor, Dallos Sándor, Tatay Sándor írók, Kuczka Péter költő, Szentiványi Kálmán író, Gombos Imre volt NPPP (sic!) politikus, Török Erzsi énekesnő, Nagyajtai P. Teréz, Weöres Sándor, Károlyi Ami, Jekely (sic!) Zoltán, Fodor József költő, Szüdi György költő, Grandpierre Emil író, Jankovich Ferenc költő és általában ezek feleségei.

A jelenlévő társaság asztaloknál ülve, kisebb csoportokat alkotva szórakozott. Féja Géza körül az egyik asztal végén kb. 15 fős társaság alakult ki, amelyben részt vett Kuczka Péter költő is. Féja Géza a közelmúltban Szlovákiában járt rokoni látogatásra. Itt asztaltársaságban szlovákiai tapasztalatairól számolt be. Beszámolójában kifejtette, hogy a „magyar forradalmat” a kinti magyarság nagy érdeklődéssel figyelte és nem kell azt hinni, hogy ezek ellenforradalomnak tekintik. Egyébként a „magyar forradalom” pezsdítő hatása ma is érezhető a szlovákiai magyarság között, elsősorban az ifjúság soraiban. Elmondotta azt is, hogy a népi írók műveit az ottani magyarság ismeri, olvassa és nagyon sokra tartja. (:Megjegyzendő; értesüléseink szerint Féja tett olyan kijelentéseket is, amivel a kormánnyal való együttműködés helyessége mellett is síkra szállt:)

Egyoldalú, nem ellenőrzött adataink szerint Kuczka Péter költő Féja beszámolója közben a „magyar forradalom” kitételeknél helyeselt, majd pedig beszámoló közben ott a szűk körben poharat fogott és azt mondotta „emeljük poharunkat Tompa Kálmán egészségére, valamint a dicsőséges magyar forradalomra, amely lehetővé tette, hogy mi így együttesen beszélgethessük meg problémáinkat! : / Tompa Kálmán egyébként elmondotta bizalmas körben, hogy tudta, hogy az összejövetelen társadalmilag és politikailag feltűnést kelthet, éppen ennek ellensúlyozására hívott meg baloldali embereket, hogy ezt ne hogy valamilyen jobboldali tömörülésnek tekintsék. Így első napra meghívta Veres Pétert és Szabó Pált, a második napra pedig Szentiványi Kálmánt, Szüdi Györgyöt – és Fodor Józsefet.

Hollós Ervin rny. alezredes osztályvezető

VI. Jelentés Cseres Tiborról⁸

II/5-a. alosztály. Szigorúan titkos!
Adta: „Keleti”
Vette: Laskai Miklós r. fhgy.
1959. június 15.
Tárgy: Cseres Tiborról

Jelentés

Budapest, 1959. június 17.

„Keleti” jelenti:

„1959. június 13-án találkoztam Cseres Tibor íróval és vele kb. rövid óra hosszat beszélgettem. Jelenleg a Vadász Újság c. laphoz pályázik, és úgy van, hogy oda is fog elhelyezkedni. Nagyon óvatos ember, jól helyezkedik. Ezt a lapot jó helynek tartja arra, hogy ott meghúzza magát az ember. Elmondotta, hogy az irodalmi élet most nagyon be van fagyasztva, és ez még tovább fog tartani. Helytelenítve beszélt arról, hogy a népi írók elpolitizáltak a dolgokat és kiszorultak az életből.

Érdeklődtem tőle politikai vonatkozások után is, arra hivatkozva, hogy sokfelé megfordul, mint íróember. Elmondta, hogy úgy látja, hogy nagy a bizonytalanság itthon, aminek szerinte az az oka, hogy a genfi értekezlet eredményét előre nem lehet látni. Erre megkérdeztem tőle, hogy ő hogy látja Genfét. Azt válaszolta, hogy jó lenne ha megegyeznének, de nem hiszi, hogy ez megtörténik. Szerinte is több a háborúnak, mint a békés alakulásnak a lehetősége.

Elmesélte, hogy a mostani helyzet nagyon hasonlít a müncheni időszakhoz. Úgy látja, hogy az oroszok ügyesebben politizálnak, mint a nyugatiak, annak ellenére, hogy nincs annyira igazuk a berlini kérdésben, mint a nyugatiaknak. Ennek az állításnak a bizonyítására hivatkozott arra, hogy a potsdanni (sic!) egyezmény szerint a nyugatiaknak joguk van Berlinben lenni, mert ennek fejében ők lemondtak olyan területekről, ami ma Keletnémetoszághoz (sic!) tartozik. Az a véleménye, hogy az elvi és jogi érvek a pozícióharcnak és hatalmi kérdések fedezésére valók csupán. Annak van igaza, aki győz.

Beszélt arról, hogy a Hazafias Népfrontban nagy pezsgés van. Beszélt arról, hogy könyvkiadó vállalatot akarnak ott szervezni. Véleménye szerint a Népfrontba be kellene kapcsolódni, de csak irodalmi, szakmai vonalon. Szerinte politizálni nem érdemes, mert arra csak rá lehet fizetni. CSERES TIBOR (sic!) szombaton este a Kis Mackó/Kis Royal espressóban nem volt, ellenben korábban két héttel, szombaton este a Kis Mackóban jelen volt.

„Keleti”
Megjegyzés: CSERES TIBOR író és társai rendszeresen összejárnak a Kis Royal pressóban. Az ügynök négy szemközt beszélgetett CSERESSEL, de részt vett a június 6-i asztaltársaságban is, erről a jelentését el fogja készíteni. A Kis Royal pressóban június 6-án jelen volt „Harmath” fedőnevű ügynök is.

Az ügynököt eligazítottam, hogy a továbbiakban is vegyen részt az összejöveteleken és tartsa a kapcsolatot CSERES TIBORRAL. A jelentés 1 pld-át tájékoztatás céljából megküldöm Gál elvtársnak.

Laskai Miklós r.fhgy.

Készült: 3 pld-ban.

1 „ M. d.

1 „ tájék.

1 „ Gál e.

Gépelte: Dné.

Nytsz.: 49/1215/2.

VII. Jelentés a József Attila Kör 1956-ról szervezett előadásorozatáról (részlet)⁹

BM III. Főcsoportfőnökség Szigorúan titkos!
Különösen fontos Operatív koordináló, ellenőrző
és titkársági Osztálya

45/78/10/62/ 1983.

Jóváhagyom:

/Földesi Jenő hőr. Vezérőrnagy/
miniszterhelyettes

Napi operatív információs jelentés

62. szám

Budapest, 1983. március 28.

4./ F. hó 11-i napi jelentésünkben szerepeltettük a BM III/III Csoportfőnökség ellenőrzött információját arról, hogy a JAK előadásorozatot szervez az Írószövetség történetéről. A második előadást „Bojtár” fn. célszemély tartotta az 1953–1956 közötti időszakról.

Újabb információ szerint április 7-én a témában vi-taestre kerül sor, melyet szintén „Bojtár” fog vezetni.

– „Bojtár” egyik kapcsolata javasolta, hogy hívják meg vendégként Vas Zoltán-t, Képes Géza-t, Cseres Tibor-t és Juhász Ferenc-et, akik tagjai voltak az Írószövetség 1956-os elnökségének. Indoka, hogy „ők se lapítsanak”, értékeljék akkori tevékenységüket.

Az információ forrása és tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják az ellenőrzést.

/ III/III/

/Vagyoczky Béla r. ezredes/
osztályvezető

Készült: 1 pld-ban 10 lapon

Fénymásolatva: 8 pld-ban

Felterjesztve: Miniszter elvtársnak

Államtitkár elvtársnak

Kapják: elosztó szerint

Az iratra rávezetve a „Szigorúan titkos”-minősítés törlésének 2004-es adatai.

SOMOS BÉLA

***Kitekintve és vissza – a vonat
ablakából***

*Gyönyörű látni, miként maradnak el
nemcsak a kertek, a házak
megfigyelted-e, – ugye megfigyelted? – a vasútra néző
kertek alján milyen ziláltak*

*a kerítések? Lécből vagy pléhdarabból
bokorból, semmiből állnak
visszaszaladnak ők is, mintha
valamit tennének. Imitálnak*

*kőkerítést, határt, dróthálót,
mellöttük orgonabokrok zöldje, fehére, lilája
odább a rendezett ágyások
kincse a répa, a borsó, talán a spárga*

*sorol, mint illik ilyenkor
a bolondok hónapja végi világba',
kellenének a virágnevek
a petúnia, a jázmin, a mályva*

*de szaladnak ők is, visszafelé
a gyermeki tájba
a mezitlábás és szívárványos
gyönyörű tétovaságba*

*amikor minden messze volt
és minden elérhetetlen
amikor minden ismerős
és minden ismeretlen*

*amikor még kevés a múlt
s a jövő sem lehetetlen*

NYÍRFALVI KÁROLY

[Mimikri]

*Lennék csak észrevétlen,
rejtőznék avar alá, hó alá,
ég fölé, vizek mélyére, s onnan
csendben átlátnám a hálók
és boltozatok fura rendszerét,
de gyökerek nőnek ki
karomból, moha telepszik
rájuk; nyelvem akár egy térkép,
és fekete, száraz, és pórén kong
minden szó, ahogy jön és ahogy
megy, úgy régóta semmi se jó,
jelek mögé süllyedne arcom,
vízmosta partok helyére, kiült
székek mélyedéseibe, az idő
múlása lennék, se nem boldog,
se nem szomorú, csak mint
bárki más, pohár borral
hasztalan estén, sem lefeküdni,
sem ébren lenni, sem aludni,
sem hallgatni, sem szólni immár.*

Odadobva

*Ma már nem értem
mit élveztem azon:
amikor meghúzom a ravaszt,
a pontosan becsapódó
lövedékkel testében
a veréb lefordul a drótról,
és a lábam elé zuhan.*

DOBOZI ESZTER
Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

4. rész

Mulatok rajta, ha eszembe jut a szilveszteri jelenet. Olgánál vendégségben vagyunk, amikor az egyik meghívott hölgy, akit csak most ismerek meg, kártyát vet mindannyiunknak. A kártya – higgyem-e, ne higgyem? – nagyon jókat mutat nekem. Főként a magánéletemben jósol kedvező változásokat. Szerelmi megújulást ígér. Riadtan nézek a jósnőre, s ő érte kimondatlanul is, mire gondolok: „Az én helyzetemben?”

– Nem feltétlenül új kapcsolatot jelez – mutat a szív királyra –, meglevő pároddal következik be a szerelem reneszánsza.

– Úgy legyen! – Madarat lehetne velem fogatni.

Mind jót derülünk ezen, akik együtt vagyunk. Csak sejtem, hogy ők is tudják most már, noha szóba se hozták, miért is ekkora ünnep nekem ez a jóslat.

Nagyon szerettem volna, ha a tavaszi melegezésre már megszabadulhattam volna a parókaviselés kényelmetlenségeitől. Ha tavasz végi, nyár eleji nyilvánosság előtti megjelenéseim idejére már a saját hajammal állhattam volna ki a világ elé. Sajnos ez nem így lesz. Tart tehát majd egész éven át ez a bújócska, amelyet parókáimmal játszhatok. Mert kínomban próbálok úgy felfogni ezt az esztétikai sérülést, mint a játéknak – ugyan kényszerű, de mégiscsak – pompás alkalmát. Eszembe jut, hogy ifjabban milyen szívesen benne voltam olyan alakváltoztató szerepcserékben, amelyek akár parókaviseléssel, maszkkal, szokatlan ruhakollekció felöltésével jártak együtt. Hogy szerettem megtréfálni a környezetemet egész személyiségemet eltüntető, átalakító jelmezzel! Ha akartam, háborítatlanul, mint egy ismeretlen járkálhattam, tehettem-vehettem a barátaim társaságában. Az egykori diákszínjátós szenvedélyéből ez maradt meg. Ezek az áttűnések, szerepjátékok, átváltozások. Módosult magamutogató játékok ezek, olyan emberéi, akiben az exhibicionizmus keveredik a rejtőzködés kényszerével. Megkaptad ezúttal a sorstól – kértlenül is – ezt a játékosdít, mondtam magamnak fájdalommat önmagam előtt is leplező iróniával. Már-már kialvóban levő szenvedélyem kiélésére bőven akadt tehát alkalom, akár a nap mind a huszonnégy órájában is, ha úgy adódott. Felnőtt életem első évtizedeiben is jócskán juttatott az élet olyan helyzeteket, amelyekben rejtőznie kellett, semmint megmutatkozni. Nem egyszerűen illendőségből. A kitaszíttottságnál is még nagyobb kita-

szíttottságot elkerülendő hányszor kellett rejteni, mit gondolunk. Hogy mit hiszünk, az pedig fel sem merülhetett. Mert hinni ásatag középkorias jellemhibának minősült az időt tájt, amikor még fiatalok voltunk.

Férjem távollétében (külföldi kiküldetésen van ezúttal) kivételesen Nórát kérem meg, segítsen, hogy bejussak a kórházba. Autómat nem merem napokra a kórházi parkolóban hagyni. Most nem cipelhetem egyedül a csomagjaimat sem, mert a bal karomat még alig használom. S később sem terhelhetem a bal oldalamat. Csomagom pedig van bőven. Nem tudok megszokni arról, hogy ne hozzam magammal a több táskára méretezett, félbehagyott munkámat. Az ápolószemélyzetnek bizonyára nagy derűtségére szolgálok ezzel újfent. Kezeléseimet, a gyógyítási eljárásokat szinte végigkíséri az illúzió, hogy bent folytathatom írásbeli feladataimat, elolvashatom mindazt, amire munkám mellett a könnyebb időszakokban is alig-alig maradt időm. Nóra készséges. Megyünk a jeges úton az autójával. Máskor ilyen útviszonyok mellett nem vállalja a vezetést, de most a kedvemért kivételt tett. Furcsán érzem magam. Nem tudom megszokni, hogy kiszolgáljanak. Nem én cipelem a saját cuccaimat. Szokásaink szerint éppen fordítva kellene történnie mindennek. Ha ép volnék, sokkal inkább nekem kellene a terheket cipelnem, nem Nóranak, hogy többgenerációs időbeli lemaradásomat behozzam, ellensúlyozzam legalább. Nóra bőven-bőven a nővérem lehetne.

Nem hagy magamra a betegfelvétel után sem. Feljön velem az osztályra is. Megtálaljuk a nekem rendelt szobát. Már vetkőznöm kellene, hogy mielőbb túllegyek vérnyomásmérésen, vizsgálaton, hőmérőzésen. De Nóra csak beszél-beszél, szerencsémre, mert így a várakozás izgalmi elkerülnek. Kénytelen vagyok megkérni, hogy forduljon el. Szégyellem előtte a sebeimet, amelyek sebészi szemmel szépek ugyan (ahogy' az orvos mondta nemrég), de én még sokáig takargatni fogom őket. Rajtam és orvosaimon kívül nem láthatja senki őket. Így döntök. Anyám is szeretne volna pedig megnézni legutóbb, amikor otthon voltam. Egy villanásnyi időt engedek csak neki, hogy a két metszésre rátekinthessen. Nem tudok megbékélni velük sehogyan sem. Folyton csak azon jár az eszem, mikor intézkedhetem már eltüntetésük érdekében. Röviddel fölépülésem után azt is kimódolom, ügyes öltözökkel hogyan ellensúlyozhatom annak a kis húsmeg izomtömegnek a hiányát, amelyet kiemeltek belőlem. De mindez nem maradhat így! Nem maradhat így – szajkózom naponta többször is.

Már a paplan alatt fekszem, amikor Nóra elbúcsúzik. Visszajön közben köntösbe bújó szobatársam is, akit

most látok először. Mindeddig csak sejthettem a megvetett ágy látványából, hogy nem leszek egyedül. A nálam jóval idősebb hölgy bemutatkozik, és tegezni kezd. Visszategezem én is, elmormolva a nevemet, s elfogadva a külvilágtól eltérő kórházi játékszabályokat. Kevés kivétellel itt mindenki tegeződik. Öreg, fiatal, középkorú, mintha egyazon kasztnak, klubnak, érdekszövetségnek a tagjai volnánk. Bizonyos szakmák művelői szokták így jelezni az összetartozásukat, hogy akár teljesen ismeretlenül is áthágják a megszólítás közvetlenebb formulájával az életkori különbségekből adódó távolságot. Itt a betegek viselkednek úgy, mintha mind egy szerteágazó nagy közösségbe tartoznának. Mintha mind rokonai, barátai, testvérei, kartársai volnának egymásnak. Hát igen! A betegség, különösen ez a kiszámíthatatlan és könnyen végzetessé váló kór erős kötelék. S a félelemé mindennekefelett! A halál fenyegetettségének közvetlen átélése mintha lebontani engedné a máskor egyébként közöttünk meredező korlátokat.

– Milyen rákod van? – érdeklődik Zsuzsika.

Még mindig szíven szúr a kérdés. A betegtárstól is illetéktelen beavatkozásnak veszem a – jöllehet cseppet sem rosszindulatú – kíváncsiságot. Pedig nincs már értelme takargatnom a bajomat, hiszen széltében-hosszszában ez a témája legalább egy-másfél hónapja mindazoknak, akiket semmiképpen sem szerettem volna beavatni legszemélyesebb gondjaimba, így a betegségemről sem akartam őket tájékoztatni. (A titkolózás tehát csak körülbelül három hónapig volt többé-kevésbé eredményes.) A betegtárs előtti rejtőzködésnek pedig végképp semmi értelme nincs. Főként, hogy tudom, nem is egy helyről jövünk. Tartózkodásomat jelezve azonban én nem kérdezem meg, hát Zsuzsika, neked hol jelentkezett a daganatod, megműtöttek-e már, ha nem, mikor fognak. Nem is kell firtatnom, Zsuzsika mondja magától is. Előszámlálja minden betegségét.

Ezúttal elkerülöm a kanül fölvezetését. Az elmúlt két hónapban, míg érintetlen voltam a vegyszerektől, talán megerősödtek az ereim, eloszlott valamelyest a csomó a kézfejemem is. A fájdalom már jó ismerősöm. Most lassabban csöpög belém a szer. Már alszom, amikor befejeződik az infúzió. Másnap elmarad a hajnali hányás. A fejfájás azonban szüntelen kínoz, ha nem is olyan tombolóan, mint a korábbi esetekben. Este korán aludni szeretnék. A szomszéd szobában valaki, egy vérbeli háziasszony azonban a legválogatottabb ételrecepteket harsogja, hogy zeng belé az egész folyosó. Olyan hangereővel beszél órákon át, mint valami Menzel-filmbeli figura. Mint Pepin bácsi a *Sörgyári capriccióban*. Töltött káposztákról, paprikás csirkékről, sült oldalasokról tart előadást hosszasan. Ha eddig nem volt hányinge-

rem, ezeknek az ételeknek az összetevőit, sajátos elkészítési módozatait hallva azonban felkavarodik a gyomrom. Az ereimben keringő vegyi anyagok szagával telítve, kábán és elesetten csaknem elviselhetetlen számomra ezeknek a súlyos étkeknek még a gondolata is.

Csak úgy, ahogyan megszokhatatlan a nyitott ajtó gyakorlata. Ebben a kórházban a kórtermek ajtaja folyvást nyitva van ugyanis. Éjjel-nappal. Ez önmagában még nem volna baj. Már azon sem akadok fenn, hogy aki csak elmegy az ajtó előtt, mind benéz egy pillanatra. Látja a vergődő, kinyúlt testeket. Látják az enyémet is. Az ember ilyen. A nyitott ajtón-ablakon önkéntelenül betekint. Megegett ez velem is, amikor rendszeresen látogattam Bertát néhány hónappal ezelőtt. Most ugyanaz történik – negatívban. Most én fekszem az ágyon eltorzult arccal, bebugyolált fejjel. (Nem tüntetek a kopaszágommal. Érzékelem, hogy van, aki így tesz. Én nem. Elbújni szeretnék inkább. Még az orvosokat, az ápolónőket sem akarom zavarba hozni siralmas látványommal. Kendőket, turbánt viselek. Mikor mit.) Én fetrengek tehát a rosszulétnben, míg be-benéznek rám és látnak a folyosón járkálók. Ennél azonban sokkal zavaróbb a zsvaj, a zaj, amely egész nap hullámoz az ajtó előtt. A csörtetések hangja. Némely betegek nem fekszenek az ágyban, míg csöpög beléjük az infúzió, hanem járkálnak, szomszédolnak. Társadalmi életet élnek. Húzzák-vonják maguk után a kerekeken guruló infúziós állványt. Mintha kutyát sétáltatnának pórázon. Vagy legelésző állatot vezetnének. Találkoztam olyan aszszonnyal, aki úgy tett, mintha a vágyott férfiúval járna karon fogva. Úgy is beszélt róla, az ő Pistájáról. Mesélte – heherészve –, hogy otthon féltékeny lett rá a férje. Azt hívéen, valami igazi Pistáról van szó. Mindez azon is elgondolkodtat, hogy a jó humorérzékkel megáldott embert a viccelődő kedve még itt sem hagyja el. Szerencsés alkat az ilyen. Engem viszont nem tud földeríteni ez a fém pálcákból hajlítgatott kíséző. A hangjára pedig különösen allergiás vagyok. Ahogyan csikordulnak a kerekek. Zajt csapnak a folyosó kövén gördülve. De még ennél is fülsértőbb, amikor az ételes meg a gyógyszeres, kellékes kocsikat tologatják az ápolók. Mintha harci szekerek viharzanának végig a kórtermek előtt. A hangjuk olyan, mintha fémét üveghez csikorítanának folyton-folyvást. Ez a hangzavar csak késő éjjel nyugszik el. S kezdődik újra kora hajnalban.

Alig várom hát, hogy hazakerüljek. A kórházi tartózkodással megrövidített hétvége gyorsan elszalad. Harmadnap, hétfőn már dolgozom. A délelőtti tanácskozást átvészelem, csak kettő tájt vagyok nagyon-nagyon rosszszul, amikor végre magamra maradok az irodámban. Hogyan fogom így hazavezetni az autómát? Beveszem

a hányáscsillapítót. Valamit enyhít szenvedésemen, eset felé elindulhatok. Már tudom, hogyan kerülhetem el a gyomorpanaszaimat. Az aranyérbántalmaim azonban megint jelentkeznek. És négy-öt napig, mint az Örkeny-egypercesben a beleit maga után húzó szerencsétlen, úgy vagyok. Munka után a teljes tehetetlenség lep el. A dolgaim, hónapok óta csak halogatott otthoni teendőim kétségbeesztő sokaságban halmozódnak. Ki fogja ezeket elvégezni, mikor? Lehet, hogy elkerülhetlenné válik bejárónő alkalmazása? Irtózom a gondolattól. Én is, a férjem is. Magunknak való, zárkózott emberek vagyunk. Nem szeretnénk a magánéletünkbe senkit sem beengedni. Én azonban a rendetlenségtől is szenvedek. Az óriási vasalatlan ruhatömeg látványától. Már nem fér a kosárba. Egyre kevésbé látunk ki az ablakainkon a piszoktól. Megint ráférne a lakásra a függönymosás, szőnyegtisztítás. Ahogyan hosszabbak a nappalok, erősebb a napsütés, egyre látványosabbak a pókhálók, és mindent vastagon belep a por.

Reggelenként s napközben többször is tornáztatom a karomat. Nézegetem sebeimet a tükörben. Még mindig viszolygok a saját látványomtól. Talán segíthetne rajtam, ha valaki azt mondaná, nem is olyan nagy dolog ez a két metszés. Semmi az! Nem látszik belőle semmi. Akkor is örülni tudnék egy-egy ilyen mondatnak, ha tudnám, hogy nem egészen őszinte, ha csak a megnyugtatómra hangoznék el. Színleg. Ehhez azonban ki kellene lépnem rejtőzködő mivoltomból. Meg kellene mutatnom magam annak, aki vigasztalóm lehetne. Egyikünk oldaláról a rejtőzködés, másikunk oldaláról a szemérmesség, a „csukjuk be a szemünket, és tegyük úgy, mintha nem történt volna semmi” taktikája akadályoz meg ebben. Hányszor tettem már fel magamnak a kérdést, s hányadszor teszem föl most is: ki küldte rám ezt a szörnyűséget? Miért büntet engem így az Isten? Miért aláz meg? Nem elég büntetés a fájdalom? A megsemmisülés? Miért kapom ezt a szigorú leckét? Miért? S ha már megtörtént velem, ami megtörtént, miért kell megnyilatkoznia külső jegyekben is? Miért kényszerülök hordozni az egész világ előtt a halálos fenyegetettség bélyegét? Méltatlankodásom sehogy sem csillapul. Emésztő harag tombol bennem. Megint mérhetetlen indulat fog el azok iránt, akik az életemre törtek. S az elmúlt évtizedekben sokszor értek ilyen inzultusok. A gyalázatos intrikák, fölnégyelések és megsemmisítő játékok egyenes következményeként fogom fel a betegséget. Némi enyhületet csak az hoz, ha valami olyasféle akado olvasmányaimban, amit akár én is gondolhattam volna, ha képes volnék gondolni, írni. Erre, amit idemásolok magamnak, nem könyvben, nem folyóiratban bukkantam rá, az internetre tette fel valaki:

Lacrimoso

*Olyanná lettem, Uram,
mint a lenge, vízi lények.
Hogy átvilágít a nap,
oly áttetsző vagyok. Élek
ugyan, földig töppedve
és bőrömből forgatva ki,
vetkőzve meztelenre
a lelkemig. És hallani,
szégyenében fölzokog
egy angyal. Korán érkezett,
vagy későn? Az ég konok
hallgatásba tér. Lágerek
népe, fegyvenctelepé
sápad ily csupaszon, s mint az
újszülött, az emberé.
Ennyi kinnal mit tanítasz
meg nekem? Hogy mennyit ér,
mit elveszteni pillanat
elég? Újraszülni még
egyszer ki fog? Az iszalag
mielőtt végképp befon,
magába bontva, mint a fényt.*

Míg indulatok és ellágyulások közt vergődöm, rákapok a versolvasásra. A lírát sokáig távoli, bevehetetlen területnek véltem. Most sokat kószálok benne. Klasszikusokat olvasok. Egyik-másik barátunk révén a későbbiekhez is hozzájutok. Régebben csak az egyértelmű dolgok világa vonzott. Szerettem a tiszta kategóriákat. Ahogy telt a pályámon eltöltött idő, egyre jobban éreztem magam a számokkal, mértani alakzatokkal bíbelődve. Sokszor az élet problémáira is úgy tekintettem, mint matematikai feladványokra. Gondolkodásom bezáródott, amint áttetsző, bizonytalan, nem egyértelműsíthető jelentésekkel találtam magam szemközt. Számomra a költészet befejeződött Arany Jánossal. S már belőle is érintetlenül hagyott, amiért hajdani osztálytársaim úgy bomoltak, az *Agnes asszony*, a *Vörös Rébék*. Még olyan versek is kifogtak rajtam, mint a *Tengeri-hántás*. Másként voltam a prózával. Mindent, ami eseményként, történésként leírható, könnyűszerrel elfogadtam. Még akkor is, ha a fantázia szüleménye volt. Gyerekkoromban szívesen olvastam történelmi regényeket, és talán túlzottan is sokat a tudományos fantasztikus könyveket. Ma már némi önmegvetéssel – csak megmosolyogni tudom egykori földhözragadtságomat. Nem is értem, hogyan nem találtam az átjárást a költészet és a matematika között. Sokkal több köze van a művészethez, mint gondolnánk. Magasabb fokon a matematika is csupa sejtés. Csupa talány, melynek

feloldásához sokféle út vezethet. Egykor világszenzációnak minősülő felfedezések dőlnek meg egyik napról a másikra. A minap egy matematikusunk azzal állt elő, hogy új relativitáselmélet született, amely mellőzi Einstein két posztulátumát.

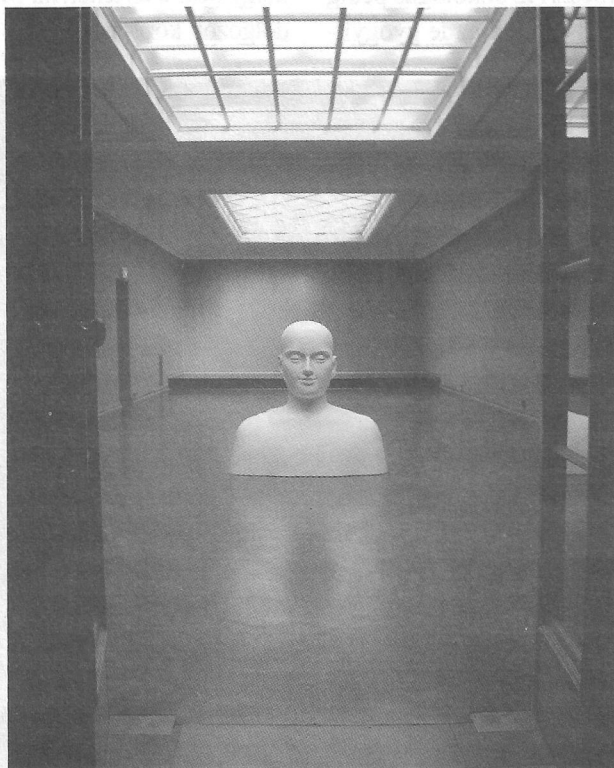
Az efféle gondolkodás iránti fogékonyság, hogy visszatérjek saját párhuzamaimhoz, most bontakozott ki bennem, hogy betegséggel bajlódom. Egészen pontosan: egy gyermekkorban félbemaradt folyamat folytatódott újra. Érzékeny kamasz koromban rövid ideig voltam a mostanihoz hasonlóan ráhangolódva az irodalomra. Ha ekkor engedtek volna szabadon döntenem, most nem azért kellene keseregnem, hogy a $v/kc = \text{th}(d/k)$ formulát sem én állítottam fel. De hát nem engedtek. Apám attól tartott, hogy a humán pályákon jobban ki van az ember szolgáltatva az ideológia uralmának. Mindent elkövetett, hogy távol tartson a politikától. A pártba, csak oda ne lépj be soha, kislányom! – így engedett el, mikor el kellett engednie. Tévedett, amikor ennyire a tiszta elvek, tiszta szerepek emberének akart nevelni? Kortársaim, akik sokkal hajlékonyabbak és alkalmazkodóbbak voltak, mint a magamfajta, most is könnyebben élnek, s rögtön az egyetem elvégzése után a helyükre kerültek. Bebetonozva, kapcsolatrendszerükbe beágyazódva érték őket a változások, amelyek – már tudjuk és látjuk – csak ideig-óráig kelthették bennünk a valódi rendszerváltás képzetét. Ezeket a pályatársakat most is óvja, védi a párt. A pártjuk. A környezetemben nincs közel, se távol olyan hozzám hasonló beosztásban dolgozó, aki ennyire egyedül kényszerülne kivédeni a hol jobbról, hol balról érkező ütéseket. Aki hol erre, hol arra mozdultában akadna fönn a különféle érdekszövetségek hálóján. Mert aki felelős beosztásban van, mind a másik oldalról származik. Aki pedig hozzám hasonlóan gondolkodik, most is a szerep nélkül ténfergők közé tartozik, vagy elhagyta az országot. Odakinn építettek karriert, netán tengődnek, mint Erzsike egyik babysitterkedésből a másikba csúszva, vagy szekták, ilyen-olyan vallási közösségek megtúrtjeiként, mint Béla. Odakinn – vélhetően – a nélkülözés, a szolgálat határán élnek, ha meg hazajönnek, a jóléti társadalom boldogító mámorával beszélnek – affektálva – kinti boldogulásukról, s játsszák a megelégedettet. Noha ordít róluk a kirekesztettség, a sehova nem jutás fájdalma.

Ha apám nem tart kamaszéveimben s még utána is oly sokáig rövid pórázon, ha nem zárt volna el olyan nagyon azoktól a csábításoktól, amelyeknek egyedül, magamra hagyva bizonyosan nem tudtam volna ellenállni, most – úgy lehet – a sajtónál élném világomat. Vagy ja-jongva-feszengve szolgálhatnám valamelyik médiagurur. De mindenekelőtt nem magamnak írnék naplót a szabadidőmben.

Hovatovább annyit foglalkozom – betegségre ítéltségemben – irodalommal, mintha magam is irodalmár volnék. Ha mások számára íródnának ezek az oldalak, s nem csak úgy, az önértelmezés, a jó közérzet kedvéért, de legalább is a szórakoztatásomra, bizony gyanúba keveredhetnék, hogy eltévelyedett ember vagyok. Netán írói babérokra török. Erről azonban szó sincs. Legyen elég nekem a szájalmas Aletta riasztó példája ahhoz, hogy soha eszembe se jusson efféle fantazmagóriákról álmodozni. Hova is futhatnék a kéziratommal? Beállhatnék a gügyögő amatőrök csapatába – pályadíjért, támogatásokért jajveszékelné. Bár jólesik, soha jobban nem esett az olvasgatás, a szépirodalom szemelgetése, mint most. Üdít, épít, megújít ez a szellemi kirándulás. Mégis azt gondolom, jól van, ahogyan van. Jól van, ahogyan alakult az én életem. Nem akarnék más döntéseket hozni ma sem, mint amikor döntésekre kényszerültem. Nem szeretnék én már magamnak más irányt szabni. Még akkor sem, ha újra kezdhethetném egy másik életben. Időnként van bennem vágyakozás a humán elfoglaltságok iránt, de újra és újra csak arra jutok, szerencsésebb az én reál világomban, úgymond, földhözragadtként boldogulnom. Legfeljebb azt a felelősséget háríthattam volna el, amely idestova másfél évtizede nyomja a vállam, a mellem, az agyam, és görbíti a hátam. Sokszor arra gondolok, nem kellett volna dolgoznom azért egy percig sem, hogy én határozhassem meg másoknak a tempót. Lehet, hogy jobb lett volna örökre háttérben maradni. Nem látszódni. Csendben lenni. De hiszen nem is látszódni akartam én, és végképp nem hangoskodni, hangadónak lenni. Dolgozni akartam. Hasznosnak lenni, ott, ahol élnem adatott, s nem távoli ábrándokat kergetni. Így keveredtem abba a pozícióba, amelyben ez a betegség utolért.

Nemcsak szépirodalmat olvasok újabban. Vonz a filozófia is. Sok olyasféle munka is a kezembe kerül ezekben a hetekben, amelyek valahol az irodalom és a tudományosság határterületén keletkeznek. Mindent megveszek, ami mostanában jelenik meg a betegségekkel kapcsolatban. Szakirodalmat, ismeretterjesztő műveket. Olykor még a könyvtárban is kutakodom. Az enyémhez hasonló körjelenségekre gondolva a legtalálhatóbb cím, amit valaha is olvastam vagy hallottam, Susann Sontagé. „A betegség, mint metafora.” Igen, a betegség irracionalis. Az enyém különösen az. Még tapinthatam is a duzzanatot, amíg megvolt, mégis felfoghatatlannak tetszett. Érthetetlennek. Hiszen nem okozott – azt mondják: vigyázat, egyelőre! – fájdalmat, rosszulletet. Nem akadályozott mindennapi cselekvéseimben. Csak ott volt. S csak úgy, mint egy szeplő az orrunk hegyén, tövén, amely tavasszal kivirul, őszre elhalványul. Úgy volt ott, mint a halántékon egy gyerekkori bárányhimlős eldörzsölt hólyagocskánk nyomán az alig látha-

tó hegesedés, amely csupán a közeli lámpafényben dereng fel, vagy naptól közvetlenül megvilágítva. Hol volt, hol nem volt. Most pedig már nincs is ott. Csak az úr maradt a helyén. Mint rég kialudt vulkánok kitörései után a kráter. Testem krátere. Hiánya egy darabka szövetnek, amelyre most, hogy negatívban tátongott rajtam, úgy tekintetem, mint valamely ismeretlen gonosztevő, egy irracionális erő gyalázatos művére. S mintha ezt a húscsomót, rostokat, izomköteget nem orvosi műszerekkel operálták volna ki, hanem egészen egyszerűen fölélte volna belőlem az a valami, amely egyszerűen növekedésnek indult. Emlékszem, amikor végre orvos elé kerültem, már ki is emelkedett a bőröm alatt. Olyan volt, mint az ismeretlenség maga. Mint egy önálló életet élő különös lény. Terjeszkedő idegen test a testemben. Amely elszívja a vérem, nedveim. Amely belém mar. És belőlem táplálkozik. Lassan elfogyaszt. Légi deszantos katonák, ahogyan észrevétlenül beveszik a hátszág városait. Most, hogy ezen töprengök, értem meg a dekonstrukció elméletét. A szervezet úgy nő, úgy burjánzik, hogy közben belülről bontja le önmagát. Ez a dekonstruktivitás, ha egyben destrukció is, akkor a magaméhoz hasonló esetekre vetítve azt jelenti, a gyakorta destruált testnek vagy testrésznek, szervnek szükségyszerűen következik be a dekonstrukciója. A női lény – bizonyos korát, rendeltetését betöltvén – elkerülhetetlen életérzése ez. Meg azoké, akik női mivoltukat nem voltak képesek valaminél fogva kiteljesíteni. Magam kilógok ebből a kategóriából. Feleség is voltam, vagyok, jutott a gyermekáldásból is épp elég. Máshol, másban kell kutakodnom, ha meg akarom fejteni az engem sújtó kórság üzenetét. Talán inkább azokra a nőkre kellene gondolnom, és sorsukban a magamét keresnem, akiknek – férfias szerepekbe törekedve vagy kényszerülve – menthetetlenül át kell élniük, ami a női lét abszurditása. Nálunk Hamvas tud erről sokat – hívták föl a figyelmemet egy társaságban filozofikus hajlandóságú társalkodónéim egykor, még jóval azelőtt, hogy el kellett szenvednem ennek az abszurditásnak klinikai megnyilatkozásait. Hamvas Béla szerint – amint később én is olvastam erről – a nő „érthetetlenül és irracionálisan” van a világban.

Egy orvos vagy orvosféle, aki az ismeretterjesztés szolgálatába szegődött, az enyémmel azonos vagy hasonló rákokról azt mondta, hogy ennek a ráknak maga a női szervezet az okozója. Nem másban, a női létben gyökerezik. Hahotáznom kellett, hogy magam előtt is leplezzem a felindultságomat. Talán a női létezés, a női lényt magát kellene negligálni, hogy kiküszöbölhető legyen az ő rákja? Nem kellene nőnek születnünk! – kiáltottam haragosan, és kiáltásomat szobám négy fala visszhangozta vissza, mert éppen ekkor egyedül tartózkodtam itthon. Pedig voltaképpen ugyanarról beszélt ez az orvos, amiről Hamvasnál olvashatunk, jöttem rá kisvártatva, nem kell tehát emésztő haragot táplálnom ez iránt az orvos iránt, hiszen kimondatott ez már öelőtte is, megbékéltem én ezzel a gondolattal réges-régen. Hogy a női lét irracionális.

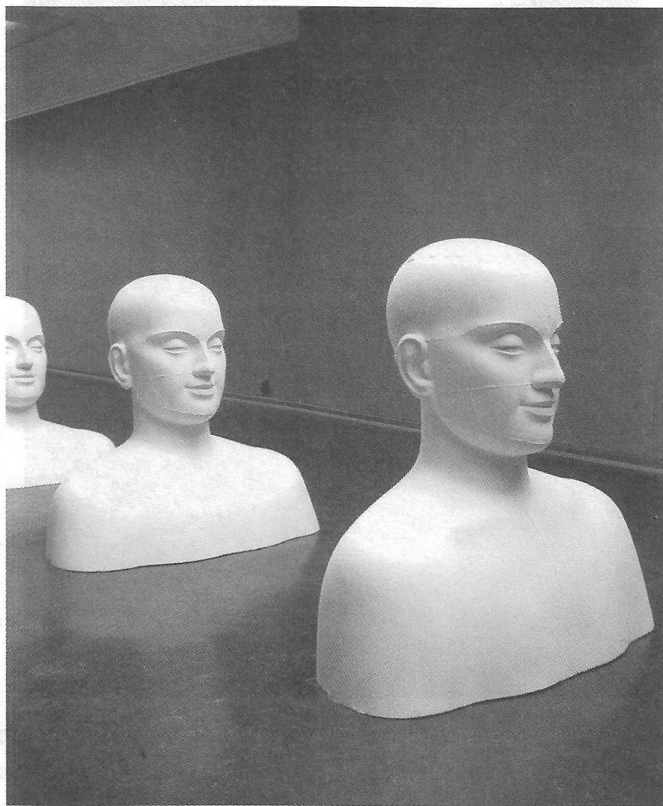
De nem ugyanaz-e a férfié? A férfilétnek is megvannak az analóg kórságai. Hogy mást ne jegyezsek föl, itt vannak például a prosztatabántalmak. S ha a szerepe beteljesedésén túl levő asszony destruktív gondolatokat táplálhat önnön fokozatosan eltorzuló teste iránt, ugyanennyire gerjeszthet romboló érzéseket, indulatokat a férfiban is a férfi elpohosodó alakjának szemlélése, a férfi-erő csökkenésének megtapasztalása. Kiváltképp a mi fiataloságot agyonfetiszizáló korunkban. Tűzre való, akinek a bőre nem a tizenhét-húszévesek feszességével virít. Szemétre való, akin múlni látszik a fiatalság fesztelensége, az ifjú lazasság és könnyedség. Ilyen vélekedéseket engednek meg az álláshirdetések, de még a filmek, reklámok is. Ezt sugallja az egész vizuális élményözön, amelyben része van a ma emberének.

Ez itt egy filozofikus felfogásban előadott kórtörténet. Pszichologizáló áthallásokkal. Hogy ennyi mindent – látszólag-e vagy valóságosan is összeillő és össze nem illő gondolatfoszlányt egybeszőni bizonyára azért kényszerülök, mert igen-igen magamra maradtam annak megválaszolásával, hogy miért sújtott engem az Ég ezzel a büntetéssel. Ha egyáltalán büntetésnek kell fel-fognom a betegségemet. Az ezoterikus pszichológia is ezen az állásponton van pedig. Thorwald Dethlefsen

például. A betegség mikrokozmosz bűnbeesés. Szerinte. Vannak napok, amikor ez ellen a leghatározottabban tiltakozom. Hogy az egészségem megromlása büntetés volna a bűneimre! Van azonban, amikor kész volnék bűnbánatot tartani miatta. Ahány ember, annyiféle magyarázattal szolgál. Mást mond a természetgyógyász, mást a pszichológus, mást a sebész. Az onkológus pedig nem tudja az okát. Ezt mondja. Nem tudja, de gyógyítja. Mindent elkövet a kiirtására vagy féken tartására. Csak kibírja a beteg. Bírja, ameddig bírhatja! Kellene most már – ennyi idő és ennyi gyötrelém után –, hogy legyen egy saját elméletem, állapítottam meg a minap. S amíg a miérttel ostromozom magam, úgy vagyok, mint a ketrecbe zárt vadállat.

Egyedül vagyok nagyon ezzel a problémával. Hogy voltaképp mi is történik velem. Minek kellett történnie, hogy ide jutottam? A pszichológia vonzásában élő jóakaróim azt gondolják, meg kellene fejteni ezt a titkot, a teljes gyógyulás más-ként elképzelhetetlen. Természetgyógyászsom szerint úgy kell felfogni, mint egy rejtjeles üzenetet. Üzenetet önmagunkról, a tennivalóinkról. Arról, hogy miként kell pályát, célt, életprogramot módosítanunk. Jó volna erről a kezelőorvosokkal is beszélni. Mindennek a biológiai hátteréről. Talán azért hártotta mindegyik az elmélyült gondolatcsere lehetőségét, mert saját magukra nézve is nyugtalanító, hogy nincsenek igazi válaszaik a kérdéseimre? Talán.

Mielőtt a műtetre bevonultam volna, megnéztem Nóránál orvos leánya egyetemi jegyzeteit. Megnéztem, milyen metszésekkel férkőznek hozzá az eltávolítandó beteg szövetekhez. Milyen eszközökkel vágják, feszítik, kanalazzák... Nóra bizonytalan volt, megmutassa-e ezeket az oldalakat. Én viszont bizonyos voltam abban, hogy szemrevételeznem kell az ábrákat, hogy elfogadhassam, ami majd velem is meg fog történni. Cseppet sem borzadva, hidegvérrel néztem a szemléltető képeket, amelyeket máskor, egészségesen, betegségtől meg nem érintve iszonyodva toltam volna el magamtól.

III. Meglepően közlékeny és könnyeden beszélgetős velem a nővér ezúttal. A teltkarcsútól kapom a szűrást. Haja – ahogyan a *Hófehérke és a hét törpe* című mesében olvastam egykor – fekete, mint az ében. Panaszkodik, hogy nem megy neki a történelem. Meghúzták a vizsgán. Most jár a dolgozók középiskolájába. Mondom neki, szívesen segí-

tenék, régen szerettem a történelmet. Ha kiengednek, jöjjön el hozzám. Eltörténelmezgetünk, amíg én lábadozom vasárnap.

– Jó is volna! – mondja. – Vasárnap dolgoznom kell megint.

– Sajnos, ha megkapom ezeket a koktélok, alkalmatlan leszek mindenfajta szellemi tevékenységre. Ma meg holnap biztosan.

Főlelevenítem neki korábbi rosszulléteimet.

– Akinek annyiféle gyógyszert meg szteroidokat adagolnak a kemoterápiás szerek előtt – mondja –, biztosan nem ok nélkül kapja.

Sajnálkozás vegyül a hangjába. Innen, ebből a megjegyzésből tudom meg, hogy szteroidokat is kapok. Az elnevezés riasztóan hat rám. Valahonnan rossz híre rémlik föl a szteroidoknak. Mintha hallottam volna a veszélyeiről. Vagy olvastam? Nem merek szólni. Nem vagyok elég művelt ezen a területen, hát jobb, ha hallgatok, még megmosolyognának, kinevetnének. Úgyis mindegy már. A hányást és egyéb rosszullétet megelőző szerek már lecsöpögtek, mikorra ezekről a szteroidokról szó esett.

Ez az utolsó kirozgatásom. Attól-e, hogy föllélegezhetem, nem lesz már több, vagy tényleg a megelőző elővigyázatosságtól, ezektől a szteroidoktól van-e, nem tudom: könnyebben viselem ezt az utolsó kezelést, mint az összes többi. Sem nem hányok, sem a fejem nem fáj. A fölépülésem is gyorsabb. Nóra szerint azért, mert erősebb vagyok, mint eddig. Megtette hatását a rengeteg, hónapokon át szedett vitamin, étrendkiegészítő. S főként az, hogy nincs már bennem a rosszindulatú daganat. Kifelé megyünk a téből is. Ezzel az utolsó téli hónappal befejeződik a sötétség és hideg korszaka. Szemlátomást hosszabbak a nappalok.

Szaporodnak a napfényes órák. S ez jó hatással van a kedélyállapotomra. Az erősödő napfényről eszembe jut a késő tavaszi kórházkert. Ha becsukom a szemem, látom magam előtt fenyőivel, nyírfáival, virágzó orgonabokraival. Érzem a frissen vágott fűszálak nyers illatát. Bertával – míg élt – mennyit sétáltunk itt. Sokszor nem találtam a kórteremben, itt kószált ösvényről ösvényre, én meg futottam utána. Vajon hol lelem meg? Berta bizakodó volt. Tervezgetett. Élni akart. Nagyon. Több mint fél éve nincs már. Semmi nem utalt arra, hogy nem lesz folytatás, nem fog fölépülni. Ha csak az nem, hogy papírt, tollat kért egyszer. Megírta a végrendeletét. D. úrtól kaptam kölcsön egy orosz regényt. Ebben olvastam, hogy „az ember már akkor képes átlépni a halál küszöbét, amikor a teste még él. Amikor úgy-ahogy kering benne a vér, működik az emésztése, de pszichológiailag már végigjárta a halálra készülés minden stációját. Sőt át is élte a halált.” Vajon így volt ezzel az utolsó heteiben Berta is? Egyszer láttam kétségbeesettnek csupán. Utolsó fellépése előtt. Akkor még nem tudtuk, hogy ez az utolsó. A színpalán mögött állt – jelenésre készen. Remegett, reszketett. S mintha fohászzkodott volna, noha korábban azt mondta magáról, nem szokása. Nem tud kérni még az Úristentől sem. Hát most úgy láttam, kért. Hagyják őt békén, engedjék őt meghalni már.

– Nem akarok több kezelést. Épp eleget éltem. Annyi mindent tudok, és annyi mindenben volt részem – mondta, s úgy, mint aki fulladozik.

Ekkor szólították. S többé nem beszélünk a végről.

Valahányszor érintem a kórházkertet, mindig Bertára gondolok. Vajon, amikor itt tette meg napi köreit ezek között a fák között, hogyan tekintett rájuk? Úgy, mint aki utoljára nézi őket? Mint aki búcsúzik tőlük? S hogyan tekintek rájuk én? Mint aki utoljára látja őket? Mint aki búcsúzkodik? Nem akarok ide kilyukadni. És nem hiszem, hogy ott tartanék már, ahol Kosztoglotov. Nem úgy észlelem a körülöttem levő világot, mintha koporsóból látnám. Nem érzem, hogy semmi közöm hozzá. A megbocsátást ugyan próbálok gyakorolni én is, de még mindig elfog a harag, ha az ellenem vétkezők egyikére-másikára gondolok. Azok ellen, akik közömbösek voltak, nem folyog bennem már indulat, de akik közel voltak hozzám, akiket egykor szerettem, s ma ellenségeim, azoknak nem tudom megbocsátani ellenem elkövetett vétkeiket. Hol vagyok én attól a természetes egyensúlynak nevezett állapottól, amelybe a halál előtti közönyösök kerülnek? Nem tudok én még olyan egykedvűen természetes lenni, „mint a kövek, mint a fák”. Nekem még van jócskán becsvágyam is, hiúságom is. És van szenvedélyem. S hozzá milyen erős! Érzékenységem pedig szépségek, lelki finomságok iránt soha eddig nem tapasztalt méreteket öltött az elmúlt hónapokban.

Valószínűleg azért is harcoltam az első pillanattól az életben maradásért, mert volt és van becsvágyam és hiúságom. Az élet szeretetét is fölülmúlja e két előbbi, nagyon elevenen ható tényező. Így van ez, még akkor is, ha szégyenkezni kellene emiatt. Mert mennyivel emelkedettebben hangoznék, ha azt mondhatnám, az élet szeretete tart meg itt. Nem volnék azonban egészen őszinte. A becsvágy és a hiúság leleplező, mégis igazabb. Az én esetemben mindenképp.

Egy nap – úgy március közepe tájékán –, amint hazajöttem a munkából, azon kapom magam, hogy nem tudok bennmaradni a házban. Ezer ágra süt a nap. S engem elfog a menési láz. A sok fekvéstől, a kevés mozgástól, úgy érzem, elnehezült a testem. Nem engedhetem meg magamnak, hogy szétfolyjak. Időnap előtt megvénüljek. Pedig a kezelések éppen ezeket az öregedési folyamatokat gyorsítják fel. Én pedig késleltetni akarom, ameddig csak lehet. Úgy döntök, ettől a perctől nem vagyok hajlandó magamra úgy tekinteni, mint betegre. Orvosaim – jóllehet – sokáig nem fognak gyógyulni minősíteni. Még előttem van a másfél-két hónapig tartó sugárterápia. S ki tudja, milyen vizsgálatok, ellenőrzések! Tabletták szedése éveken át. De elég volt a tespedésből! Elég a gyengeségből. Elég a visszafogottságból és lemondásból. Elhatározom, hogy romlásomnak gátat vetek, visszatérnék magam abba a testi-lelki kondícióba, amelyben betegségem előtt voltam. Engem nem is elsősorban a szaporodó ráncok nyugtalanítanak, hanem a test körvonalainak, tömegének radikális változása. Ezt mindenáron szeretném elkerülni. Nem akarom, hogy le kelljen cserélnem az egész ruhatáramat. Nem akarok más személyiségként létezni ebben a világban. Mert a testtömeg módosulása, a test körvonalainak átrajzolódása – úgy vélem – a személyiség átalakulását is maga után vonja. Butaság, tudom, ez a képtelen ambíció. Azt is elfogadom, hogy ezzel a rögeszmémmel én is a média, a divat, a fiatalság és fiatalosság mániáinak befolyása alatt állok. Nevetséges vagyok, mikor ezek a félelmek eluralkodnak rajtam? Borzadva gondolok arra, hogy egyszer csak ormótlanná vastagodik a comb, a lábszár. Vizenyős lesz a boka, a lábfej. Kitéremkedik, felpuhul a has. Laza hájrétteg megjelenését véljük egyszeriben több helyen is felfedezni magunkon. Még akkor is, ha súlyunk változatlan. Engem – évszámaim ellenére – ez eddig nem fenyegetett. Most azonban – elképedve észlelem magamon – a közel egy éve tartó gyógykezelések nyomot hagynak egész testi vállamon. Átalakulásom még csak nem is hasonlítható ahhoz, amit a várandós asszony átél. Az természetes és magától értetődő. Ez a mostani elidegenítő hatású. Más a bőröm állaga, és nem csak az arcomon. Egész testemen. Formátlannak látom magam. Még csak az hiányzik, hogy

amikorra megszabadulhatok a parókámtól, túllendülhetek a mindennapi kórházjárásokon, öreg banyaként álljak a világ előtt – ötvenévesen! Nem akarok én már hódítani! De azt, amit az élet adott, igenis meg akarom tartani. Meg akarom tartani a férjem. Az állásomat. Társadalmi szerepeimet. Tudom, nem kell ahhoz elnyűtt öregasszonynak lenni, hogy kinézzenek a fiatalok maguk közül. Egy-két év, és leírják az ember lányát anélkül is, hogy orvosai beavatkozással rombolnák le benne, amiért még – úgy-ahogy – rá lehetett nézni. Alig tudnék megnevezni olyan pályát, amelyen a megjelenésnek, a külcsínnek ne lenne szerepe. Én sem engedhetem meg magamnak elszottyosodásomat, ha azt akarom, számoljanak velem a jövőben. A nyugdíjba vonulás ideje pedig még messze van. Addig működni, dolgozni kell. Ötvenévesen legfeljebb rokkantnyugdíjasként vonulhat vissza az ember. Az pedig egyenlő a páriáléttal. Hogy az mit jelent? Kóstitam fiatalon. Ismerős a fölöslegesség, a céltalanság érzése. S az, hogy nem kellesz senkinek.

A mulandó testért azonban talán fölösleges ennyit aggodalmaskodnom. Nem kellene ennyit féltennem a testi valómat. Mégis iszonyattal tölt el a romlás, a bomlás. A testi is, a szellemi is. Nehéz elfogadnom, hogy mindezért kárpótol a lélek halhatatlanságának tanítása. Kétséges számomra az is, amit például Grandpierre Attila oly magabiztossággal állít, s éppen az örökélet bizonyítékaként: „Ha egy ember elveszti lábát, kezét, attól még ugyanaz az ember marad, mint aki volt: testi viszonyainak nagymérvű megváltozása sem változtatja meg alapvető természetét, személyiségét, ítélőerejét, szellemi kapacitását.” Szegény mama is tartózkodott életének utolsó négy-öt évében attól, hogy mi megérintsük, átöljük őt. A találkozás és búcsúzás arccsókjaitól szinte elbűjni szeretett volna.

– Öreg vagyok én már ehhez, és csúnya – hajtogatta minden alkalommal.

Valószínűleg az ő kislánykori húzódozásait, ráncos, esett testektől való viszolygásait élte át újra – csak most fordított szerepben. Azért vonakodott a testi érintést elfogadni, mert nem akart kellemetlenné válni a nála negyvenötven évvel fiatalabbnak. El akarta kerülni, hogy most meg tőle húzódozzanak unokák, dédunokák. Érthetetlen volt nekem akkor ez a szabódás. Jobb híján mama eltűzött alkalmazkodóképességének, végtelen tapintatának tulajdonítottam a magatartását. Most azonban értem őt.

Mama temetése után jó mélyre eltettem a fiataalkori arcképeit. A bájos leánykát ábrázoló fotót. A fehér ruhás ifjú hajadont. A ragyogó fiatalasszonyt. A kor ízlése szerint, de valamiféle időtlen nőiség eszménynek megfelelően is: igazi szépség volt egykor. Olyan, aki nem a ráaggatott kellékektől kapja csillogását, belülről szár-

mazott tündökletessége. Testrészei külön-külön nem voltak figyelemre méltóak. Még talán arca sem. De lényének összhangja, tagjainak arányossága megkapó volt. S a szem sugárzása: ahogyan az ártatlanság és a parányi huncutságra való hajlam elegyedett benne. És az idő megette ezt a szépséget. Begyűrte, mint fenevad hatalmasra tátott, ocsmány szájába a zsákmányt. Ez a gondolat legalább olyan fájdalmat okozott számomra, mint mama hirtelen hiánya.

Egyébként képes megváltoztatni a külső eltorzulása a szellemi teljesítményt, a személyiséget. Az elgyengülő, elrajzolódó test, ahogy visszatükröződik a tőle elborzadók tekintetében, gátoltsággá, csökkent értékűséggé, majd kiheverhetetlen depresszióvá alakulhat át a test hordozójában. Láttam ilyen hölgyeket szép számmal életem folyamán. Gyógyíthatatlanok maradtak, mert nem akadt a környezetükben senki, aki roncsolt önképtől meg tudta volna őket szabadítani.

Egyik ismerősöm a minap arról értekezett velem telefonon, hogy a szellemi és lelki frissesség megőrzése milyen fontos tényező a gyógyulás szempontjából. Igen, így is van, meg nem is. Mert ha a testem elgyötört, ha fáradt, ha fizikai energiái fogytán vannak, elhagynak a fennkölt gondolatok, de még a gyógyító humor is. Nem voltak nekem gondolataim a kemoterápia utáni napok enerváltságában. S nincsenek ma sem, ha túlzottan lehajtom magam a munkahelyemen. Már az Írás is így fogalmaz: „A lélek kész, de a test erőtelen.” S a lélek, a lélek (!), ha olyan örök és állandó, hogyan lehet mégis, hogy sérülékeny? Mert lehet a léleknek betegsége. Min dolgoznának máskülönben a lélekgyógyászok? A lélek bajai hányszor idéznek elő betegségeket, testi fájdalmakat, elváltozásokat! Igen, a lélek is elfáradhat. Az úgynevezett segítő foglalkozást űzők, ha túlzottan és hosszú időn keresztül végzik úgy munkájukat, hogy egész lényüket, a lelküket is beleadják abba, amin dolgoznak, egy idő után kiegészről panaszkodnak. Szellemi vagy lelki jelenség ez? Talán mindkettő.

Lám, milyen nagy úr a hiúság! Sietve átöltözöm sportruhába, előkeresem mélyre elásott futócipőmet. Irány a park! Az őspark! És magam sem akarom elhinni, visz a lábam. Már-már elérem az egy kilométert, amikor emelkedő következik. Itt lassítanom kell. Fölfelé nem megy. Elfogy a levegő. Fölfelé tehát sétálok, viszont a lejtőn lefelé – rohanás! Boldog vagyok, hogy együtt pendülök a természettel, amely most kezd éppen kinyílni. Hihetetlen örömmérs fog el. Olyan, amilyet korábban nem ismertem. Főként ennyitől nem, hogy futhatok a rügyező fák közt a napsütésben. Az örömhöz valami rendkívüliség kellett. Bizony nekem most az a rendkívüli, hogy ennyi testi-lelki megpróbáltatás után képes vagyok még mo-

zogni. S hogy megvan a testem, amely nem hagyott cserben. Hogy mielőbb futni szeretnék, már megfogalmazódott bennem akkor, amikor a sebészhez jártam ellenőrzésekre. Kérdeztem, mikor kezdhetek intenzívebben mozogni? Sportolhatok-e majd egyáltalán?

– Csak módjával! – próbált csillapítani a doktor.

Nemcsak azért, mert kifulladtam a templomromokhoz érve, megállított a szakrális hely is. Itt történt meg először, ami hosszú idő óta nem esett meg velem. Elfogott a sírás. Nem megállíthatatlan zokogással, hüppögve csak. Néhány másodpercig tartott. De elég hosszan ahhoz, hogy sokáig emlékezetes maradjon a számomra. És morfondírozásra okot adó. Hogy miért éppen itt és ekkor? Azért-e, mert megérintett, hogy szent helyen járok? A tavaszi illatok, színek fogtak volna meg? A fagytól frissen kiengedett föld semmihez nem hasonlítható szaga? Vagy egészen egyszerűen azon érzékenyültem el, hogy egyáltalán élek? Kibírtam a kibírhatatlant. Valószínűleg mindez együtt hatott rám. S talán annak is szerepe volt, hogy ezekkel az érzelmi és érzelmi élményekkel egyedül voltam itt. Senki – se közel, se távol. Rég nem figyelhettem így magamra. Belülre, mint most. Mindig volt körülöttem nyüzsgés. Mindig volt mellettem valaki. Aki – eddig szerencsémre – megóvott az efféle elgyengülésektől. Akiért tartanom kellett magamat. Valószínűleg úgy van, ahogyan az Írás mondja, „mindennek rendelt ideje van”. Ideje van a sírásnak. És ideje van az örömnak. Ez a sírás mindenesetre nem rombol, nem emészt. Meglepetésként hat, de meg is könnyebbít.

Ekkor azt még nem is vettem latba, amiről csak később értesültem. Különös izzása van itt a levegőnek, s megkülönböztetett kisugárzása ennek a térségnek a legenda szerint. Aki ide építtette ezt az immár rommá lett templomot, itt, e helyt valami csodát élt át. Az őt üldöző megvadult állattól itt menekülhetett meg. Ha eddig lélekszakadva futott, ezen a ponton megállhatott, mert lemaradt tőle a felbőszült bika. Valahol ott, a domb alján megtorpant, s nem követte őt tovább. Meghőköltette va-

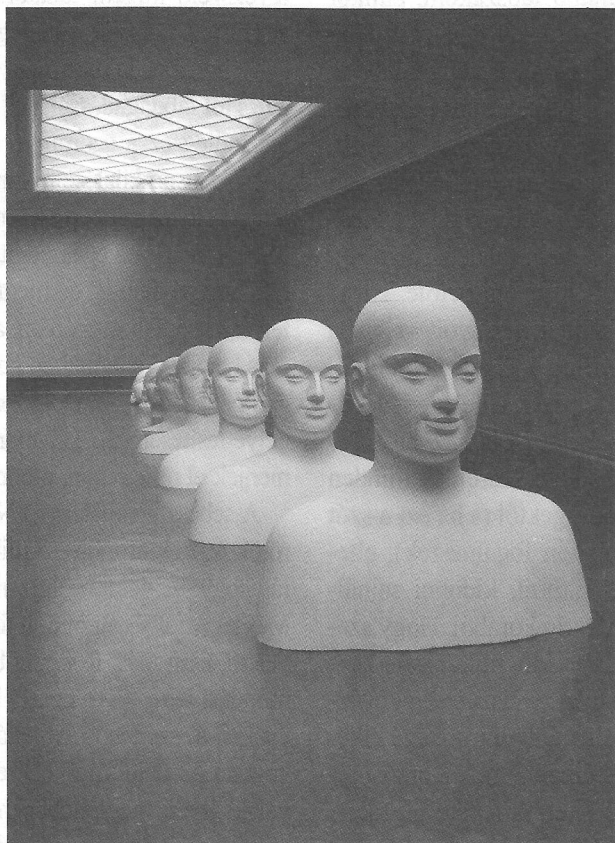
lami ismeretlen erő? Hálából épült tehát ez a hajdani templom. A hála vagy efféle érzéshalmaz gomolygott most bennem is. Egyelőre kimondatlanul, kimondhatatlanul. Nem nyert még formát. Sójaként se. Hálaadó imaként sem. Majd csak hónapokkal később találok

meg a köszönet módját, hogy láthatom és lakhatom még ezt a világot. A látványok minden eddiginél elevenebben hatnak rám. A természeti jelenségek! A természeti szép úgy képes elérzékenyíteni, ahogyan korábban sohasem. És úgy tudok örülni egy ágas-bogas fának, egy tömött virágú bokornak, a legszegényesebb kis hajtásoknak is, a zöldnek, a kéknek, ahogyan sohasem. A hegyeknek! A vizeknek! Amikor majd megszabadulva a kezelések miatti helyhez kötöttségemből eljutok kétezer méternél is magasabb hegyekig, jégszekrény hűvösségű hegyi patakokhoz. Minden ezerszeresen fölértékelődött bennem. Ami

szép, ami csúnya. Mert most szép a csúnya is.

Mindenesetre nagy belső utat kellett megtennem ahhoz, hogy ennek a hálának a kimondásáig eljussak. Megköszönni, hogy vagyok. Megvagyok még. Csökkönyösségem és vadságom eddig az alázatnak erre a fokára nem tett alkalmassá engem. Tudtam, hogy innen, e perctől fogva minden másképpen lesz – velem, bennem.

Egyre többet merek megtenni. Már mindent el tudok végezni magam körül, a háztartásban. Nem óvom magam a munkahelyi konfliktusoktól sem. Tavaszodván, előveszem a kerékpárt is. Ha bizonytalanul fogom a bal kezemmel a kormányt, megyek akkor is. S félek, hogy az ellenszél lehántja rólam a haját. Amíg sapkát viselhetek, leszorítja a fejfedőm. De mikor már lekíváncozik rólam a sapka is az egyre derűsebb, melegebb délutánokon, másfajta rafinériákhoz kell folyamodnom. Kalapgumit varrok a parókámra, s az állam alatt megkötöm. Sajnos ez így igen mulatságos. Főként azok számára, akik közelről látnak. Ezért találok ki a hajpántot. Vékony arany és barna fonalból sodort pántot ívelek át a homlokomon, s hátul összecsomózom. Új divatot fogok ezzel teremteni,

viharászok a tükröm előtt. Azt fogják gondolni, Dévay Nagy Kamillával akarok versenyre kelni. Olykor a futáshoz használt vörös mûparókámat teszem föl, amely jóval nagyobb méretû, mint a fejem. Peremének gumizása állítható, szorítható és lazítható tetszés szerint.

Ez az egyik legfelszabadultabb időszakom, amikor már túl vagyok az utolsó kemoterápián is, s még nem kezdődött el a sugarztatásom. Hogy a kemikáliákkal történõ kezelés nemcsak ereimet, gyomromat, fejbõrömet gyötörte meg, a lelkemben is nyomokat hagyott, még ebben az eufórikus állapotban is érzékelnem kell olykor. Bizonyos tárgyakhoz való viszonyomban. Kedvenc bögrémre nem tudok például ránézni újabban. Nem tudom használni. Lehetetlen innom belõle. Ez az edényke minden egyes alkalommal bent volt velem a kórházban. S most már mindörökre a kórházi émyegések, hányások emléke, szagok képzete, a belém csöpögtetett mérgek keltette viszolygás társul hozzá, ha a kezem ügyébe kerül netán. Szabadulni szeretnék minden bizonyal ezektõl a kellemetlenségektõl (s ha ezt a szót használom, nagyon-nagyon enyhén fogalmazok), elteszem a szekrény legmélyére. Eltörni, kidobni sajnálnám. Férjemtõl kaptam még udvarló korából. Hogy szerettem ezt az áttetszõ bögrét! Volt idõ, mikor vele kezdõdött minden napom. Akkor még rendszeresen kávéztam. Ébredés után ez volt az elsõ dolgom: a kávé elkészítése. Ugyanígy vagyok a hálóingemmel. Köntösömmel. Kedvem volna kihajítani õket. A fekete utazótáska is utálom elõvenni. Így változik meg minden. Így törnek meg ragaszkodásaink. Elkötelezõdéseink. Egy hangulat elég, hogy viszonyaink megromoljanak? Ennyire ki vagyunk szolgáltatva tárgyaink s képzeteink véletlen- vagy szükségszerû összekapcsolódásainak.

Nagyon várom, de nem nõ, sehogy sem akar serkedni a hajam. Ez az egyetlen, ami igazán nyugtalanít. A sugárterápiáról kapott hírekkel, rémhírekkel, a vele kapcsolatos jóslásokkal nem törõdöm. Olvasok ugyan errõl az eljárásról, tisztába jövök a lehetséges kockázatokkal, mellékhatásokkal. Most azonban ezek réme sem tud kihozni a sodromból. Örömmámorban úszom. Felhõtlenül, jókedvvel, örömmel élvezem, hogy vagyok, hogy élek. Könnyûnek érzem magam. Már nem kell minden délután – munkából hazaérkezvén – lepihennem. Utazásokon töröm a fejem. A férjemnek tett ígéretemet szeretném mielõbb beváltani: ha meggyógyulok, elmegyek vele valamelyik déli, meleg országba. Oda, ahol van tenger. A barátaimmal pedig Brüsszelbe készülök. Kilátásba helyezõdik egy hivatali út is Londonba. Latolgom, amikor ezekre az utazásokra sor kerül, vajon kell-e még álcáznom magamat.

Hiába olvastam elõre róla, hiába mesélnek barátok, rokonok ismerõseikrõl, családtagjaikról, akik átestek sugár-

kezelésen, mégis érnek meglepetések. Amíg meg nem tapasztalom magam is, milyen, csak van bennem szorongás, hiába toltam el magamtól a problémát. Hiába járok-kelek a világban úgy, mintha minden túl volnék már, ami kellemetlen. Hiába nem engedem magamhoz (nagyon is igyekszem kizárni tudatomból) Júlia férjének az esetét, akirõl azt beszélük, túladagolták neki a besugárzást. Néhány hónapos javulás után újra az onkológián találja magát. Hol lábdagadással, hol titokzatos rosszulletekkel. Valószínûleg ez a szorongás teszi, hogy ingerült leszek az asszisztensnõ közlése nyomán: egész napos programot jelent az elõkészület erre a terápiára. Fellázadok. Elõször viselkedem így az egészségügyi dolgozókkal, mióta ide járok. Szégyellem is, de megtörtént. Hát megtörtént! Egyetlen mentségem csupán az, amire hivatkozom is, hogy sok más beteggel ellentétben nem vagyok táppénzen, nem vagyok szabadságon. Dolgozom. Nem gondoskodtam tartós helyettesítemrõl. Ha már ennyire türelmetlen vagyok, menjek el nyugodtan, mondja. És jöjjenek vissza dél körül.

A sebész javallatára és N. doktor úr jóváhagyásával kerülök V. doktornõhöz. Amikor végre elé járulok, ébredek rá, hogy V. doktornõhöz rendelésem nem volt véletlen. Megtervezett és átgondolt fordulat ez, hogy õ foglalkozék velem, nem más. Roppant bájosan és kedvesen, de ellentmondást nem törve beszél hozzám. Legelõször is a majd éveken át szedendõ tablettákról. Amelyek ellen úgy tiltakoztam N. doktornál. Hát ezért vagyok én most itt, hogy valaki ilyen megfellebbezhetetlenül képviselhesse velem szemben az általam gyanakvással és ellenkezéssel fogadott gyógyszer fontosságát. De hisz nem is akarnék külön véleményen lenni, ha nem évekre, csak hetekre, hónapokra kellene számolnom a gyógyszer szedésével. Zokszó nélkül túrném a mellékhatásokat, ha tudnám, hogy belátható idõn belül megszabadulhatok tõle, s ha bizonyos lehetnék abban, hogy nem okoz maradandó elváltozásokat. Az információim azonban épp az ellenkezõjét jelzik. Pillanatok mûve alatt megértem, N. doktornak kapóra jött, hogy V. doktor nõnemû lény. Bizonyára úgy vélte, hatósabb lehet a meggyõzésemben. Nõ a nõvel talán jobban szót tud érteni. Mert a nõiségemben igen-igen sértve érzem magam, hogy ezekkel a tablettákkal épp a nõi mivoltomat akarják célba venni. Azt lerombolni a szervezetemben, ami nõvé teszi a nõt. Felgyorsítva az öregedést, ami elõbb-utóbb úgyis be fog teljesedni. Virulni akarsz még pár hónapot, hetet, egy-két évet (?), vagy élni?! Ez itt a kérdés. Élni! Az orvosok ez utóbbira szavaznak – értelemszerûen. Az élni parancsa fontosabb, mint a miként élni. Az életben maradáshoz képest minden másodlagos – fejtette ki egyszer nekem N. doktor. S én ez ellen a nézet ellen nagyon-nagyon berzenkedtem akkor. S berzenkedem most is – ezúttal némán, befelé gyûrve az ellenállásomat.

De miért is ragaszkodom én – túl most már női küldetésem beteljesítésén – olyannyira női formámhoz, női alkatomhoz? Miért? Vagy harminc évvel ezelőtt azt gondoltam, de jó is lesz majd megszabadulni mindenfajta kényszerétől a nemiségnek. Attól az akkor általam abszurdnak felfogott léthelyzettől, amelyben férfiúra és nőre szakadva éli sorsát az emberiség. Hogy nőnek születtem, sokáig nem lehetőségként éltem meg, hanem csapásként. Én voltam a teremtés vesztese. Minden sikertelenségemet erre a tényre vezettem vissza. A párta találás kezdeti kudarcairól pedig – emlékszem – úgy gondolkodtam, mintha ezek csak miniket, hölgyeket tudnának sújtani. A férfi? Vállat rándít, továbbmegy, és újat keres. Sőt: ebben leli élvezetét, hogy minduntalan újra vágyik. Új nő után fut, amíg be nem cserkészi, hogy aztán kezdődhessen minden előlről: a hódítástól a megunásig, megunástól a hódításig. Ilyen leegyszerűsített képem volt ifjú hajadonként a másik nemről. Ma már tudom, a két nem viszonya ennél sokkal bonyolultabb. S ennek a tipikus férfialkatnak is van számtalan

módosulása. Léteznek ettől eltérő típusok. A helyzetet tovább árnyalja, hogy a mai – főként fiatal, a versenyszférában, vezető beosztásban dolgozó – nők körében éppúgy dívik az az életforma, amelyet én egykor a tipikus férfi életstílusának hittem.

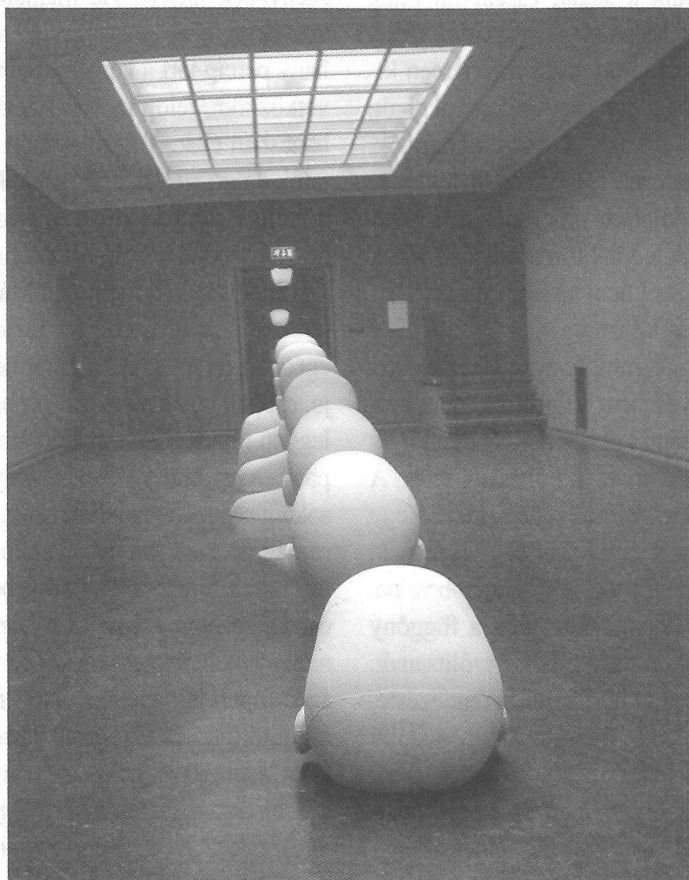
Később, amikor már gyermekeim lettek, s ismét családban éltem, a női létnek az a kettőssége hatott rám nyomasztólag, amelyet minden asszony megtapasztal, akinek nehéz egyidejűleg példás anyának és feleségnek, valamint hivatásában is sikeresnek maradnia. Bizony, bortság volt le nem mondani a hivatás hajtóerejéről – legalább a lányom és a fiam apró gyerekkorának végéig – az anyaság kedvéért. Jó lett volna felhőtlenül megélni a gondoskodást. Jó lett volna csak úgy elengedni magam a gyerekekkel törődésemben. Ha egyszer is tudtam volna önfeledten játszani velük! Nem ment, mert közben folyton az foglalkoztatott, amiről lemaradtam, amit nem tel-

jesítettem. Később meg a kamaszkori nyűgök bomlasztották a kapcsolatunkat. Most vagyunk talán egyensúlyban, hogy ők is önállóak lettek. Ebben a kétfrontos harcban, amit az otthon (gyerekek, férj) rendben tartásáért és a pályán való megmaradásért vívtam, de sokszor vágytam arra, hogy eljőjön az az idő, amikor csak a szellemieknek élhet már az ember. Akkor is, ha nő. Hát most ez elközlegett. Át lehetne tehát adni egész életünk terét a szellemi késztetéseknek. Ha volna még szellemi létezés-

re képességünk, erőnk, fantáziánk, kreativitásunk. Ha a hormonális átalakulás – meg a rendre megérkező betegségek – következtében előálló közérzetromlás nem akadályozna a munkában szinte annál is jobban, mint ifjabb éveinkben családi, asszonyi kötelezettségeink. Olvasom, hogy ennek a pusztulásnak gyakran velejárója az agyi funkciók csökkenő teljesítménye. Az éles memória is megkopik a klimaktériumba kerülő vagy az azt átvészelő nő ötvenes éveire. Hogy a későbbiekre ne is beszéljünk. És fölerősödik az infarktusveszély. Sokan szenvednek a ma-

gas vérnyomást rendező gyógyszerek mellékhatásaitól. Csonttörésektől. Ezeknek lehetőségét megsokszorozza az a tableta, amelyet rám akarnak kényszeríteni. Mi több, fölveti egy újabb daganat kialakulásának a rémképét is. A teremtés tévedésének állítottam be egykoron a női nemet. Pedig akkor viruló voltam, energikus, sokat elbíró. Mit gondoljak hát most, kiforgatva magamból, a perspektívatlanság új módozatait latolgatva? Csakis azt, hogy a nő a teremtés rászédettje. Idősödve éppúgy, mint fiatalon, vagy éppen női ereje teljében.

Átlátva azonban egy pillanat műve alatt, hogy többet ártok magamnak, ha csökönységem a radiológus orvosnő előtt is nyilvánvalóvá válik, nem hozakodom elő ezúttal az aggályaimmal. Tudomásul veszem, ami rám vár. Már annak is örülök, hogy nem injekcióban fogom megkapni, hanem tablettában ezt a gyanús készítményt, amelyet vagy beveszek, vagy nem. Rám lesz bízva a vég-

ső döntés. Hogy mégis ott bujkál bennem a kisördög, nem jelzi más, csupán az, hogy minden fegyelmezett-ségem ellenére is előbukkan belőlem néhány kérdés. Nem tiltakozás, csak kérdések. De balul sülnék el. Ráterelik a figyelmet arra, amit végképp háritani szeretnék, különösen a mostani állapotomban, amikor egyébként is vizsgálat vizsgálat hátán ér – ez az osztályrészem. Kórház ki – kórház be, naponta: ez a sorsom. Nőgyógyászati rákszűrést ír elő V. doktornő, hogy minden bizonytalanságot kizárhassunk. Mire befejeződik a sugár, essem túl rajta. Nem merem bevallani, hogy nincs nőgyógyászom. Hogy a gyerekek születése óta nem látott senki a férjemen kívül. Nem is él már a nőgyógyászom. Amikor meghalt, nem választottam magamnak újat. Otthon dühöngök, csapkodok. Jeleneteket rendezek. Napokig, hetekig ez van műsoron, amikor a gondolataim nincsenek más hasznos teendőkkel lekötve. Ezek a dühkitörések ismétlődnek egészen addig, amíg végül is el nem szánom magam.

– Még ez is! Mit kell még kibírom?

Minden lehetőséget végigjátszom, hogyan lehetne elkerülni ezt a vizsgálatot, amelytől nem a fájdalom miatt irtózom, hiszen voltaképpen – némi kellemetlenségérettől eltekintve – nem fájdalmas, hanem az intimitásától félek. A vele járó indiszkréciótól. Nincs képtelenebb szituáció egy nő számára, úgy vélem, mint feltárulkozni egy idegennek. Nem idegennek pedig talán még ennél is abszurdabb volna.

De mindezek előtt még hónapokkal: ülök a függöny mögött félmeztelen, a soromra várok, hogy szólítsanak. Fel kell feküdnöm egy testemet átvilágító berendezésre. Olyanra, mint a röntgengépek. Beállítanak. Mozdulni sem szabad. A fejem se felemelni. Ne szólaljak meg, mondja V. doktornő. Ne köszönjek, mert ez eredeti pozícióból való elmozdulással járna. Méricskélnek. Fényképeznek. Vastag lila vonalakkal ábrákat rajzolnak a bőrömrre. Ne mosakodjam szappannal, hogy ezek az ábrák el ne tűnjenek. És ha elkezdődik a sugarazás élesben, ne feküdjem ki a merő napra. Ne járjak kivágott ruhákban. Póló helyett galléros blúzokat viseljek. Az előbbi műveletsort megismétlik rajtam. Kijelölik a sugárirányt. A besugárzás helyét. A filces ábráktól heteken át liláskék a fehérneműm. Sálát kell hordanom, hogy illetéktelen szemek meg ne akadjanak ezeken a firkálásszerű foltokon.

Ezek után átkísérnek CT-re. Többünket is összerelnek, így megyünk, libasorban szinte. A belső szerveinkről készített felvételek szükségesek a sugárterápia megtervezéséhez. Az enyémet két hét múlva indítják. Negyvennyolcszor kell megjelennem. Megrettenek a bejelentéstől. Azt hittem, mikorra Brüsszelbe kell repülnöm, már rég befejeződik a kezelésem. A brüsszeli út azonban épp a sugársorozat kellős közepére esik. Fancsali képemet meglátva V. doktornő ráhibázott valódi aggodalmaimra.

– Ha pár napra meg akarja szakítani, a második hét után megetheti.

– Így lesz.

Bemutatnak az asszisztensnőnek, aki a lineáris gyorsítónak nevezett készüléket kezeli. Megállapodunk az időpontokban. Szerencsére föl sem merül, hogy a munkámat abba kellene hagynom. Rendszerint kora reggel vagy az ebédszünetben szaladok el a radiológiai osztályra. Kedvességben, előzékenységben és figyelmességben nem szenvedek hiányt. Ha meglátnak a folyosón várakozók között, az első lehetséges alkalommal beszólítanak. Néhány percig tart a kezelés. Szinte rövidebb ideig, mint levetköznöm, felöltöznöm. Ezekben a hetekben állandó rohanásban élek. A kezelés után azonnal autóba ülök, vágatok dolgozni. Ha délben jutok be a lineáris gyorsító alá, mindig visszamegyek a munkahelyemre délután is. Van, hogy egyből a kezeléssel száguldok a reptérre, mert rövid kiküldetésbe kell mennem. Másnap már újra helyben vagyok. Elmarad a beígért fáradtság, elgyötörtség. Ez az egész az én tudatomban már nem a betegségem velejárója, csupán egy szervezési probléma. Annak gondja, hogy legyen mindennap egy félórám, amikor elsiethetek arra a pár percre, amit a kezelés igénybe vesz. Nem tapasztalok sokáig semmiféle mellékhatást. Ha csak az enyhe szájszárazság nem az, amely olyankor szokott jelentkezni, amikor már kifelé jövök a kórházból. Nem égek meg, csodák csodájára nem szárad ki a kezelt felületen a bőröm. Pár napig kezegetem csak a kapott kenőccsel. Hogy miért veszem ilyen könnyedén? Megerősödtem? Mint már a korábbi történések is jelezték? Mostanáig tudta kifejteni hatását a természetgyógyász beavatkozása? Az energiamezők újrendeződtek az ő gyógyító szándékának eredményeképpen? Netán higgyem el, hogy annak a varázsigeszerű kis mondókának köszönhető sértetlenségem, amelyet mindannyiszor végestelen végig mormoltam, amíg csak a készülék alatt feküdtem? S belemondtam a fölöttem zúgó, mocorgó műszerekbe: „Tumorsejtek, pusztuljatok, / de ti, épek, maradjatok.” A blőd kis szöveget magam fabrikáltam. Aletta beszélt egyszer rég a szavak mágikus erejéről. S arról, hogy a korai kultúrák embere hitt ebben. S számtalanszor folyamodott ilyen s efféle segítséghez. Hát gondoltam, miért ne lehetne ereje az én kis rigmusomnak is! Ha bolondos soraimnak nem is, de annak mindenképpen szerepe kellett, hogy legyen: mindenáron komplikációk nélkül akartam megúszni gyógyíttatásomnak ezt a periódusát. Bár hatott volna eltökéltségem ily nagyon a kemoterápia idején! Elhatározásban az idő tájt sem volt hiányom. Hát miért nem volt akkor hasznomra? Miért kellett porig sújtódnom? Ki fejtí ezt meg?

– folytatjuk –

Az Írott Szó Alapítvány és a Magyar Napló közös regény pályázatának eredményei

I. díj: KISS JUDIT ÁGNES

A keresztanya

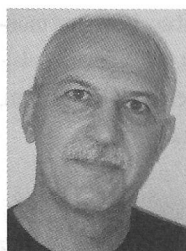
Az ideális adatközlő idős asszony születése óta ugyanott él, lakóhelyéről ritkán teszi ki a lábát és szeret beszélni. Szomor Veron ilyen. Faluján, Zsanócon átsöpört a történelem, és életének lassan nyolcvanhét éve alatt mindent átforgált. Talán csak Veron nénit nem, akinek életkedve, derűje töretlen maradt a lassan előregező, pusztuló kisközségben. Mindenről tud, mindenről van

véleménye, amit nem is rejt véka alá. Szívesen mesél a lánykoráról éppúgy, mint az utóbbi évek történéseiről. A szerző most az utóbbiakból válogatott.

Kiss Judit Ágnes (1973, Budapest) költő. Az ELTE BTK magyar szakán végzett 1997-ben, majd a Színház- és Filmművészeti Egyetem drámatanári szakán 2003-ban. Jelenleg a Pécsi Zeneművészeti Főiskola végzős hallgatója oboa szakon. Verseskötete: *Irgalmasvérmő* (Alexandra Kiadó, 2006).

II. díj: KONDOR LÁSZLÓ

Csak néhány év

Konrád Péter, a hetvenes évek elején érettségizett fiatalember a bölcsészkarra készül, de sorkatonai szolgálata alatt szerencsétlen véletlenek sorozata gyökeresen megváltoztatja terveit. A határvédelemnél eltöltött hónapok alatt szembesül a rendszer ellentmondásaival. Akarata ellenére megöl egy embert, aki a határokat elválasztó szögesdrót kerítésen akar átszökni. Péter a társadalom periferiájára kerül. Véletlen találkozása a rendszerváltás után hazatelepülő magyar hírszerzővel újabb tragikus változást okoz életében.

Kondor László (1953, Budapest) a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett földrajz-angol szakos tanári diplomát 1978-ban, majd földrajzból doktorált. Rövid tanári pályafutás után a nemzetközi kereskedelemben kezdett dolgozni. 1991 óta Ausztriában él, ahol megújuló energiaforrások fejlesztésében vesz részt. Egyetemi éve alatt külső munkatársa volt az Egyetemi Lapoknak, később hetilapoknak írt úti beszámolókat. A miskolci Irodalmi Rádió állandó szerzője. Legutóbbi kötete: *Műanyag tonhalak* (kísérleti álomgyűjtemény, MEGA Kiadó, 2003).

III. díj: NAGY GÁBOR

Álmatlanok és álmodozók

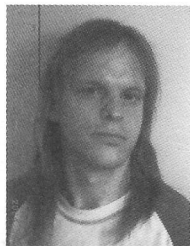

Valahol Magyarországon, egy kisvárosban különös kór üti föl a fejét. A városka jeles személyiségei közül néhányan napokon át képtelenek aludni. Az álmatlanság egy értelmetlennek látszó bűncselekmény-sorozattal is összefügg. Ennek a történetnek a rejtélyes – nem tudni, ki írta, s honnan jött – kéziratát olvassa évtizedekkel később egy képzőművész tanár, aki ellen arctalan, li-

dérces erők fognak össze, hogy ellehetetlenítsék az életét. Ide-oda utazik élete színterei és a kézirat fejezetei között, mintegy menekülésképpen a sors elől, ami előbb-utóbb úgylis utoléri...

Nagy Gábor (1972, Körmend) költő, irodalomtörténész. Volt a Széphalom Könyvműhely, majd a Magyar Napló folyóirat szerkesztője, jelenleg a szombathelyi egyetemen tanít. Legutóbbi kötete: *Átok, balzsam* (versek, Kortárs, 2003).

Különdíjban részesültek

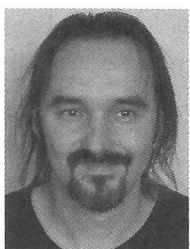

BACSIK LÜSZIÉN
Vágányzár

A mű egy fiatal értelmiségi sáncokon kívülre szorulásának története. A tanárként végzett fiatalember egyszerre szembesül családi, magánéleti és egzisztenciális helyzetének összeomlásával és mindenekelőtt azzal, hogy az ő tudása és képességei a XXI. század Magyarországon teljesen piacképtelenek, így sze-

mélye fölöslegessé válik. A pusztá önfenntartás lehetlenné válása mellett szellemi ember lévén külön teherként kényszerül feldolgozni, mintegy legmodernebb kori holocaustként a totális kirekesztettség tragédiáját.

Bacsik Lüszién (1980, Kazincbarcika) 2003-ban végzett a Miskolci Egyetemen történelem szakos középiskolai tanárként, 2007-ben kapott szociológia szakos diplomát, szociális szakirányon. Dolgozott már üzletkötőként és telefonmarketingesként, de pedagógusi hivatását sosem gyakorolhatta. Kazincbarcikán él.

BERTA ZSOLT
Jancsiszög

„Cseke András élő személy. Sokakban élő személy. Mindaz, amit regény címen összehord, az utolsó szóig igaz, mindez megtörtént. Valahol, valakikkel, valamikor. Cseke András kitalált személy. Ürügy, amelynek révén a sokakkal sokféle megtörténetet elmesélhetem, egy szádra fűzhetem, hogy ne kelljen egymillió szereplővel bibelődni. Persze, velem is. Hogy miről szól? Valakiről, aki fejvesztve rohagál a világban, mint a székes játék utolsója, akinek nem jutott hely. Pedig neki mindvégig ott az üres hokedli az orra előtt, de ő nem biztos benne, hogy le akar ülni, csak mert a

játékszabály, ugye... Aztán ahogy fárad, lassul, úgy okosodik is. Már amennyire tőle telik. Hát akkor az emberekről szól, nem? Szabadságvágy, szerelem, barátság, harc, igazság, becsület, méltóság..., tudod..., mindaz, amin egy életen át agyalunk, a kölykök meg kezdik előlről. Á, hülyeség..., azért írtam, mert szeretem, ha röhögsz. Rajtam és magadon.”

Berta Zsolt (1966, Budapest) néhány éve könyvterjesztőként üzemel, de sok mindennel foglalkozott, aminek érettségi birtokában közelébe engedik az embert. Volt például pincér, szakács, számítógép-programozó, téglymenedzser egy borozóban, betanított munkás több fronton, célszáltekereslő (az mi lehet, mi?), étteremtulajdonos, és mindvégig muzikus. Egyedül író nem volt még sosem, sem híres, sem ismeretlen. De most, tessék, itt egy regény.

BURNS KATALIN
Szóttések regénye

Vera és Armand, a két unokatestvér összefog, hogy a még élő, egymással harragban lévő rokonok, Nagyapa és István bácsi beszámolóiból, egymásnak küldött rejtélyes üzeneteiből kiderítsék családjuk múltjának nyomászó titkait. Közben a táncművész Armand révén különö textilszobrászok kiállítására és kétes tehetségű énekesek

koncertjére eljutva betekintést nyernek a kulturális élet, a művészvilág visszásságaiba is.

Burns Katalin (1976, Budapest) 2001-ben diplomázott a Károli Gáspár Református Egyetemen, magyar–angol szakon. Nyelvtanárként, irodalmi és szakszöveg-fordítóként dolgozott, jelenleg népzenei együttesekben játszik. Budapesten él. 2003-ban a British Council műfordító versenyének egyik győztese volt. Szépprózai alkotásai az Irodalom Visszavág című folyóiratban jelentek meg.

GÁSPÁR FERENC
Álmok a mélyben

A szerző egészen újszerű technikával mutatja meg különös meghatározottságú mai világunkat. A főhős (rém)álmainak környezetét a tévé és digitális „bálványkínálat” tematikusan behatárolja, tehát az ő álmai is e „vélt valóság-felületekre” tapadnak. És mégis,

mögöttük a mai Budapest emberének élete sejlik fel. Valójában az álmaival is keservesen küszködő, esendő ember életének valóságos konfliktusai merevednek ki az időben.

Gáspár Ferenc (1957, Budapest) író. Az egri Tanárképző Főiskolán magyar–történelem szakon végzett 1985-ben. Novellái 1993 óta jelennek meg folyóiratokban és antológiákban. Jelenleg a Coldwell Kiadó vezetője. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Ördögvár* (regény, Pont Kiadó, 2007).

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
Ahol a part szakad

A nyolcvanas években Ág János visszatér a Városba, a szocialista nagyipar egykori fellegvárába, kamaszéveinek színhelyére. Kénytelen szembesülni vele: nincs már jelen. Eltűnt az érettségi tablóról, a kocsmákból, a köztudatból, s akik igazolhat-

nák, elérhetetlenek. Köztes nemzedék. Kítör a vihar, és megjósolhatatlan, véget ér-e. Rendszerváltás (?)

Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író, pedagógus. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adja ki a Vita című folyóiratot. Írásai 2000 óta jelennek meg folyóiratokban. Legutóbbi kötete: *Vizek fészke* (elbeszélések, Magyar Napló Kiadó, 2005).

PÓSA ZOLTÁN
Egy freskó előzményei
és következményei,
avagy a hatosfogat felbomlása

Napjaink hétköznapi pokolbugyriainak mozgalmas tablója három kinyitott központi hős kamerájával, akik az élet alapkérdéseire keresik a választ, s közben próbálják megfejtetni a reájuk szabott sorsképletet. E harc közben egyikőjük elvérzik, a másik még ma is küszködik a

szinte reménytelen önmegvalósításért, a harmadiknak megadatik a kegyelem esélye.

Pósa Zoltán (1946, Debrecen) író, költő, irodalomtörténész. A Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett magyar–német szakos tanári diplomát 1972-ben. Korábban több folyóiratnál, könyvkiadónál és napilapnál dolgozott. Jelenleg a Magyar Nemzet kulturális rovatának szakújságírója, Budán él. Fontosabb elismerései: József Attila- (2000), Bertha Bulcsu- (2006) és Obersovszky-díj (2007). Legutóbbi kötete: *Alászállás* (összegyűjtött versek, Széphalom Könyvműhely, 2006).

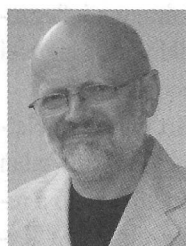

SZAPPANOS GÁBOR
Csőregh Márton
válogatott szenvedései

Ennek az eroto-groteszk, pikareszk művészregénynek Csőregh Márton, szegény pesti piktor a főhőse, aki állandóan felhőket szeretne festeni, de napjai nem nyugodt alkotómunkával telnek: földi léte, útja a mai Magyarországon igazi pokoljárás. A regény során azon-

ban megtisztul, s a szeretet fokozatait megjárva – korai halála után – a mennyországba jut, ahol végre igazi boldogság vár rá.

Szappanos Gábor (1962, Budapest) író, szerkesztő, publicista, műfordító. 1987-ben végzett az ELTE BTK angol–olasz szakán. 1987-től 1994-ig az Európa Könyvkiadó felelős szerkesztője, 1994-től szabadúszó, 1997-től 1999-ig a Nagyvilág folyóirat, 2005-től pedig a PoLiSz rovatvezetője. Legutóbbi kötete: *Ajándéknepok a túlvilágról* (elbeszélések, Kráter Kiadó, 2007).

TOMPA Z. MIHÁLY
Az állomás

Napjainkban játszódik egy kisállomáson, ahol három hónapja nem járnak a vonatok, megszüntették a vonalat. Az állomásfőnök feleségével a szolgálati lakásban marad. A resti is üzemel törzsvendégeivel. Újgazdagok, egykori kieszések, orosz befektetők, megcsalt feleségek és szeretők fordulnak meg az állomáson. Életük nyitott könyv, pontosabban jegyzőkönyv. Valakik mindent látnak, hallanak az állomáson és a városi szín-

házban is, ahol az állomásfőnök felesége titokban élete nagy fellépésére készül.

Tompa Z. Mihály (1949, Székelyhíd) textilmérnöki diplomát szerzett, majd újságírói főiskolát végzett. Hatvanban él, a közeli Lőrinciben a művelődési intézmény vezetője, és a helyi városi újságot is szerkeszti. 1980-tól újságíróként dolgozott több lapnál, legutóbb a Heves Megyei Hírlapnál, amelynek jelenleg is munkatársa. Novella-antológiákban szerepelt, rádiójátékokat írt, *A játék* című színdarabját a Nagyvárad Szigligeti Színház mutatta be 1988-ban.

**Ahhoz,
hogy létezzenek,
ki kell mondani
a dolgokat**

Ferdinandy György:
A bolondok királya
Orpheusz, Bp., 2007.

„Hát nem értitek, hogy én itt király vagyok?! ... Király, az ám! A bolondok királya!” – állítja Ferdinandy György legújabb regényének hősről. Szó szerint a hősről. Bolond. Hős. Az olvasón múlik, hogy melyik kijelentést fogadja el. A bolond jelző, saját korának többszörös ítélete az orvos fölött. A hőst mint minősítést az író „kényszeríti” apjára, pedig bizonyosan nem akart az lenni.

Egy orvos megrendítő története ez a regény, aki kihasználva pozíciójának minden előnyét, szanatóriumba utalja és ezzel megmenti a nyilasok által üldözötteket. Rendszeresen kockáztatja életét a veszélyben lévőkért. Jól szervezett apparátus működik, egy tudóbajos ad köpetmintát a leletekhez. Az orvos végül mégis lebukik. A nyilasok a Hűség Házába hurcolják és annyira megverik, hogy élete végéig mozgásképtelen marad. Sclerosis multiplex. Kisegítő, elfekvő kórházakban, végül tizenöt évét zártosztályon él, utóbbiban protekcióval. A bolond létet választja. Ha nem vállalná, egy rosszabb kórházba kerülne, így a hozzátartozók is kénytelenek beletörődni, apjuk király lesz a bolondok között. A bolond állapot tehát önmaga választása, megalkuvás a sorssal. Tudjuk, hogy nem akar változtatni az életén, az író is vinné később magával Amerikába, ő mégis nemet mond.

Három okból lehet bolondnak tartani az orvost: jelleme, tette és a már szóba hozott körülmények miatt. Életeket ment, miközben a sajátját is kockára teszi. Az emberek többsége ezt a cselekedetet nem tartja normálisnak, és valószínűleg az egyén erényes jellemével magyarázza. A regényből többször megbizonyosodhatunk az orvos etikus magatartásáról, például, amikor már agyba-főbe verték, akkor is a mellette fekvő, civil nyilas sebesültön segít elsőként. Feltűnő vonása az orvosnak az is, hogy folyton nevet vagy mosolyog. Nem, ez az ember nem bolond. Csak ki-neveti magát és a körülményeket. Eszköz ez a „túléléshez”, a továbbéléshez. A pszichológiában ezt énvédő mechanizmusnak nevezik. Nevet akkor is, amikor leeszi magát, mert nem bírja fogni a kanalat a benulásától, és nevet akkor is, amikor tolokocsiba kényszerül: „Kocsin jöttem elétek! – kiáltotta vidáman.” Legtöbbször az igazán drámai (sőt, néhol abszurd) helyzetek teremtik meg a nevetésre alkalmas, humoros szituációt. Például, amikor az ápolók véletlenül legurítják a lépcsőn a kerekesszékeiben ülve, és eltörik mindkét lába. Még a vétkesek is sírnak szégyenükben, csak ő nevet egyedül, vigasztalva a körülötte ugráló-

kat. Végül a halállal is tréfába bocsátkozik, a halál pillanata is abszurd szituációt szül. Amikor az ápolók leviszik a hullaházba, az egyik elüszkösödött lába valahogyan fenn marad, úgy jönnek vissza érte, aztán a kiszáll a rendőrség is, hogy jegyzőkönyvet vegyen fel az esetről.

A Doki jelleméből fakad az is, hogy egyszerűen szereti az embereket. Éppen ezért, mindenkit meghallgat a bolondok között is. „Szelíd volt és megértő. Inkább csak figyelt, tanácsot csak a legritkább esetben adott.” Vele azt lehetett megtanulni, hogy „ahhoz, hogy létezzenek, ki kell mondani a dolgokat.” Ha megfordítjuk ezt az axiómát (a bolondok, vagy annak kikiáltottak talán a visszajáról közelítenek az igazságokhoz), amit nem mondunk ki, az nem is létezik. Ez az ember soha nem nevezte magát bolondnak...

Ferdinandy György tényregénynek hívja azt a műfajt, amelynek segítségével formába önti az apjáról írt visszaemlékezéseket. Találó megnevezés, mert nem egyszerűen dokumentumok feldolgozásáról van szó, akkor túl száraz és érzelemmentes információhalmaz születne. Így viszont váltakozó nézőpontból (elbeszélő lesz alkalmanként az író nénikéje, húga is), de főként az író szemével látjuk a tényeket, az eseményeket, szépirodalmi köntösbe bújtatva. A váltakozó nézőpontnak megfelelően a cselekmény menete sem lineáris. Ritkán, a fejezetek elején feltüntetett dátum jelzi, hogy melyik évben járunk. A történet az orvos halálától indul 1974-ben. Az író átveszi a hagyatékát, és az előkerülő emlékekből kezdi felépíteni apja életét.

Visszaemlékezéseinek mindegyike egy-egy etűd a múltból. Ezekhez a történetekhez egy felnőtt bölcsessége, utólagos belátása társul, a szövegek mégis egy gyermek perspektívájából szólnak meg. Íróként bele tud helyezkedni egy emlékebe, amit gyermeki értelemmel mesél el és magyaráz meg. „Lengyel bácsi öregember, de öregember létére is négy sápadt, rémülten pislogó leánykája van. Hatan élnek a házmesterlakásban, anya úgy mondja: emeletes ágyakon. Lengyel néninek feszesre húzott apró konty van a feje tetején.” A zártosztálybeli közösséget viszont nem ismerheti közlő, csak a húga elbeszéléseiből tudhat részleteket. Ezek alapján rajzolja meg a kórterem jellegzetes karaktereit: a nagydarab, skizofrén Miklóskát, Perenyei urat, az angyalföldi sakkbajnokot, a paranoiás Gizikét.

Ferdinandy György több évtizedet várt ennek az életnek a „megírásával”. Közben adatokat gyűjtött és talán (elbeszélő) bátorságot is. Előbbi nyomon követhető a regényből is. Az ezredforduló utáni években elmegy a Terror Házába, érdeklődik, élnek-e még azok közül, akik apjának köszönhetik az életüket. Jár a doktor egykori munkahelyén, egy barcelonai kórházban is, szedegeti, ami a családi anekdotákból megmaradt és fellelhető a jelenben is. Az utóbbi, a bátorság összeszedése lehetett a nagyobb

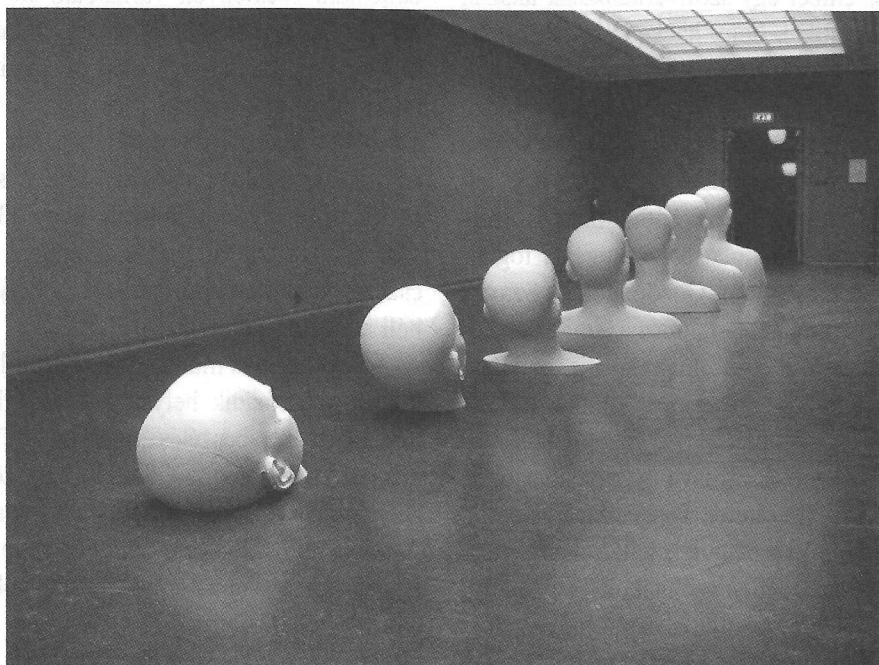
feladat; hogy miként lehet legyőzni az önvád és a lelkiismeret-furdalás gyötrelmeit. S minthogy ifjabb Ferdinandy nemcsak apja életét írja, hanem abba beleszöve a sajátját is, számos életrajzi elemet ismerhetünk meg vele kapcsolatban is. A fiú 1956-ban emigrál és később, miközben rendszeresen küldi haza leveleit, egyetemre jár. Majd Bécsből küld haza gyógyszert, a bénulás remélt ellenszerét. A kórteremben a bolondok is mind tudják, hogy a Dokinak Amerikában él egy fia, aki, amikor már lehet, számos gyermekkel és francia feleséggel tér haza és megkocsiháztatja apját a csoda, lila Citroënnel. Egy egész napot töltenek ekkor együtt, amelyről még fénykép is készül.

Sok ilyen érzelmeteli etűd van a regényben. Megkocsiháztatom, hogy leghatásosabb eszköze az írónak a tényregény műfajában az, hogy az olvasó érzelmeire próbál hatni. Ezt teljes mértékben sikerül megvalósítania Ferdinandyknak ahhoz, hogy méltó emléket állítson apjának, és a történetekből egy átlagembernél különlegesebb, nem mindennapi hős rajzolódjon ki. Megindító kettejük kapcsolata. Két kulcshelyet emelnék ki a gyermekkorából. A fiú biciklivel indul neki az országnak, hogy láthassa vidéki szanatóriumban gyógykezelt apját. A beteg a mólón várja régen látott fiát. Találkozásuk szívbemarkoló. „Tolókocsiban volt, mint a koldusok. Papucsban, csikos pizsamában. A fején zsebkendő, csomóra kötött. Úgy láttam sír, és sírtam én is. Akkor láttam először apámat tolokocsiban.” A másik történet a gyermeki reménykedésről szól. Ez a reménykedés az apában is ugyanolyan erősen él. Ezen a ponton összekapcsolódik a magánélet a történelemmel. A háború után járunk. Először költi el együtt, közösen az addigra már külön élő család a vasárnapi ebé-

det. Az asztalra még csirkehús is jut a doktornak, és aki a hosszabb szárát töri le a csirkemellbe ágyazott, v-alakú szerencsecsontra, az kívánhat valamit. Végül már nem is számít, hogy ki húzza a hosszabbat, mind ugyanarra gondolnak. „Egyikünk se mondta, hogy mire gondolt. Ma már tudom, hogy miért: ugyanazt kívántuk mind, azon a vasárnapon. Hogy jöjjön haza. Hogy ne menjen el soha többé. Hogy helyre álljon a béke és a nyugalom.” A doktor titkon abban reménykedik, hogy a történelem is megnyílik, hogy végre megjön a béke, győz az igazság és hogy „nem hiába verték őt agyon”. Azt, hogy soha többet nem fog meggyógyulni, nem ő mondja ki. Nem illene karakteréhez. Ügyes írói húzás, amikor Ferdinandy úgy dönt, hogy a felnőtt lét első jeleként a fiúban tudatosítja a betegség örökkévalóságát. Ily módon a hit, ami arra vonatkozik, hogy a valóság megváltoztatható, beletörődéssé szelődül. „Nem szívesen gondolok vissza rá: sírva fakadtam. Rossz sírás volt, szétáradt bennem, mint a méreg. Megértettem, hogy apa soha nem gyógyul meg. Hogy nem hódítjuk vissza sem anyát, sem a gyerekkoromat.”

Ferdinandy Györgynek nemcsak ahhoz kellett a bátorságát összeszednie a családi tényregény megírása közben, hogy csillapítsa a lelkiismeret-furdalását, amiért hazájával együtt több évtizedre magatehetetlen apját is elhagyta és még a temetésén sem lehetett ott, mert nem kaphatott egyik napról a másikra vízumot; hanem ahhoz is, hogy az utolsó sorokban vállalja a feltehetően önmagának való megbocsátással is együtt járó apai „örökséget”: „a bolondok királya én vagyok”.

Hanti Krisztina

Gássogáliv negyel Szöcs Géza:
Limpopo,
Magvető, Bp., 2007.

Ha a szerzőhöz illően megpróbálnánk nagy feneket, struccnyit, keríteni a *Limpopo* szemléjének, akkor a divat hullámaival kergetve a mágikus realista alkotások között keresnénk e különös napló helyét. Noha végül nem ott találunk meg, a Szöcs Géza által „embernyelvre” lefordított, átdolgozott és közzétett szöveggel jólesne mégis úgy elbajlódni, mint amelyik két dologban az „apokrif iratok” világára emlékeztet. Az egyik, hogy a kötet a maga egészében igyekszik témájává tenni az írásbeli, valamint a szóbeli megnyilatkozások eltérő vagy ellentétes módjait, viszonyait. A másik, hogy a címszereplő története felfogható az önazonosság-kérés elbeszéléseként, családja, fajtája, származása kutatásaként is. Mindent egybevéve állítható, hogy a mű több figurájának keze (lába, csőre stb.) nyomát viselő, ezáltal is sokféle írás elválaszthatatlan a szubjektivitás, azaz a világban és főként a nyelvben való jelenlét esélyeitől.

Kellő komolysággal, de legalábbis tünődésre indítóan veti fel például Svarc, ez a külleme által eleve bölcselkedésre rendelt alak, hogy a világ eredetileg nem más, mint beszéd, „egy úgynevezett narratíva”, amelyet egy isten mond folyamatosan, bennünket is belefoglalva, beleértve. A világ tehát logoszból, istenszavából van, és az utolsó szó, amely visszavonja a teremtést, szerinte úgy fog hangzani, hogy gássogáliv negyel, amit visszafelé olvasva úgy is lehet mondani, hogy legyen – sötétség. Éppen ezért a (poszt)monderség informatikai és metafizikai távlataiból az ember egy szoftverkalóznak látszik, aki folyton abban sántikál, hogy hackerként feltörje az Úr kódját, és behatoljon a Programba. Ez – ugyancsak Svarc fejtegeti – nem sikerül, de elrontani, az, minden jel szerint, igen. A regény fő figurája a neki szánt sorson töprengve szintén felteszi magában, hátha csak egy „el szabadult narratíva” szereplője ő, „hátha nincs is Szerző”. Máskor a szó és a gondolat összefüggései foglalkoztatják, egy olyan breviárium, Gondolatok és Szavak Gyűjteménye, amely mindazt tartalmazná, ami az emberek fejében megszületett, illetve amit valaha is mondtak. Az ellenkezője is felmerül: „szótörési” órákat tartani, amikor az olyan, a legtöbb bajt okozó fogalmaktól szabadulnának meg, visszafelé olvasva s skandalva őket, mint a teteresz, vagyis a szeretet. Egypáran felismerik, hogy aki ezt tervezi, a „szemantikai halált akarja ránk hozni”, s ennél még az „idétlen szójátékok”, az „alattomos sziporkák” is jobbak. Mintha a napló jegyzetelője megfogadta volna egy kreatív írástanító tanácsát, hogy a

siker titka a ritka vagy a sosem hallott szavak bennfentes használatában rejlik. Átvenni az olvasó „nyelvérzéke fölötti irányítást” – ettől a módszertől és céltől nem idegenek sem a szócsavarintások, sem a törlések.

S ha a szeretet-teteresz után kiiktatnák azokat a fogalmakat is, hogy: szabadság, egyenlőség, testvériség, és hogy: magyar – e lehetőségek latolgatásának itt, kivételesen, akkor sem lenne akkora tétje, mint amekkorát az erdélyi magyar irodalom legavatottabb ismerője, Bertha Zoltán az újabb Szöcs-verseknek és drámai kísérleteknek tulajdonított. Példákkal igazolta, hogy a szerző nyelvjátéka mennyire magába foglalja a közösségi élmények és a nemzeti sorstapasztalatok jelentésmezőit. A *Limpopo* lapjain észleletek, benyomások helyett inkább jóslatok, látomások villannak fel – az elbeszélő szabadon barangol a történelmi és a képzeletbeli Erdély nevezetes alakjai és tájai között. Ide-oda csapong, térben és időben, ám van három kitüntetett helye, ahol meg-megállapodik, míg mesés képzelme új erőre kap.

Az egyik terep, amely némely ok miatt akár a jegyzetek jelölte *Szentivánéji álom* erdeje is lehetne, azoknak az erdélyi fejedelmeknek a bűvőhelye, akik – az elbeszélő megbízható közlése szerint – 1735, II. Rákóczi Ferenc halála óta illegalitásba vonultak, s azóta „a fű alól kormányozzák népüket”. Nincs az az Ohrana, Gestapo, GPU, NKVD, ÁVO, sziguranca, amelyik a nyomukra bukkanna, hisz hol ezzé, hol azzá változnak át – legutóbb például az erdélyi óriásfajd, más néven Freudkakas-fajkakas képében lappangott valamelyikük.

A következő helyszín fölismerhető volna a főterén álló lovas szobráról, templomairól, ám több ízben néven is nevezi. Így tudható, hogy Kolozsvárt csodás és baljóslatú események várhatóak. Itt fogja a struccok Mefisztója az elhurcolt állatokat tóklámpássá változtatni, hogy velük világítsák ki az opera pincéjét, majd a sétatéri tóban aranyhalakká lesznek, de csak addig, amíg a belőlük főzött halászlé kanalizáció előtt vissza nem változnának. Ennek a pontos ideje, évszáma ismeretlen, az viszont nagyon is tudható, hogy 2399-ben a kolozsvári magyarokat át fogják telepíteni a Kilimandzsáró csúcán felépítendő új városba, a helyükre pedig szuahéli népesség költözik.

Az évszázados múlt és jövő között húzódik meg a jelenben a harmadik helyszín: Székelykocsárd. Ez az a név, amely az elbeszélés „retorikai kód”-ját nyitja. Sűrűn használt, titokzatos szó. Sem az alapszöveg, sem a jegyzet nem fedi fel, hogy ismerős, sőt foglalt fogalom volna. Az elbeszélő számára Dsida Jenő neve csakúgy ismeretlen, ahogy a *Nagycsütörtök* című költeménye is. Úgy tetszhet tehát, hogy a *Limpopo* nem folytatja, hanem teremti Székelykocsárd hagyományát, amikor e helynév

ismétlődése szabja meg az elbeszélés ritmusát és logikáját. Ha Dsida-verse révén Kocsárd szent hely lenne, akkor a *Limpopo* profánná teszi. Sokféleképpen szóba kerül: hogy Székelykocsárd: átszállóhely, legelőbb is így említődik. A fogságából menekülni igyekvő címszereplő sóhajtazza, hogy csak eddig jussanak el, innen már botlat üthetik a nyomukat.

Az átszálló tehát a remény beteljesülésének helye. A rabságból a szabadságba jutás. A családi *fészek*, az ott-hon megtalálása, az „öshovába” érkezés ígérete. Mert a származástörténet homályában mégiscsak földereng, hogy a főhős anyai fölmenői abból a Madagaszkárból valók, ahol Benyovszky Mór király lett, az apai ág viszont Dél-Afrikában ered, a Limpopo folyó vidékén, amelyet annyszor emleget, hogy őt magát is így hívják aztán. Az önazonosság miatt is vágyik eljutni a csodás szigetre, amelyik az ott élt óriás termetű struccok népéről is nevezetes.

Ők, „bolygónk legnagyobb madarai” lesznek Limpopo eszmefuttatásainak tárgyai. Okoskodásai, okfejtései főleg két, az állatvilág (vissza)fejlődésével kapcsolatos kérdés körül keringenek. Hogy a strucc tudott-e valaha repülni. S énekelni? Az előbbi esetében hajlik az igenre, hiszen akiket szárnyaló áldott meg a természet, azok képesek repülni – eme emelkedett gondolkodás addig a hitig szárnyal, hogy a repülést e gyors mozgású állat újra megtanulhatja, a „korlátolt, tollatlan, lassú futású ember”-nek viszont semmi esélye. Edzésekre, nekifutásokra, szárnypróbálgatásokra van hát szükség, és persze, repülőoktatóra, aki a „szimbolisták túrakocsiján” meg is érkezik. Albatrosz ő, a „légiadmirális”, kinek a lábait kötél bénítja, míg Limpopo el nem vágja, a holnap közös (el)repülés reményében. Amit a büszke (osztály)öntudat is táplál: ha a madártársadalom olyan proletárjai, mint a légy, a veréb vagy a kárókatona tud repülni, hogyne lenne képes erre egy strucc. Az ének dolga is hasonló, elszántságukat erősíti, hogy ha „nemesen szárnyaló dallamokat” fognak kitalálni és előadni, akkor a testüknek is könnyebb lesz szárnyalnia.

Van, aki osztja ezt a vélekedést, van, aki nem. Az egyik tábor fogadalmat tesz, hogy dalaikban „a felszabadult struccok győzelmes beszédének kell majd megszólalnia, az óriásmadarak önbizalmának és az újra meglett öshaza hívásának és ígéretének és az éppen magunk mögött hagyott szülőföld iránti nosztalgiának”. A másik, az Őszinte Realisták falragaszon figyelmeztetnek: „Állatorstársaink! Ne ugráljunk fölöslegesen... Harcoljunk az életkörülményeink sokoldalúan fejlett felemelésért”. Hogy Limpopo kinek a pártján áll, tudható. Hiszen az ő naplója őrzi a fogság megpróbáltatásait, a strucctelepi kísérleteket. Belülről látja az eseményeket, a saját bőrén

tapasztalja őket, s nem is tudhat a bőreből kibújni – hisz strucc ő, a kisasszonyok közül. Segítője, lelki támasza, Svarc pedig: bagoly, az éjjeliek fajtájából.

Szőcs Gézátnak csak dicséret illeti. Úgy is, mint *állatvédőt*, aki a bevezetőből tudhatóan ki akarta szabadítani a struccokat, ám a telepen már üres ketrecek várták, illetve a kiszáradt aranyhalas medence fenekén egy aktatáska, benne Limpopo feljegyzéseivel. Ezeknek s a közénk keveredett, ismeretlen eredetű és nehezen meghatározható célból készített iratoknak, töredékeknek, vázlatoknak a rendbe rakásáért, *szöveggondozói* munkájáért is illesse köszönetet. És hát a *fordítóért!* A hiányosabbnál is hiányosabb ugyan a tudásunk, hogy egyáltalán, miképp beszélnek a struccok, kurrognak-e vagy kárognak, csicseregnek-e vagy csivitelnek, mekegnek vagy makognak – erős benyomásunk azonban, hogy az átültető hűen követte a hősök követhetetlen nyelvi és szellemi (bak)ugrásait, mind a cselekedeteik, mind a megszólalásaik cikk-cakkjait. A fordító Limpopóban struccára akadt: miközben tüsténkednie kellett, hogy a posztmodern technikákkal, a tudományosság látszatát keltő hivatkozásokkal, önreflexiókkal stb. sűrűn élő szöveget minél hitelesebben közvetítse, aközben szem előtt kellett tartania is, hogy az elbeszélő hős nem túr meg maga körül semmiféle érték- és létszemléleti bizonytalanságot vagy viszonylagosságot. Szőcs Géza választása, kiállása végül is tanítóvaló: amellet a hős mellett döntött, aki de-hogy dugná homokba a fejét, ellenkezőleg, magasba emeli. Hogy forgathassa, illegjen, billegjen, páváskodják akár. A kisasszony-napló tolmácsolója a lelkünkbe fészkelte a struccokat. Akik maguk is a legnagyobb lelkűek lehetnek, hiszen ha az emberi festmények madár formájában ábrázolják a lelket, akkor Limpopo sóhaja szerint is kiknek másoknak lenne hatalmasabb lelkük, mint nekik, a legnagyobb madaraknak.

Márkus Béla

**PoLiSz júliusi számából
Kráter az élő irodalomért**

Reményik Sándorra emlékezik Kelemen Sándor, Flórián Tibor, Sz. Szappanos Gabriella, Zilahi Farnos Eszter • Kondor Ilona, Martonossy Péter, Harmati Gyula, Donkó László, BuSzabó Dezső versei • Nászay Lőrinc, Szirmai Péter, Hegyi Béla, Lukáts János és Bene Zoltán novellái • Svetlana Makarovič és Dane Zajc versei, Michel Onfray, Oliver Friggieri, Pär Lagerkvist elbeszélései • Ébert Tibor Esterházy Jánosról, Turcsány Péter a Wass családról • Madarász Imre, Erdei Éva, Czegő Zoltán, Feltizi-Veress András könyvismertetői • bemutatkozik Komáromi János képzőművész

Macska az úton Vincze Ferenc:
A macska szeme,
Fisz–Napkút, Bp., 2007.

Vártak. Órákon át, kucorogva a kopott padokon. Emberszag, ételszag, cujka-bűz, az átázott kabátok, kucsmák kipárolgása. Az összekényszerült tömegre tompa fényfátyol ereszkedett. Viszonylagos csend, csak az egyik padon hortyogott egymásra borulva két tökrészeg favágó – néha suttogás kelt útra, halk tanácskozás, családi viszály fojtott neszei, aztán minden elnémult újra. Várták a csatlakozást. Az átutazónak is maradandó élmény lehetett – hirtelen szünet az éjszakai vágta után, egy idegen föld időtlen, lepusztult állomásán – az Erdélyből érkezők számára ez az állomás azonban jelkép volt, s talán az ma is: Kocsárd, románul Razboieni, ahol a sínek és utak találkoznak, és továbbfutnak más világok, a vélt szabadág felé. Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című verse óta Kocsárd az erdélyi magyarság Gethsemánéja, az Olajfák állomása lett, mert – ha a versről nem is tudott – *azt* a keserű poharat minden várakozó, legyen felnőtt vagy gyerek, megismerte. *A macska szemének* egyik novellája a *sorompók között* juttatta eszembe mindezt; más az útvonal persze, s mások a körülmények a segesvári nemzetközi csatlakozásnál – de a Vincze Ferenc által megjelenített pillanatok közösek. Nem is Erdély miatt. Inkább a várakozás magánya hív egy nagyobb, kozmikus egységbe. Hiszen aki vár, másra vagy sorsának teljesülésére – vagy hogy elteljen egy ködképekkel terhes éjszaka – egyedül marad; mint maradt Jézus is alvó tanítványai között a Getshemáné kertjében. Vincze Márk evangéliumát és Dsida fent említett versét intertextuális játékba vonva egyszerű szavakkal idézi újra: „Anyám elaludt. (...) Apám és a haverja lehuny szemmel a falat támasztották, nem beszélgettek. A bácsi mellett egyre hangosabban horkolt. Mind aludtak. Egyedül nagyapám virrasztott fölöttünk.”

Mielőtt bárki is azt hinné, hogy *A macska szeme* afféle „bealvós” könyv s egyetlen emlékkép totális kiterjesztése lenne – Vincze kötetében ez csak egy út, lassú szál a cselekményes történetek cikázó sávjai között. Mert van itt minden, ami egy ódon bérház gangján és lakásaiban elméletileg megtörténhet: héjánász tört üvegek között, leskelődés és hallgatóság, fel-feltörő alkotói válság, erotika és egy csipetnyi (fekete macska képében megtestésülő) kültelki misztikum is. A fiatal erdélyi származású író-hős, Marosán Tivadar barátnőjével lakást bérel valahol, egy talán nem is annyira fiktív külvárosban – perspektívájából pedig különös szomszédság válik többé-kevésbé megismerhetővé. A lakók mintha mind más és más kor szülöttei volnának: Fabritius Matild, a ház legöregebb

lakója egy német hegyivadász özvegyeként lép ki az ántivilágból, rég elhalt férjének nap mint nap elkészíti az elemózsiát – Pietrov pedig makacs besúgó, aki a rendszer-váltás után is szorgalmasan gépeli megfigyeléseit. Mindketten túlélők és várakozók tehát, egy-egy monománia megszállottjai, gondolkodásmódjuk, viselkedésük azonban illusztratív, ezért nem is nagyon hiteles. Inkább tűnnek szándékoltan túlrajzolt maszkoknak, mintsem hús-vér embereknek – erre utalhat a különleges nevek választása is. A realitás vonalát még leginkább Marosán Tivadar kalandjai, napi csetlés-botlásai képviselik. Ő az egyetlen fejlődő, változó karakter Vincze könyvében – vele *történekm* a dolgok, s nem ő formálódik az írás folyamatában, mint *A macska szemének* legtöbb szereplője. Marosán időnkénti visszaemlékezései elkülönülnek a kötet nagyobb részét kitevő, jelen idejű szövegegységtől: változik ilyenkor az elbeszélői hang és mód, érezhetően átéltebb lesz. Tulajdonképpen ezek a kötet meghatározóbb, erősebb fejezetei – és sejthető, hogy a regényfűzér ezekből a tartóoszlopként szolgáló novellákból szervesült később egésszé. Ezek között is akadnak gyengébb darabok. A bulizós bukovinai túráról szóló *akik elcsángáltak* című elbeszélés például egészen könnyedén, fanyar humorral és mozgalmas leírásokkal kezdődik, de már az első csángó asszony feltűnésénél rettentő népi giccsbe fordul: „s jött Melinda, a barázdás arcú asszony (...) bő ujjú fehér blúzban, fekete-piros mintáskatrincában, maga volt a megelevenedett legenda, s mesélni kezdett egy lányról, kinek gömbölyű mellei a kéken csillogó Kárpátokhoz hasonlóan meredtek előre, de érintetlenek és kemények voltak; (...) s kinek barnászöld szemében minden reggel megcsillant a reggeli nap kipihent (!) fénye.” Vincze pedig tovább megy ennél, hamarosan a tájszex véres romantikájú jeleneteinél kötve ki – ami akár méltó zárlat is lehet egy kiadós nyelv-járásgyűjtés után. Kevésbé lényegesek, de annál szembe-tűnőbbek a leírás időnkénti nehézségei, otrombaságai is. „A sas (...) szemével az alatta elterülő vidéket figyelte, a hajnali szántóföldeket” – olvasható egy helyütt; ugyan, mi mással figyelné. Az ilyen felesleges határozókat vígan ki lehetne hagyni, csak rontanak az olvasás élményén. Ugyanilyen öncsonkító szigorral kellene eljárni a képzarokkal, még ha időnként szépnek is látszanak – pl. „Új csend. A szoba és a gang egymásba gabalyodott, felhevült csöndje.”

Kisebb-nagyobb hibáitól eltekintve *A macska szeme* cselekményes és élvezhető, néha pedig kifejezetten szikár, megrázó könyv. Talán nem csak azok számára, akik jártak a Marosán (és a szerző) nyomában – s akik már ismerik a várakozás óráit.

Koncz Tamás

**A westerlandi
halfogás** Tollas Tibor
Összegyűjtött versei
és műfordításai
Mundus, Bp., 2006.

Szabadságharcunk 50. évfordulóján annak a költőnek összegyűjtött verseivel lepte meg a magyar olvasóközönset a Mundus kiadó, aki a hontalanság évtizedeiben a magyar ügy apostola, utazó nagykövete volt. Tollas Tibor belső iránytűje szüntelenül a magyar október felé mutatott, azt szolgálta írásban és szóban. A teljes életmű megjelenését tehát jól időzítette a kiadó, annál is inkább, mert a költő halálának közeli (július 19.) tizedik évfordulója csak fokozza a kötet időszzerűségét. Szakolczay Lajos gondozásában áttekinthető lírai művet kap kézhez az olvasó.

Az 1959 és 1991 között megjelent nyolc Tollas-kötetnek egy-egy fejezet jut a könyvben. Természetesen a *Csak ennyi fény maradt* (1959) című egyedi kötetet bemutató első fejezet a leggazdagabb, mivel abban kizárólag első közlésű versek jelentek meg, míg a későbbi könyvekbe – az újak mellett – több korábbi versét is felvette a költő. Változatosság szempontjából is kiemelkedik a kötetből az első fejezet, amelyben a gyermekkor mese-világának színes élményei ugyanúgy megelevenednek (*Hazafelé ciklus*), mint a börtönök nyomasztó emlékei (*És eggyé lettünk*) vagy a hontalanság első fájó benyomásai (*Westerlandi halászok*). A menekült magyarok lelki gondjait, a honvágyát, az otthonmaradtak féltését, az önvádat, lelkisimeretfurdalást leginkább a *Járdaszigeten* (1967) versei fejezik ki, de itt találkozunk a világgal való ismerkedés (*Ezüsthomlokú tengerparton*) és az apaság első örömeivel is (*Ballada két hangra*). Az 1969-ben megjelent *Eszterlánc* főhőse a kései, harmadik gyermek, Krisztina, aki a költő számára kozmikus kapcsolatot jelent az őskel. Az *Irgalmas fák* (1975) nem csak az ember és az őt körülvevő fák együvé tartozásának szép vallomása, de egyben az élet szeretetének himnusza, akárcsak az őt követő *Évgyűrűk* (1979). A *Forgószélben* (1983) válogatott anyagát kiegészítő fejezet (*A mélyből*) új verseit a kórház, a műtét, a halál közelségének nyomasztó élménye motiválta. Az új korszakot nyitó *Varázkör* (1988) címadó verse valahol München és Bécs között, az autópályán született. Tiborral ketten ültünk az autóban és azokról a szoros szálakról beszélgettünk, amik harminc évi távollét után is hazánkhoz fűznek bennünket. Szóba jött az is, hogy csak a magyar nyelv tartja szülőföldnek, anyaföldnek a hazát, ahol születünk, ami beismerése annak, hogy túl az ősköltől örökölt géneken, a föld, amiből vétettünk, a táj, ami körülvesz és a Nap, ami bölcsőnkre ragyog, mind részese születésünknek. Rövid gondolkodás után Tibor jegyzetel-

ni kezdett és percek múlva már felolvasta a *Varázkör* első versszakát: *Nemcsak anyád öléből születél / de bölcsőd lett a ház is, / óvó fészked, hívó szülőfalud, / az anyaföld – hazád is*. Ebben a kötetben ismét feltűnnek a hazai, barcai emlékek, a család, az iskola, az első szerelem, lényege azonban nem a múlt felidézése, hanem a jövő keresése: üzenet a hazai nomád nemzedéknek.

Az idehaza megjelent *Hazafelé* (1991) válogatás a korábbi kötetekből, kiegészítve egy régi (1951) és egy újabb (1988) költeménnyel. Tollas Tibor elsősorban a börtönben fordított idegen költők verseiből, de az emigrációban is számos műfordítást készített, főként a *Gloria Victis 1848* és a *Gloria Victis 1956* antológiák számára. Az *Összegyűjtött versek* kötetben hatvanhét fordítást találunk Baudelaire, Goethe, Heine, Hermann Hesse, Victor Hugo, Gertrud von le Fort, Madariaga, Podewils, Verlaine és mások írásaiból.

A szerkesztő feltűnően sok, talán az indokoltnál több, kéziratban fennmaradt verset vett fel a kötetbe, olyat, amit a költő nem tartott fontosnak megjelentetni. Célszerű lett volna ezt a fejezetet (*Temetetlen emlékezet*) kisebb betűkkel szedni, hogy az olvasó ezt a sohasem publikált anyagot meg tudja különböztetni a költő által vállalt versektől. A százharminc oldal 1937 és 1989 között írt verseket tartalmaz. Az elsőket még Sopronban, mint katonaiskolás diák, a többit azonban már felnőtt korában írta a költő. A kiadatlan versek között szerepel az *Összeomlás* című több száz soros elbeszélő költemény, melyet a háború utolsó hónapjairól a váci börtönben írt, 1956 tavaszán. A vers első változata elveszett, és azt évekkel később, emlékezetből rekonstruálta a szerző. A nyers, csiszolatlan kéziratot (Ld. *Függelek*) évekig az íróasztalfiókban őrizte, csak élete végén látott hozzá a vers átdolgozásához, de azt befejezni már nem tudta. Szakolczay Lajos joggal tartja ezt az elbeszélőkölteményt *hatalmas történelmi indíttatású tablónak*, olyan szociografikusan pontos krónikának, *hosszasan kimunkált érzelmi-gondolati futamnak, amelyért érdemes volt azokat a bizonyos hónapokat elszenvedni*. Tollas Tibornak erre a múltat képszerűen megelevenítő versére készítettem el 1996-ban a Duna Televízió számára a *A század végnapjai* című történelmi dokumentumfilmet, amit a súlyos beteg költő még láthatott, de arról véleményt alkotni sajnos már nem tudott.

Az *Összegyűjtött versekben* két tanulmányt is olvashatunk Tollas Tibor költészetéről: a könyvet szerkesztő Szakolczay Lajostól és Kabdebó Tamástól. Szakolczay az elemzésre méltó versek körét szélesre tárva azokról az ifjúkori próbálkozásokról is véleményt mond, amelyeket a költő sohasem vállalt, mert maga is tudta, hogy ezek a „naív hangú zsengek”, „álomittas, némelykor magyarnótaszerű önfájdalmak énkereső rigmusai...”, nem érték a publiká-

lásra. Tollas Tibor, bár első irodalmi értékű versét, a *Vízválasztót* 1945-ben, huszonöt évesen írta, költővé csak a börtön falai között érett. Kizárólag ezek az 1950 után született írások érdemesek arra, hogy a kritikus mérlegre tegye őket. A kötetbe felvett „kurta furcsa zsengek” mit sem változtatnak azon, hogy a *Bebádogoztak minden ablakot* (1953) és a *Varázskör* (1987) között számos olyan Tollas-vers született, amelynek helye van a XX. század magyar költői antológiáiban. A közelmúltban elhunyt Határ Győző életrajzában Illyés Gyula zsarnokságról írt „mondata” fölé helyezi a *Bebádogoztak* hátborzongató sorait: „...nekem az 56-os forradalom igazi Miértjét és Mikéntjét... Tollas Tibor immár klasszikus költeménye mondja el, hogy bebádogoztak minden ablakot... – ez mondja el és nem az Egy mondat a zsarnokságról.” Kétségtelen tény, hogy ehhez hasonló drámaiságú börtönverset Oscar Wilde óta (*Readingi fegyház balladája*) senki sem írt. Figyelmeztetését nemcsak a volt politikai foglyok (mint Határ) értik meg, de a világ szabad polgárai is: *Ha nem vigyáztok, az egész világon bebádogoznak minden ablakot!* Szokolczay Lajos ezzel az egyetemes börtönlét elleni, sodró erejű protestálással állítja szembe a *Viráglitánia* című költemény *gyermeki csilingelésű szóbokrárt*, másutt pedig a *Fából faragott litánia* tárgyfelsorolását. A tanulmány szerint utóbbi a magyar irodalom talán legkonkrétabb verse, ahol a költő „úgy vett vissza sok mindent a költőiségből, hogy az »életfától« a »keresztfáig« tartó életutat-keresztutat, önéletrajzi elemekkel (bányafa) tarkítva, kopogás-mértanná, kakofonikus zenévé avatta. De ebben a látszólagos kopár közlésben is ott feszül az ember számára megemészhetetlen élet-halál (kezdete-e a vég?) örökös dilemmája.” Szokolczay a szerző jellemzésénél jó érzékkel tapint a Tollas-életmű lényegére és fő értékeire. A kötet lírai tartalmához méltó a tanulmány nemesveretű, záró képe: „Amikor arra a fehér hajóra ült, nem csinált mást, mint hallucinációs rabbillincseit, kínzó emlékképeit széttörve fiatalkori énjéhez és az őt egész életében foglalkoztató szabadság-eszméhez evezett.”

A másik tanulmány szerzője, Kabdebó Tamás joggal kifogásolja, hogy Tollas költeményei hiányoznak a hazai válogatásokból. A magyarságot és az anyanyelvet ünneplő *Psalmus Hungaricus* antológiának szerinte dísze lehetett volna a *Fából faragott litánia*, melyet megjelenésekor Cs. Szabó László ugyanolyan elismeréssel fogadott, mint Ferdinándy Mihály. Kabdebó is kiemeli Tollas Tibor költészetének őszinteségét, az igazmondást, a *sunyítástól és a hazugságtól való mentességet*. A szerző elveti azok nézetét, akik a politikumra vezeték vissza Tollas teljes életművét, lírai költészetét. Bizonyosságul felmutatja az 1969-ben megjelent *Eszterlánc* kötetet. Kabdebó szerint az optimizmus másoknál zsarátnok, Tollas Tibornál az örökmécses lángja. Érdekes felismerés, hogy a fák szeretete nem

az *Irgalmas fák* című kötetben tűnik fel először, hanem már fiatalkori verseiben. Az *Évgyűrűk* ugyanis sok olyan még itthon írt, de odakint csiszolt verset tartalmaz, amelyek azt igazolják, hogy a fák életreszóló élményt jelentettek a költő számára. „...hívő ember volt. Hitt a családban, hitt a szeretetben és gyakorolta azt. Hitt a hazugságot túlélő igazságban. Hitt az emberiségben, hitt Istenben – jellemzi Tollast az Angliában élő költőtárs. Kabdebó Tamás le merete írni ezt a hitetlen világunk cinikus mindentudóit megmosolyogtató jellemzést.

A Mundus kiadó szép munkát végzett. Mintaszerű a kötés és a címlap, amelyről a költő idős- és ifjúkori képe tekint az olvasóra. Kicsit szokatlan, hogy a támogatók névsora és a kiadó által eddig megjelentetett könyvek listája indítja a kötetet, megelőzve a belső címlapot, amely így az elsőről az ötödik oldalra szorult. Végül idekíváncozik még egy kritikai észrevétel: túl sok az ajánlás. A szerkesztő az utolsó kötetet (*Hazafelé*) vette irányadónak, ahol az idős költő a búcsúzó ember gondosságával szinte minden barátját megajándékozta egy-egy verssel. Helyesebb lett volna csak azokat az ajánlásokat közölni, amelyeket már a vers első megjelenésénél feltüntetett a szerző. Ennek alátámasztására elég felütni az 1969-ben megjelent *Járdaszigeten* kötetet, amelyben Tollas Tibor csak a *Megmenekedve* fejezetet ajánlotta (feleségének, Majának) és a *Vallató* című verset (Nyéki Lajosnak). Az *Összegyűjtött versek Járdaszigeten* fejezetében viszont már négyszer ennyi az ajánlások száma. Szerintem csak annak az ajánlásnak van értéke, amivel a költő a vers születésekor tisztelt meg valakit. Itt viszont arra is van példa, hogy a váci börtönben 1951-ben írt verset olyan barátjának ajánlja a szerző, akit csak húsz évvel később ismert meg. Lehet azonban, hogy ebben a kérdésben Tollas Tibor nem nekem, hanem Szokolczay Lajosnak adna igazat...

Az *Összes versek* kiadása régóta váratott magára. Tollas Tibor a hontalanság első évében, a *Westerlandi halászsok* című versében fogalmazta meg a nyugati magyarságnak a hazával szemben fennálló kötelességét. A veszélyes szirtek között hálót vető halászsok példáját követve, a száműzött íróknak az otthon számára kell gyűjteniük a zsákmányt. Most, hogy a költő hagyatékát lelkiismeretesen ápoló özvegy, Kecskési Mária, a nehéz feladatot kitűnően ellátó szerkesztő, Szokolczay Lajos, valamint az anyagi támogatók és a Mundus Kiadó jóvoltából kezünkben tarthatjuk Tollas Tibor posztumusz művét, megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a *westerlandi halásznak* érdemes volt szembeszállni a viharral és hálót vetni a zúgó tengeren, mert az *ezüstös szavakba gyűjtött kincs* végre hazaérkezett.

Juhász László

Az újra felfedezett Magyar írók az Adrián, szerk.: Kiss Gy. Csaba. Új Palatinus Kiadó, Bp., 2007.

A Palatinus Kiadó új, tematikus antológiája „irodalmi útikönyv”, az Adriai-tenger partján Fiumétől Raguzáig kalauzolja végig az olvasót a magyar irodalmi klasszikusainak segítségével.

Hazánk számára az Adriával való összekötő kapcsolatot az elmúlt évszázadok folyamán elsősorban a Balkán-félsziget nyugati oldalán, az Adriai-tenger partján fekvő Dalmácia, majd az 1770-es évektől az első világháború végéig terjedő időszakban a szintén tengerparti, de közvetlen magyar irányítás alatt lévő Fiume jelentette. Ez a terület a maga változatos múltjával még a történeti szempontból rendkívül tarka Közép-Európában is unikumnak számított, hiszen az évszázadok folyamán volt római, illír, frank, bizánci, horvát, magyar, velencei, török, francia, osztrák, horvát és olasz fennhatóság alatt, ami kitörölhetetlen nyomokat hagyott a térség kultúrájában. A dalmát tengerpart a XII. században, Könyves Kálmán idején került magyar kézbe. A tatárjárás idején a menekülő IV. Béla király itt talált menedéket az egykori Trau (ma Trogir) szigetén az öt üldöző mongolok elől.

Maga az adriai térség Magyarország számára mindig egyfajta ablakot jelentett a korabeli nagyvilág felé, ami a középkorban a mesés Keletet, a reformkortól pedig Nyugat-Európát jelentette. Nem véletlen, hogy az utolsó reformkori országgyűlésen a Kossuth vezette reformellenzék is éppen az Adriai-tengerrel közvetlen kapcsolatot jelentő Fiume felé húzódó vasútvonal megépítése mellett foglalt állást, ezzel önálló magyar gazdaságpolitikai alternatívát is felmutatva, míg a konzervatívok ezzel szemben a Bécs felé történő vasútépitést szorgalmazták. 1848–49-ben ez a terület horvát–magyar konfliktusok színhelyévé vált, és a szabadságharc nyitányát éppen Jellačić horvát bán Fiume elleni támadása jelentette 1848 augusztusában.

A kiegyezést követő békés, polgárosodó időszakban az Adria szerepe a korábbiakhoz képest fokozatosan átalakult. Míg Fiume városa változatlanul az első számú magyar tengeri kikötő maradt, ahol a kereskedelem volt a fő szerep, addig a térség elsősorban a nyaralás és a pihenés szempontjából értékelődött fel. Az adriai nyaralás a dualizmus korától kezdve a második világháború végéig terjedő időszakban szervesen hozzátartozott a korabeli magyar középosztály életéhez. Ezt a változást a kötetben szereplő írások is jól mutatják, hiszen na-

gyobb részük a szerzők nyaralás közben szerzett élményeiből táplálkozik, bár akad olyan szerző, aki a Bach-rendszer idején kényszorsorozott katonaként, vagy a reformkori Fiume gimnáziumának első magyar nyelv és irodalom tanáraként ismerte meg az Adriát, mint például Herman Ottó vagy Császár Ferenc.

A kötetben szereplő írások a XIX. század közepe és a második világháború vége között születtek. Bár legtöbbször novella, a válogatásban regényrészletek, útirajzok és esszék is helyet kaptak, amelyek meglehetősen pontos képet nyújtanak az egykori magyar középosztály Adria-élményéről. A kötet szerzői a magyar irodalom klasszikusai (pl.: Jókai Mór, Molnár Ferenc, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Heltai Jenő, Szentkuthy Miklós, Cholnoky Viktor) mellett kevésbé ismert, vagy napjainkra már a háttérbe szorult írók (pl.: Szini Gyula, Pekár Gyula, Herczeg Ferenc, Tormay Cecile stb.), illetve a magyar szellemi élet olyan kiemelkedő személyiségei, mint a már említett Herman Ottó vagy Hamvas Béla. Írásaikban felbukkan a „naranccsvirágos dél”, vagyis az Adria vidékének valamennyi színfoltja, a római és középkori eredetű városok mediterrán atmoszférája, az ottani halászközpontok folyamatos harca a tengerrel, a fegyveresen járó hegylakók romantikusan vad élete, a gyakori horvát–olasz ellentét. A háttérben a Monarchiát szimbolizáló hivatalnokok és hadihajók állandó jelenléte adja.

Maga a kötet egy valamikor létező, mára már letűnt világot elevenít fel. Erre a világra az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-as felbomlása komoly csapást mért, a kegyelemdőfést pedig a második világháborút követő új rend adta meg neki, amikor egyfajta Atlantiszként végleg a történelem süllyesztőjébe került. A kilencvenes években az Adria újra felértékelődött hazánkban, és ismételten a magyar turisztika kedvelt célpontjainak egyikévé vált.

Vesztróczy Zsolt

Megjelent az Irodalmi Jelen júliusi száma!

„Mindig azt a bizonyos belső hangot követtem” – Sohár Pál interjúja Kányádi Sándorral

Bencze Attila, Böszörményi Zoltán, Czegő Zoltán, Gömöri György, Györfly Ákos, Izsó Zita, Kroff Iván, Pallag Zoltán, Sántha Attila, Varga Borbála, Viivi Luik versei

Balázs Attila, Bányai Tamás, Bogdán László, Ferencz Zsuzsanna, Krusovszky Dénes, Lászlóffy Csaba, Najmányi László, Petró János, Réhon József, Sárközi Mátyás írásai

Weiner Sennyey Tibor esszérovatot indít

Kritika Háty János, Zalán Tibor, Juhász Katalin, Nagy Cili, Hatházi András, Aaron Blumm, Wojciech Kuczok, John Calder könyveiről

Színház- és filmkritika Márton Imola, Jászay Tamás, Bedecs László, Gyenge Zsolt tollából

Beszéd a palackból Szöcs Géza, A bőség zavara Onagy Zoltán, Sándor vagyok én is Johan von Kronstadt rovata.

Az Evangélium csendje

Szent János írása szerint való Evangélium Karátson Gábor akvarelljeivel
Helikon, Bp., 2007.

A Biblia megunthatatlan és kimeríthetetlen. Mindig újakra sarkall, s befogadja az új és legújabb hódítókat tágasabb körébe. Így például évszázadok festészetével gazdagodva, illusztrált kiadások tömege után, igazán nehéz nekünk, olvasóknak és befogadóknak eldöntenünk, mi-féle gazdagodást eredményezett mára a képi feldolgozások sokasága. A hívek számára szent-, másoknak csupán magasrendű irodalmi értéket jelentő könyvek értése, értelmezése a maguk teljességében valószínűleg befogadhatatlan terjedelem s bonyolultság. Nyilvánvalóan ugyanez vonatkozik a vizualitás közvetítő eszközeivel megörökített bibliai művek özönére.

E körben tehát bőven akad megismerni valónk, azonban, végsősoron, a vakszerencsén vagy valamiféle választáson múlik majd, mit ismerhetünk meg belőle. És ez lesz számunkra a Bibliához kapcsolódó ismeretek teljessége, amely többnyire apróságokkal gyarapszik az időben, ahogy lehetőségünk és ízlésünk megengedi.

Már akit ez az egész egyáltalán érdekel. Nem a profanizálódásra, mint valós veszélyre gondolok elsősorban. Hanem egyik oldalon a szegénységre, a másikon pedig egyfajta arisztokratizmusra, s mindkettőre úgy gondolok, mint az új ismereteket, élményeket gátló egzisztenciákra.

S valóban kérdés az – immáron a tárgyra térve –, hogy mi készítt valakit a Karátson Gábor illusztrálta János evangélium kiadványának megvételére, beszerzésére, megismerésére? Nyilván nem a klasszikus Károli Gáspár fordítás. És ha az elszánt gyűjtők körétől is eltekintünk, azt a művelt középosztálybelit fogjuk megpillantani vásárlóként, aki vagy a szép kivitelű könyvek rajongója, vagy őszinte kíváncsiságtól hajtva fordul a művész új teljesítménye felé. Akár ismeri Karátson korábbi illusztrációs köteteit, akár nem.

A festő-illusztrátor szándéka, célja ennél egyértelműbb, ugyanakkor talányosabb is. A kihívás mindenestre nagy, ez kétségtelen, ugyanakkor óriás a múltbeli konkurencia. Bármilyen rivalizálás velük, igen rosszul sülni lehet el.

Doré, Chagall, Dali, Bálint Endre, hogy csak néhány nagy nevet említsünk, talán jelzik a fehérnemű felkötésének kötelező mértékét. Ha nem önszántából vállalkozik erre egy befutott művész, hanem felkérésre, pokoli nagy pénzt illik fizetni érte. Mivel ez utóbbi idehaza, főleg manapság kizárt, bátran feltételezhetjük, hogy Karátson önként fogott a munkába. Ahogy általában is ez a szokása. Nemigen látszik törődni azzal, hogy szigorral figyelik,

másrészt meg nem figyelik, amit csinál. Mindenesetre olyan véleményeket kap majd, mint aki szeretet parazsat gyűjteni a fejére. Ezért talányos, miért fog bele?

Gondolható, hogy az újtestamentumi János evangélium illusztrálása merőben eltér a szokványos illuminációs feladatoktól, amennyiben nem pusztán emelkedett, hanem szakrális szövegről van szó. Az európai kultúra és civilizáció egyik fundamentumáról. Gustave Dorének például még egészen mindegy volt, hogy bibliai könyveket, Dantét vagy Münchhausen báró kalandjait kell-e megjeleníteni lapjain. Megoldásaihoz korától szabad kezet kapott, művészi státuszát ez nem érintette.

Karátson egy aggályosabb század aggályosabb gyermeke. A kötet utószavának címében a János-akvarellek fényeiről és árnyairól beszél. A keresztény szimbolikában természetesen János attribútuma a *fény*, de a *sas*, valamint a *szem* is. Az evangélium szövegét meditációs objektumnak tekintő művész elsősorban a történések, személyek ábrázolásáról mondott le, hogy minőségi sűrítmény, fény-árny és szín lehessen. Valami lényegi, ami azonban éter, szellem és atmoszféra. Vagy a jelzése. Nem kő és nem csont. Nem hús és nem vér.

Ugyanakkor persze nem mondhatjuk, hogy a lapok vonalas, rajzos részletek, kontúrozott látványelemek nélkül valók. Csakhogy e rajzi találékonyság mintha következetesen a sziluett rögzítése és a segédvonalalak szálait is őrző vázlat mesgyéjén állana meg. Valaminő struktúrákra, ideghuzalokra, pókhálószerű földi megjelenésre irányítva a nézői figyelmet. Mintegy határozott és ismételt kijelentésként: „eszemben sincs lerajzolni az eseményt, ami itt le van írva”. És ezt szemünk előtt tartva lehet konstatálnunk a Karátson-féle János könyve illusztrációjának önállóságát, átgondoltságát, eredetiségét.

Ha a néző-olvasó nem időz nagyjából azonos hosszúságú időt képen és szövegen, egyfajta harmóniára jutva, úgy a Karátson-féle változat kudarcra ítélt, sikertelen próba. Az alkotó szándékát értve, reá hangolódva gondoljuk, nem így van. Elvégre sok megoldáson, remekműveken (amelyekhez igazán nincs mit hozzátenni) és a legolcsóbb giccsek látványain egyaránt túl vagyunk. A „megszólalhatóság” határán immár. Az Ige és az evangéliumi versek persze megvannak, megmaradnak önmagukban is.

Karátson most megpróbálta úgy tagolni ezt a szöveget, hogy valamiféle képi csöndet, rebbenő vagy illékony hártát teremtsen hozzá, amin átsejlenek az üdv-történet menete s egy távoli tartomány falai és fáai, ahogy még nem láttuk őket. Tünelkeny mivoltukban.

Talán azért, hogy valamelyest ránk is emlékeztessenek.

Deák László

EURÓPAI FIGYELŐ

Norvég irodalmi mozaik

KARIN FOSSUM
Az oszlop

Az apa öles léptei keményen koppannak a földön.

A tengeri szél hátraborzolja ritkás, szőke haját.

A fiú pipaszár lábait kapkodva bukducsol mögötte. Két számmal nagyobb szandál lötyög a lábán. Térde hegyes, piros nadrágja úgy lebeg körülötte, mintha szoknya volna.

Vemund. Az apa mondogatja, ízlelgeti a nevét, mint egy idegen gyümölcsöt, szája szegletéből ereszti ki a hangokat. A Vemund nem is férfinév, gondolja, túl lágy és törékeny, van benne valami kislányos. Vemund nem elég határozott! A gyerek sápadt és sovány, vonásai finomak. Nem olyan, mint egy igazi férfi. Sose tudja, hogy szóljon hozzá, nem tudja hova tenni ezt a körülötte tébláboló pici valakit, ezt a tétova, nyafogós és fázós kis embert. Azt mondja, hideg a víz, és nem akar fürödni. Ő bezzeg, ő, mindig előreszaladt.

– Nem látni azt a tengeren, hány fokos benne a víz.

Az apa ingerült. Bosszantja, hogy iskolás fia nem tud úszni. Meg sem akar tanulni.

– Hideg!

Vemund a fehértarajos, sötét hullámokat nézi. A tenger vize egy héttel Szent Iván előtt ólomszürke. Az idén még nem volt meleg.

A fiú tudja, hogy jéghideg a tenger, és nem igaz, hogy nem tud úszni. A víz tetején lebeg, halad is valamicskét, de a lába visszahúzza.

A karcsapások jól mennek, a lábmozgás is. A kettőt összehangolni azonban sehogyse sikerül.

Az apa megfordul. Rábámul.

– Ha belesel a tengerbe, megfulladsz. Hét nyolc tempo nem úzás. Tengerparton élünk, Vemund. Ne bízd el magad! Nem lakhatunk itt, ha nem tanulsz meg úszni. Igazság szerint hajózni se jöhetsz, világos, nem?

– Felveszem a mentőmellényt.

– Igen, igen. De meg kell végre tanulnod! Most a nyáron, vagy soha. Nem vacakolhatunk így éveket. Igyekezned kell, fiam!

Az apa megy tovább. A szikla tetejéről meredeken ereszkedik le az ösvény a part és a kikötő felé. Vemund

azt gondolja, ha beleesne a vízbe, úgy úszna, mint a hal. Mert akkor nem lenne más választása. Az úszóedzésen le tud állni a medencében. A medence alját mindig eléri. Elnehezül a lába és süllyedni kezd, a szája telemegy vízzel.

Hideg van. A fiú alig bírja követni az apját, aki hoszszukat lép, és ingerült.

Vemund a partot nézi, ahol sekélyebb és világosabb a tenger. Barátságos látvány, a sárga homokot követő sávban a színes, simára csiszolt kavicsok olyanok, mintha fehér, szürke, rózsaszín és tarka gyöngyszemek lennének. Látja a kikötő mólóját, fekete, nedves út a tenger és a szárazföld között. A móló végénél kezdődik a mélyvíz. Az apa azt mondta, három méter. Nem messze a parttól van egy nagy, csupasz kiálló szikla, oda szoktak átúszni a nagyok, mikor már melegebb a víz.

Négyszázötven méter. A felnőttek lemérték. A sziklát Rablónak hívják, elhajóztak odáig.

Az apa hirtelen megáll, hallgat, sziluettje úgy rajzolódik ki a halvány égbolt előtt, mint egy sötét szobor.

– Ha elúszol a Rablóig, és onnan vissza, jó úszó vagy. Nagyjából ezer méter. Ennyit előbb-utóbb meg kell tenni, hiszen tengerparton lakunk és hajóznak.

Az apa megfordul.

– Vedd le a nadrágot! A tenger felől fúj a szél. Jobb vizet hoz.

Vemund bemegy a vízbe. Bár a hideg nem éri váratlanul, mégis minden lépés új sokkot jelent. A tengerfenék puha, a bársonysima fővényen kagylóházak hevernek. A fiú felkavarja a homokot, a víz felcsap a térdéig, a combjáig, aztán a kék-fehér csikos úszónadrágjáig. A homok után a kavicsos-kagylós sávon kell átgázolnia, hogy legalább a derekáig érjen a víz. Kicsivel a köldöke fölött.

– Állj meg, Vemund!

A fiú felemeli a karját, nem akarja a vízbe mártani a kezét. Az apa leül egy kőre, onnan nézi, közben hadonászva magyaráz.

– Na látod! Nem is olyan rossz, ugye?

Vemund nem felel. Lábujjhegyre áll. Arra gondol, hogy nemsokára befejezik, és végre hazamehet.

– Akkor kezdjük. Nekifutásból ugrasz előre. Gyereünk, Vemund!

Egy kicsit megremeg a térde. A víz a mellkasáig ér, a hullámok a karját verik, a lába zsibbad a hidegtől. A fiú

habozva veti magát előre, térdét maga alá húzva, kis kezével vadul csapkodja a levegőt, és mikor összecsap fölötte a víz, le kell állnia megint. Vacog a foga. Egy helyben toporog, és nem érti, miért nem sikerül neki. Mi az a titok, ami nem nyílhat meg előtte? Két keze, két lába van, mint mindenki másnak. Lehet, hogy ennek így kell lennie. Amúgy is hideg a víz, nem baj, ha a parton marad. Az apa a fejét csóválja. Bámulja a követ, összeszedi maradék jószándékát és ismét biztatni kezdi:

– Menni fog, Vemund. A lábak! Most lemerültél. Nemsokára jobb lesz a víz. Rugaszkodj el jobban! És lassabban tempózz, fiam, ne olyan gyorsan! És ne felejts el lélegezni! Teleszívod a tüdődet, és úgy lebegsz a vízen, mint egy luftballon, érted?

Vemund levegőt vesz, és ugrik. Félrehajtja a vizet, lábával rúg egyet, egy tempó, két tempó, három tempó – kifújja a levegőt, újból belélegez, sós vizet nyel, erősen köhög, de jár a keze, négy tempó, öt – elnehezül a lába, süllyedni kezd.

– A lábak, Vemund, a lábak! Nagyszerű! Rúgj egy nagyot, amelyet csak bírsz!

Vemund eltűnik a víz alatt, aztán felbukkan, csurog róla a jéghideg víz, a szemét dörzsöli és köpköd.

– Jól van, Vemund! Ugye, jobban megy?

Az apa a tizedik próbálkozás után elégedett. Sikerült kilenc tempó. De a lába nem mozgott jól, alig haladt előre. Az apa ügyetlenül megtörli a hátát és segít felvenni a nadrágot a vizes gatyára. Vemund reszket, vacog a foga, szája széle megkékül. Az apa homlokára mély ráncot szánt az aggodalom.

A fiú nem szereti látni.

– Gyere, kiülünk egy kicsit a mólóra!

Az apa látja, hogy didereg a fiú, ettől nyugtalan lesz.

Vemund habozva követi. Az apa a móló peremére ül és lelógatja a lábát.

– Ez az. Ül csak le! Nem esel le, itt ülök melletted. Na, gyere, fiam!

A fiú a fenekére huppan, aztán az apa mellé csúszik. Érzi, hogy az apa gyengéden hátba veregeti.

– Emlékszel, mikor biciklizni tanultál? A kis piros biciklin?

Vemund bólint.

– Emlékszel, milyen nehezen ment?

– Igen. Vagyis nem. Három nap alatt megtanultam. Azt mondtad, hogy lassan hajtok. Most meg azt, hogy gyorsan úszom. A biciklizés könnyű. Úszni sokkal nehezebb.

– Á, dehogy! Tulajdonképpen csak le kell küzdeni az első félelmet. Érted, mire gondolok?

– Nem.

Az apa sóhajt.

– Nem számít, ha nem tudsz biciklizni. Voltaképpen nem fontos. De az úszás, fiam, más! Életfontosságú. Nézd csak a tengert!

Vemund megnézte.

– A tenger majdnem mindenütt mély. Több száz méter mély. Csak a partoknál sekély.

A fiú libabőrös és reszket.

– Minden nyáron sokan vízbefúlnak. Felnőttek és gyerekek. Mert nem tudnak úszni. Ijesztő, ugye?

– Azt hiszem, mindjárt kész az ebéd.

– Nem figyelsz?

– Figyelek.

– Ha beesnél itt a vízbe – az apa előrehajol és a sötét vizet bámulja –, megfulladnál. Három méter, Vemund!

– Nem túl mély. De te kétféle méterben is megfulladnál. Még másféle méterben is. Tudod, miért?

Vemund nem tudja, miért fulladna meg.

– Azért, mert egyegyven magas vagy.

Az apa egyre a vizet bámulja. Óvatosan a fiú vállára teszi a karját. Nem szólnak. A mólónál apró hullámokat vet a tenger.

Vemund vár. Valami nincs rendben. Szeretne felállni, de nem tud. Ha előrehajol, a vízbe esik. Az apa karja szorosán tartja, nem tud kicsúszni alóla. Nem menekülhet, amíg az apa karjával elzárja az egyetlen utat, és Vemund nem tud úszni, a víz jéghideg és mély, három méter mély.

Az apa egy távoli pontra mered a tengeren. Vemund a hullámokat kémleli, és meglát egy halvány, narancsszínű úszó foltot.

Vemund a szemét mereszti. Egy medúza. Felpuffad és egy helyben ringatózik a hullámokon. Vemund nem veszi le róla a szemét. Úgy érzi, hogy a vállára kulcsolt kar egyre nehezebb. Szandálba bújtatott lábujjai zsigbedni kezdenek. Olyan, mintha összezsugorodna. Az apa tekintete távolodik. Formátlan, néma felhővé változik.

– Régen – mondja hirtelen – bedobták a gyerekeket a vízbe, egy kötéllel a derekukon. Aztán ki kellett evickélniük, ahogy tudtak. Kegyetlen dolog volt, de megtanultak úszni, még egy nyár sem telt bele. Az apa szomorúan mosolyog. Megint hallgatnak.

A medúza hevesen himbálózik, és néhány másodpercre eltűnik.

Vemund éppen akkor esik le a mólóról. A sovány kis test lassan, lágyan esik vízszintesen lefelé, a lábak összehúzva, a kezek ökölbe szorítva. Tétova csobbanással éri el a víz tetejét és lassan süllyed, szinte meglepődik, a teste sem érti igazán, a hasa a tenger fenekét éri, a jéges víztől megfájdul a halántéka. A fiú teste apró, olyan mint egy pici állat. A felpezsdülő habot egy hullám a felszínre mossa.

Eltelik egy villanásnyi idő, míg az apa észbe kap.

Hirtelen mozdulattal feláll, hogy körülnézzen, de nem lát semmit, aztán hatalmas csobbanással fejest ugrik a vízbe. Sokkolja a hideg víz, hidegebb, mint gondolta, a teste szinte megbénul, szinte nincs, az apa már csak a fekete vizet pásztázó fájós szempár, egy vékony fehér lábat keres, egy kicsi kezét, amely kiválik a sötét, zavaros vízből, de nem lát semmit, csak a saját kapálózó karját, amelynek már nincs emberi színe. Egy karcsapással a felszínre löki magát, világos, hogy a gyerek nem a tenger mélyén van, gondolja, hisz olyan könnyű, de mikor végre kint van a feje a vízből, nem lát semmit, a horizontot nézi, hallgatózik, de nem kiabál senki, egy pillanatra elkapja a pánik, aztán megint alámerül, a móló körül úszkál, a fekete, nyálkás oszlopokat látja, és valami feketeséget, ami a mélybe suhan. Azt gondolja, hogy itt kell lennie, itt esett le a móló pereméről, ebben az öbölben nincs áramlat, egy kisgyerek nem tűnhet így el, akkor sem, ha mély és nagy a tenger, és a gyerek nem tud úszni, itt a mólónál kell lennie, talán egy méternyire lehet az cölöptöktől, látnia kellene őt, hiszen olyan sápadt, de mindenütt ez a sok vacak hínár, zöldes-fekete tengeri füvek kuszasága, a nevüket sem tudja, félrehúz egy nyálkás, puha növényt, alánéz, Vemund olyan kicsi, nem foglal sok helyet, de nem lát semmit, elfogy a levegője, attól fél, elájul, ismét elrugaszkodik, a felszínre tör, mint egy torpedó, és nem hiszi el, hogy megtörtént, rossz álom az egész.

Tapossa a vizet, forgolódik körbe, céltalanul, keresi a szóke fejet, keresi a buborékokat, megint alámerül, rohannak a percek, nem indulhat segítségért, túl messze van, magának kell megtalálnia a fiát, Vemund ott van lent a hideg vízben, csak nem szabad abbahagyni, gondolja, közben elsötétül előtte a világ, kimarta a szemét a sós víz, már nem lát, vakon kapálózik, összezavarodik és már nem érzi a hideget és a vizet, csak szörnyű fáradtságot, mely megbénítja a karját és a lábát, ismét felúszik, áll a víz fölött van, riadtan levegő után kap. Nem találom! Ez nem lehet! A mólóhoz úszik, és megkapaszkodik egy cölöpben. Egyik karjával fogja az oszlopot, teste ernyedten lebeg.

Mindenütt csend van.

Nehéz rajta a ruha, mint az ólom. Lassan, botladozva lépked felfelé a meredek ösvényen, többször meg-

fordul, és a tengert nézi. Vissza akar menni, de nem látzik semmi, nincs miért. Gyökerekbe és kövekbe botlik, pedig a lába elé néz. Ha felemelné a fejét, meglátná a közeledő házat, a fekete fenyők közül előbukkanó hegyes háztetőt, a házat, ahová be kell mennie, talán nyitva van az ablak, és kinéz rajta az asszony, és messziről látja, amint egyedül közeledik, ezért az apa csendben lépdel, visszatartja a lélegzetét, mint egy éjjeli tolvaj, közben azt gondolja: Ez nem lehet!

De a lába egyre közelebb viszi, most meglátja a tetőt, aztán a konyhaablakot, a világos függönyt lengeti a szél, mint a vitorlát, gondtalan táncot jár, de bent sötét van, olyan az ajtó, mint egy barlang szája.

Az apa a lépcsőhöz ér. Ekkor egy meztelen vállat pillant meg az ablakban, hallja az asszony gyors lépteit, az kinyitja az ajtót, az apa lassan felemeli a fejét és elkapja az asszony tekintetét.

– Mi történik itt?

Az apa feje lehorgad, ruhája fagyos, háta mögül befúj a szél, és mikor meghallja az asszony hangját, összehúzza magát, az asszony parancsoló hangja kicsit megremeg.

– Mondd már! Te jó ég, csurom víz vagy!

– Nem tudom – motyogja az apa, és az ajtófélfához dől –, nem tudom pontosan, olyan gyorsan történt.

Aztán már csak nyöszörög, és mikor felnéz, az asszony szemében félelmet lát.

– De vigyázol a gyerekre! Hisz még olyan kicsi!

Az apa az ajtónak támasztja a fejét, látja, hogy az asszony nem érti. Becsukja a szemét, elernyed, a jövő sötét gomolyagba vész, nem vezet tovább út, ott ér véget, ahol most áll, nem lehet továbblépni.

Ekkor meglátja Vemundot. Kék tréningruhájában az anyja mögé bújik.

A gyerek haja vizes. Az anya megfordul és megsimogatja a fejét.

– Víz alatt úsztam, papa – mondja idegesen. – És nem láttalak sehhol.

Az apa lépne, de megroggyan a térde. A nagydarab ember előredől, és Vemund rémülten nézi a hatalmas gránitoszlopot, ami derékba tört, a színét vesztett ikont. Az apa arca szürke, és furcsán tátog a szája.

– Beteg a papa?

Az anya megrázza a fejét és az ajkába harap.

Az apa előrezuhan. Álla hatalmasat koppan a padlón.

KARIN FOSSUM (1954) A költőnek induló Karin Fossum a kilencvenes évek elején két novelláskötet után megírta első detektívregényét (*Éva szeme*, 1995), amellyel hihetetlen népszerűsége tett szert és a norvég irodalom élvonalába került. Ma az ország egyik legolvasottabb írója. Detektívregényeit több rangos norvég, angol és amerikai irodalmi díjjal jutalmazták, tizenhat nyelvre lefordították.

Karin Fossum írásait gazdag költői nyelve és sötét thrillerbe átcsapó, hétköznapi emberekről szóló történetei jellemzik. Regényei állandó szereplője Konrad Sejer, a magányos, rokonszenves nyomozó, aki nemcsak a bűncselekményekről, hanem a norvég társadalomról is gyakran és határozottan vélekedik. Fossum novelláinak gyakori témája a kirekesztettség, a kívül álló emberek bizonyítási kényszere.

MARITA FOSSUM

Ketten, anyámmal*Regényrészlet*

Anya az ablaknál szeretett ülni a konyhában. A biztonság kedvéért a székhez kötöttem, le ne essen, ha rájönne az ájulás. Sohasem tudtuk, mikor jön rá. A karját egy övvel a szék támlájához erősítettem, azután egy másikkal a derekát ugyanoda. Mielőtt elindultam dolgozni, kivettem elé a reggelit, és ellenőriztem, hogy minden, amire délig szüksége lehet, karnyújtásnyi távolságra van-e tőle, vagyis elér-e mindent behajlított karral, mert ha ki kell nyújtania, remegni kezd. Egy csomag Dunhill és egy öngyújtó mindig a köténye zsebében volt.

Elővettem egy plédet, azután a botot, amivel kinyitotta és becsukhatta az ablakot, ezenkívül beprogramoztam a telefonba néhány számot; az egyes a hivatalom volt, kettes a mentő, hármas a rendőrség, négyes a tűzoltók, ötös az öcsém, de a négyest és az ötöst gyakran összekeverte, és mikor a tűzoltók harmadszor jöttek ki hiába, kitöröltem a négyest, és megmondtam anyának, hogy engem hívjon fel, ha kigyullad a ház.

Ebédszünetben hazaszaladtam és meglazítottam a kötelékeket. Anya szerint erre nem volt szükség, azt mondta, hogy éppen jól vannak megkötve, és hogy fontosabb a munkám. Nem esek le, mondta mindig. Mindig vigasztalt, főleg mikor vesztettem a kártyán. Azt mondta, hogy majd a szerelemben szerencsém lesz.

Amikor anyám nem az ablaknál ült, akkor varrt. Ragaszkodott ahhoz, hogy új függőnyt varrjon a nagyszobába, azt mondta, így nem látszik annyira pucérnak. Világosan látom magam előtt anyám göcsörtös, merev ujjait. Alig látott szegény. Este hagyta kihűlni a paradicsomlevest, de befejezte a fércelest. A leves kihűlt, anyám a székbe pisilt. Azt hitte, nem veszem észre azt a pár cseppet, és nekem nem volt szívem szólani.

Ezután törölközőt tettem a székre, de anyám nem értette, miért kell az oda, vidd el innen, mondta. Ugyanezt mondta az ágyába elhelyezett törölközőre, vidd el innen, nem vagyok én királykisasszony, mit képzelsz rólam?

Tavasszal egy rendőrautó állt meg a ház előtt, és kiszállt belőle két rendőr, de mivel anyám nem tudta kinyitni az ajtót, a rendőrök a szomszédhoz csengettek. A szomszéd beengedte és felkísérte őket a harmadik emeletre.

– Egyedül van bent a hölgy? – kérdezte a rendőr a szomszédától. Felhívtak telefonon, és haza kellett jönnöm kinyitni az ajtót. A rendőrök bementek a lakásba. Körülnéztek, úgy látszott, valami gyanúsát keresnek, de csak anyámat találták.

– A hölgy az ön anyja? – kérdezték.

– Igen – mondtam.

– Miért, úgy nézek ki, mintha a lánya lennék? – kérdezte az anyám. – És azért vagyok idekötve, mert forog alattam a föld?

Anyám mosolygott magában, mert ha idegen jött hozzánk, mindig életre kapott. Ekkor értettem meg, hogy nem véletlenül tárcsázta a rendőrség segítségszámát. Mikor elmentek, azt mondta, hogy ügyesebben is lehetett volna velük flörtölni. Tetszett neki a két fiú, de azt mondta, hiába jóképűek, ha én ilyen szingli-pofát vágok, elriasztom őket.

– Látniuk kell rajtad, hogy szükséged van valakire – mondta anyám.

A szomszédoknak nem tetszett, hogy anyám nálam lakik.

– Mi lesz, ha elfelejti kikapcsolni a tűzhelyet, és kigyullad a ház? – kérdezte a közös képviselő.

– Anyám nem szokott főzni – mondtam.

Meg se mertem említeni, hogy dohányzik, de a házfelügyelőségnek sikerült határozatba foglalnia, hogy valamit tennem kell. Mindnyájunknak jobb lesz, főleg a mamának.

Nem engedheted meg, hogy egész nap felügyelet nélkül legyen – mondta az egyik. El kellett volna onnan költöznünk, anyámmal együtt. Egy kis kétely motoszkált belém, hátha mégis igazuk van, és felelőtlenség itt-hon hagyni egyedül.

Felhívtam Öcsit, hogy megbeszéljük, mi legyen. Megkérdeztem tőle, hazamehet-e anyánk. A városi emberekben nincs tolerancia, úgy látom, itt nem fogadják be, mondtam neki. Öcsi nem akarta visszavenni. Ekkor javasoltam, hogy fizessünk együtt egy magánápolót, aki napközben vigyáz rá, de Öcsi úgy gondolta, hogy az öregek gondozása az állam feladata.

Anyám azonnal kapott helyet egy öregotthonban. Sokat beszéltek a hosszú várólistákról, és mikor felhívtam az otthont, kifejezetten hangsúlyoztam, hogy nem sürgős a dolog. Így beszámolhattam a szomszédoknak, hogy intézkedtem, és anyát felvették a listára. Erre már nem szólhattak semmit, de egyszer csak váratlan dolog történt. Az öregotthon vezetője néhány nappal később felhívott. Megürült egy szoba. Mikor azt mondta, hogy máris vihetem anyát, éreztem, határoznom kell.

Elmondtam anyának, hogy aggódnak a szomszédok. Erre azt felelte, hogy ki kell bírunk az ilyesmit is.

– Igen, nagyon igazságtalanok – mondtam.

– Most mit csináljunk? – kérdezte anya, mire én azt feleltem, hogy nem tudom, de ha akar, elmehet egy közeli otthonba. Gyönyörű helyen van, mondtam, holott nem jártam még ott, de nem lehet csúnya, hiszen vidéken van, gondoltam.

– Már el is van intézve? – kérdezte anyám.

– Igen – mondtam.

– Ti ketten, te és az öcséd, miért jutott nekem..., – a mondat végét nem értettem, mert csak motyogott.

Azon az éjszakán nem csoszogott ki. Mikor reggel bementem hozzá, felöltözve ült az ágyon. Elővettem a bőröndjét és csomagoltam. A kezében volt egy ceruza és egy radír, és mikor be akarta tenni a bőröndbe, elsírtam magam. Letérdeltem és átöleltem. Görbe ujjjaival megsimogatta a hajam, s bár húzott és cibált, mégsem fájt.

Anyámnak egész addig sikerült jókedvet színlelnie, míg beültünk a taxiba. Meg akarta mutatni a szomszédoknak, hogy nem hagyja magát letörni. Nem először történik, hogy meg akarnak engem alázni, mondta anya útban a kocsira felé, de mikor befordultunk a sarkon, nem bírta tovább. Az öregotthonig végig sírt. Fogtam a kezét. Vigasztaló szavakat kerestem, de nem jutott eszembe egy sem.

Mikor megérkeztünk, nem akart kiszállni a kocsiból. Végül két ápoló kiszedte a taxiból és kerek kocsiba ültette. Igyekeztem őket leállítani, magától is kiszáll, csak adjanak neki egy kis időt, mondtam, de ekkor már a taxifőnök is beleszólt. Azt mondta, mennie kell tovább, nem volt hajlandó várni, pedig mondtam, hogy kapcsolja be az órát.

Négy hónappal a költözés után eltemettük anyámat. Az otthon vezetője felhívott a temetés előtti napon és azt mondta, hogy anyám néhány barátja szívesen eljönne, s közölte, hogy ő maga és doktor Stang sajnos nem tud. Nem tudtam, hogy anyámnak barátai voltak, megkérdeztem hát, kik azok, mire azt felelte, hogy néhányan az öregek közül. Aztán elmondta, hogy anyám jó

viszonyban volt a gyógytornással, aki az ágyán végezte vele a gyakorlatokat. A gyógytornász is jön, mondta a vezető, és hozzátette, hogy ő maga azért nem tud ott lenni, mert már régen elígérkezett egy társaságba. Azt feleltem, hogy nem kell szabadkoznia.

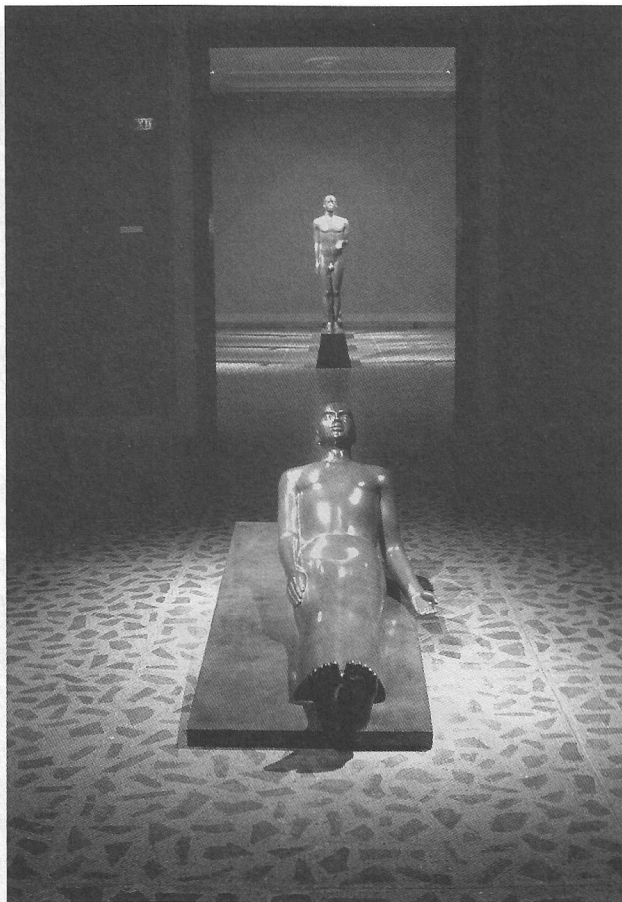
Busszal mentem ki a kápolnához, amely elég messze volt a várostól. A buszon hányinger kerülgetett, mert a sofőr rosszul váltott, és gyorsításkor majd szétesett a busz, annyira rángatott a váltó.

Letértem az útról, és neki-vágtam a lilavirágos mezőnek. Megálltam egy bokornál. Öklendezni kezdtem, de a tudómról felköhögött nyálkán kívül mást nem tudtam kiadni magamból. Átmentem a mezőn és a temetőbe értem. A sírkövek elé rózsaszín azáleát és margarétát ültettek. A juhar éppen elvirágzott, mert mikor elmentem mellette, kis híján megfojtott a mérges kipárolgás. A juhar virága gyönyörű, de az illata öl.

A kicsi kápolna ovális alakú volt, egy görög lakóházra emlékeztetett, de lehet, hogy csak a fehér színe miatt. Leültem a hátsó lépcsőre és a számba fújtam egy adag asztmagyógyszert. Az úton fehér

minibusz közeledett és eltűnt egy szikla mögött, csak néha villant elém a fák közül. Fel akartam állni a lépcsőről és fogadni az érkezőket, de még mindig levegő után kapkodtam, meg kellett várnom, míg elmúlik a roham. A korlátnak támaszkodva mélyen belélegeztem, visszatartottam a levegőt, aztán lassan kifújtam. Az ütemes be- és kilégzés után jobban éreztem magam. Felálltam, és megkerülve az épületet a főbejárat felé indultam.

A kápolna előtt találkoztam Öcsivel, de épphogy csak köszöntünk egymásnak. Nem volt ideje velem foglalkozni. Anyámnak mind a négy barátja kerek székben ült. Az öcsém nekik segédkezett. Az ülésrendből kiderült, hogy az öregeket halló- és látóképességük szerint helyezik el. A nagyothallók elöl, a gyengénlátók hátrább ültek. Egy kicsi, töpörödött asszony, aki anyám-

ra emlékeztetett, nemcsak süket volt, vak is, őt egész hátra tolták. Ezt méltatlannak találtam, de nem szóltam.

Furcsa volt, hogy anya soha nem említette nekem az öregothonban szerzett barátait, és azon töprengtem, milyen meglepetések várnak még, de be kellett érnem ennyivel.

A pap rövid prédikációt tartott, aztán énekeltünk. Mondott egy pár szót anyámról, aztán ismét ének. Az öcsém, szokás szerint, elővette bársonyos énekhangját, hogy mindenki észrevegye. Az öregek közül többen is felemelték fejüket és a szép férfihang irányába fordultak. A végén nem jegyezte meg senki, hogy soha nem látták az öcsémet, vagy hogy anyám hiányolta volna a fia látogatását. Úgy fogadták, mint megtért fiút, már-már versengni kezdtek, hogy melyikük székét tolja ki a templomból. Az lesz a legjobb, ha engem választ, mondta az egyik öreg.

Odakint nehéz, párás levegő fogadott, és az öregek közül többen mondták, hogy közel a zápor. Én azt reméltem, lassan kiderül az ég, felszakadnak a felhők, és világosabb lesz, de egyikünknek sem lett igaza, az ég nem derült ki, és világos sem lett.

Az öcsém segített betolni a kerekesszékeket a minibuszba. Míg az öregek kerekesszékeit felgurították a kocsifeljárón és berakták a buszba, az járt az eszemben, hogy ezek az öregek nem is voltak anyám barátai, inkább csak kihasználták az alkalmat, hogy kijöhessenek egy kicsit. Valóban elégedettnek látszottak, mintha kirándulni vitték volna őket, én pedig örültem a jól sikerült napnak.

Mikor az öregek eltűntek a szemünk elől, az öcsém rágyújtott egy cigarettára. Néztem a cigaretta felszálló vékony füstjét. Nagyokat szívott és erősen fújta kifelé a füstöt. Megkérdezte, hogy bírom a strapát, mire azt mondtam, hogy jól.

– Nincs kedved rágyújtani? – kérdezte Öcsi, de igen, feleltem. Azt mondta, hogy erős egyéniség vagyok, mindig is az voltam.

Megjött a pap és kondoleált. Két kézzel szorította meg a kezem. Menj békével, mondta, Isten veled van. Nem vagyok vallásos, de a tiszteletes szavai kellemes melegséggel töltöttek el.

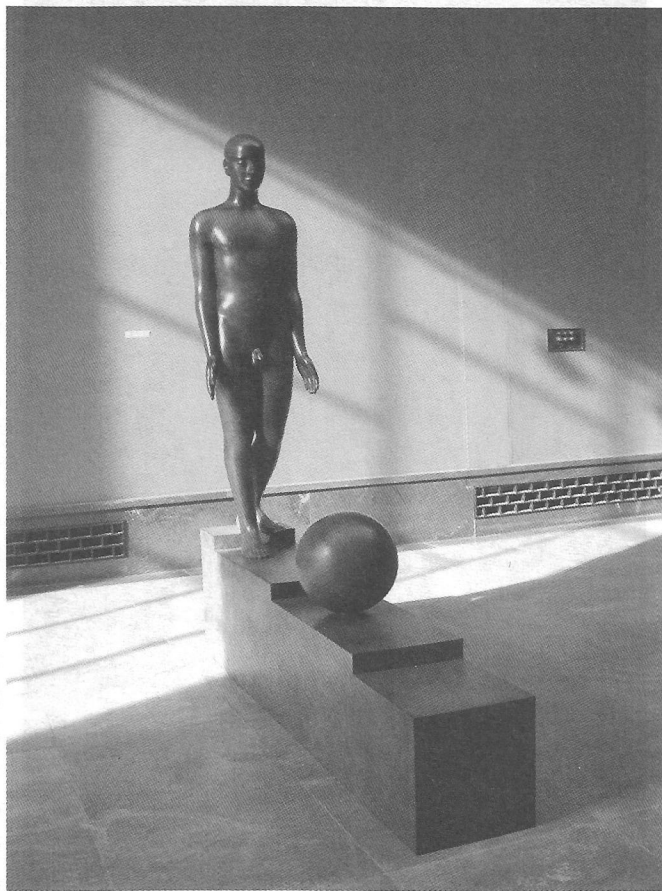
Öcsi nem jöhetett el hozzám. Fél hétkor indult a gépe, ezért nem volt ideje bejönni a városba. Azt mondta, keressünk egy vendéglőt a környéken, és együnk valamit, de ezt én nem akartam. Sok dolgom van otthon, mondtam. Mi az a sok dolog, kérdezte Öcsi. Mindenféle, mondtam.

Mikor búcsúztunk, Öcsi megölelt. Miért jössz velem északra, mondta. Jó lenne, mondtam. Tudod, hogy van, annyi a munkám, hogy sose szabadulok, mondta Öcsi. Tudom, hogy annyi a munkád, de ez nem mentség, mondtam.

Ne felejtsd el, hogy szeretlek. Az öcsém szavainak kis mellézközeje a fülemben maradt. Hirtelen megfogta a vállam, a szemembe nézett: olyan gyönyörű ott minden, a fáknak nincs árnyékuk. Viccelt és csipkelődni próbált. Kértem, hogy hagyja abba.

Végül mégis elmentünk egy étterembe. Ismertem egy rövid utat, a

temetőn, a szántóföldön és a réten át vezetett. Észrevettem, hogy az öcsém lefogyott, a szája és az orrcsontja körül száraz bőrfoltok virítanak, különben olyan volt, mint régen. Akkor, ott, a szántóföldön úgy éreztem, hogy köztünk minden a régi. Öcsi a magas fűben gázolt, lazán lengett a karja, kezével megérintette a hosszú, sárga fűszálakat, majd az ujjja köré csavarta, vagy a foga közé mélyesztette őket. Megkérdeztem, hogy hívják a lila virágokat, az öcsém azt felelte, hogy ez a lupin, amely tulajdonképpen kerti növény. Mivel a nyáron még nem sütött át a nap a felhőtakarón, vagy talán éppen azért, a növények buja erdőt alkottak, és a földből friss pára szállt fel. A bogarak egyhangú zümmögésétől elálmosodtam. Öcsire néztem. Úgy láttam, remeg az ajka. Aztán megláttam egy darazsat, amint éppen egy margaréta felé repül. Szárnyalása nem volt zavarodott és lusta,

mint az évnek ebben a szakaszában szokott lenni. Öcsi talált egy horgony formájú ágat. Mondtam neki, hogy vigye haza és adja oda a mostohafiának.

Leértünk az útra. Egy darabon frissen lerakott aszfalton lépkedtünk, jobb lett volna, ha az árokban megyünk. A világos csizmám talpa fekete lett. Megpróbáltam letörölni egy kis fűvel, de nem ment. Öcsi le akarta kaparni a késével, de megállítottam.

Találtunk egy kocsmát. Öcsi sült húst evett, burgonyával, zöldborsófőzelékkel és vörösfonyával. Én nem bírtam enni, csak bort ittam. Öcsi megkérdezte, megkapta-e anya az üdvözlőit. Megkapta, mondtam, de nem tudom, hallotta-e, mikor átadtam. Nem figyeltük az órát, de lassan telt az idő, és Öcsi nem késte le a repülőt. Integtettem, és szaladt a taxihoz. Az ablakból integtettem tovább, egészen addig, míg egy kamion eltakarta előlem. Ott álltam az útszéli porban. A taxi kikanyarodott az országútra.

Mikor hazaértem, gondoltam, főzök valamit, de mégsem főztem. Leültem a konyhaasztalhoz. Álmos voltam, elnehezedtem a bortól. Később az ágyon ülve írtam Öcsinek. Azt írtam, hogy csalódtam benne és meg akarok vele szakítani minden kapcsolatot. A fogalmazás nem volt túl jó, de megérthette, amit mondani akartam. A levélben nem részleteztem tovább. Megírhattam volna, hogy csalódtam, mert rám hagyta anyát, és nem segített sem anyagilag, sem másként. Megírhattam volna, milyen nehéz volt anyát emelgetni és forgatni az ágyban, holott csak harminc kilót nyomott (a halotti bizonyítvány lábjegyzete szerint), vagy hogy ki kellett vennem két hét szabadságot anyánk haldoklása idején, és mivel a főnököm csak fizetetlen szabadságba egyezett bele, a két hét nem kevés anyagi veszteséget jelentett.

Összeírtam minden kiadást, és csatoltam a levélhez, de miután reggel feladtam a levelet, eszembe jutott még két dolog, ezért délelőtt felhívtam és megmondtam neki, hogy

a lista, amelyet hamarosan meg fog kapni, nem teljes. Ezért küldök majd egy újat. A kifejejtett kiadásokat nem akartam telefonon elmondani. Irtóztam a gondolattól, hogy az öcsém ellenérvekkel hozakodik elő. Mondhatná, hogy ők évekig ápolták anyát, és az is pénzbe került.

Az öcsém és én mindig közel álltunk egymáshoz, de miután másodszor megnősült, és anyámat helyszűkére hivatkozva kirakták a saját házából (az öcsém új feleségének két gyereke volt), kapcsolatunk megromlott. Mentségére szolgál, hogy neki sem volt könnyű az új gyerekekkel, miután a saját fiai felnőttek és elköltöztek otthonról. Jobban járt volna, ha rám hallgat, mert én rögtön tudtam, miféle nőszemély vetette ki rá a hálóját, de Öcsi azt hitte, idővel rendbe jönnek a dolgok. Teljesen abszurd, hogy valaki ennyire képes hinni az időben.

Haldoklás, hamvasztás, templomi szertartás, mindent egybevetve két hétbe telt, hogy eltemessem anyámat. Nem tudok belenyugodni, hogy már nincs, és abba sem, hogy a haldoklásának vége. Urna mellett döntöttem. A temetéssel meg akartam várni, míg elkészül a sírkő. Ez pedig több hétig is eltarthat. A temetkezési vállalat kőfaragója a hátfájása miatt állítólag hosszabb időre Mallorcára utazott, és szabadságidőben másik kőfaragót találni szinte lehetetlen. A sírkőkészítés sok hajlongással jár, emelgetni is kell a hatalmas köveket. Egy rossz mozdulat, és kész a baj. És hogy a szerencsétlenség miatt anya utolsó napjaira esett, csakis azzal magyarázható, hogy nekem mindig kijut az életben. Nem akarom én a kőfaragót hibáztatni.

Nem volt érkezésem megbeszélni anyával, hogyan akarja a temetést. Az egyetlen, amit kért, hogy ne temessük a rokonok mellé, vagyis ne vigyük a Lofot szigetekre. Akkor kellett volna megragadni az alkalmat, és tisztázni vele néhány dolgot, mikor ő maga hozta fel a témát, mert azután már nem volt rá alkalom.

MARITA FOSSUM (1965) ápolónőnek tanult. Oslóban, majd a franciaországi Aix-en-Provence-ban dolgozott egészségügyi intézményekben. Első regényét harminchét éves korában írta. Stílusa és nyelve Kjell Askildsen íásaival mutat rokonságot. Könyveiben szomorú, sötét tónusú témákkal foglalkozik. Első regénye, a *Verden utenfor* (*A külső világ*) az aids-es Chris és Liza története, második könyve, *A drepe en drage* (*Megöltem egy sarkányt*) Hammer asszonyról szól, akinek kábítószertúladagolásban meghal a fia, és ő maga a pszichiátria zárt osztályára kerül. Harmadik regényéért – címe: *Forestill deg* (*Kettesben anyámmal*) – 2005-ben Brage-díjat kapott.

KARIN SVEEN (1948) első verseskötete (Télikert, Vinterhage) 1975-ben jelent meg, azóta több regényt, versekötetet és esszégyűjteményt

adott ki a Pax és Oktober kiadóknál. Nevéhez fontos irodalmi intézmények (írószövetség, műfordítók egyesülete, drámaírók szövetsége) alapítása és sokéves irodalomszervező munka kötődik. A hetvenes és nyolcvanas években a nőirodalom frontfigurájaként volt jelen, és sokat tett azért, hogy a női írók ne csak kuriózumként legyenek benne az irodalmi köztudatban. Karin Sveen vidéki munkáscsaládból származik; írói pályafutása első korszakának fő motívumai a hagyományokhoz való kötődés, a közösséghez tartozás, a szakítás a réggel és a nő, az asszonyok szerepe. Az *Anyák és lányok* (*Dotre*, 1980) novelláiban a nők nemcsak a társadalmi egyenlőtlenség és a férfidominancia áldozatai, hanem az elvárásoké és a megkövült szokásoké is. Karin Sveennek eddig összesen tizenhat kötete jelent meg, novelláit több nyelvre lefordították.

KARIN SVEEN

A jó szív

Egy csendes kisváros peremén, zöld fenyőerdő szélén, egy barna, fehérablakos kicsi ház fekete kéményéből kobaltkék füstfelhő száll felfelé, és csendesen a fák közé gomolyodik.

Mintha valaki szivarozna odabent, gőzöl, füstöl, pöfékel a kémény. Egyébként esik, a városra, az erdőre és a háztetőre apró cseppek hullanak, a fűszálakon csillog a víz, a házfalakból a gerenda és a kátrány nehéz szaga árad. Az udvaron néhány ölnyi nyírfa világít, a felhasogatott fa halványsárga, szinte aranyszínűnek látszik a feketére mázolt házfal, a szürke bak, a szürke fejsze és a szürke fűrész mellett.

A ház körül nincs kerítés, fatolvajt nem látni a környéken, ez meg sem fordul az emberek fejében, pedig ínséges napok járnak, egyre többen élnek szűkösen, az újjgazdagok pedig egyre harsányabbak.

Néhányan barátok közt töltik az időt és csendesen beszélgetnek. Kicsi házaikban pipáznak, elmélkednek és kimondják, amit gondolnak.

A tűzfal mellett álló vaskályhából árad a nappali szobába a meleg, a kék füst a kéménybe, onnan az égbe.

Az asztalt Olaf és öt-hat ember üli körül, felolvasnak, körbeadják a könyveket, lapozgatnak. Az olajlámpából, amely láncra erősítve himbálózik a fejük fölött, ömlik a füst. A tizenöt éves Synnøve az ablak melletti díványon ül, onnan hallgatja és figyel az embereket. Kint a konyhában az anyja kávéfőz, a fászládán ül barna, ünneplő szoknyájában és kávészemeket rágcsál. Nyakán pici ezüstkeresztet visel, mert a maga módján istenhívő, és szép hangja van – meg szokták kérni, hogy énekeljen, és most is erre vár csendben.

Az emberek ki-kiszólnak és kérlelik, az asszony a nappali és a konyha között állva megadja magát és hátra teszi a kezét. Synnøve az ablakból beszűrődő gyenge fénynél hallgatja az anyja lassan ringó énekét, amely olyan, mint a hideg éjszakák után felszálló hajnali köd.

A gazdagok lakomáznak és mulatnak

A szegényember meg csak nézi

Cserélnének a zsellérral egy évre

Meglátnák majd, hogyan él.

Mire az asszony az ének végére ér, fényesre pirul az arca. Odalép hozzá Olaf barátja, aki évekig erdőt irtott a Szovjetunióban, két oldalról arcon csókolja és a fülébe súgja, hogy „elvtársnő”. Az asszony szeme felcsil-

lan, először a padlóra, aztán a férjére és Synnøvére néz, és azt mondja:

– Csúnya dolgokat látott ám az erdőben! Pucéron jártak az emberek, és csókolóztak ott is, ahol mások látták!

Az emberek csak rikoltoznak, öklüket csapkodják, szívják a pipájukat, aztán elrakják a papírokat. Az asszony tiszta abroszt tesz az asztalra és kitölti a kávé.

Olga Berg hisz a népben és a nép Istenében, gyűléseken énekel, mindig mindenki őt akarja hallani, ő pedig szereti, ha felkéri! Fellépett már az imaházban és a kultúrházban, sőt egyszer a piactéren, egy sztrájkgyűlésen is. Ez akkor volt, mikor a városban a varrónőket felmondással fenyegették, mert szervezkedni kezdtek. Olga sztrájkőr volt, és énekelt, miért is ne tette volna?

Olaf Berg egyetért a feleségével, s bár nem hisz Istenben, belátja, föld és ég között ami disznóság történt, azt nem az Úr gondolta ki, hanem a föld urai cselekedték. Olga Bergnek tetszenek Olaf szavai, elégedetten bólogat.

Bergék megegyeznek, hogy minden második gyermeküket keresztelik csak meg, és mivel Synnøve a legidősebb, és megkeresztelték, konfirmálni is fog. Vasárnap van, Berg és az emberek gyűlésre indulnak a városba. Synnøve és az anyja leszedik az asztalt, ablakot nyitnak, szellőztetnek és elmosogatnak.

Synnøve törölgeti az edényt. A bögrék a mosogató aljához koccannak. A konyha kicsi ablaka bepárasodik a gőztől.

Az emberek után csendes a ház. Synnøve szereti az embereket hallgatni. Egyszer az egyik megkérdezte, mi szeretne lenni, ha felnőtt, és Synnøvéből azonnal kibugygyant, hogy kommunista, és hogy tizenkét gyereke lesz, azok is mind kommunisták és favágók lesznek, akár csak az erdőirtó, aki a Szovjetunióban volt.

Az emberek a térdüket csapkodták, nevettek és azt kérdezték: És mi lesz, ha lányaid születnek? Egy pillanatig csend volt, mert erre Synnøve nem gondolt, de aztán kivágta magát és azt mondta, hogy az mindegy! Favágók lesznek mind, az egész csapat! És míg nevettek rajta, Synnøve feje felforrósodott, és azt gondolta, hogy jobb, ha bolondosnak nézik, mint ostobának.

Az anyja kettőt sóhajt, mintha mondani szeretne valamit, aztán így szól:

– Bárcsak jobb erőben lennék!

– Miért?

– Kereshetnék egy kis pénzt, és vennék neked egy rendes ruhát a konfirmálásra.

– Nem számít – mondja Synnøve. Nem tudja, mit mondjon, és többet nem szól.

– Kaptam fehér lenzsákat a boltban, abból varrok neked valamit.

– Biztosan szép lesz – mondja Synnøve, és maga elé képzel a zsákruhát.

Kint esik az eső. A favágók gyűlést tartanak, a nappaliban hűvös van, az olajlámpa sárgán pislog az alacsony szobában.

Másnap is egész nap esik, és az esővíz tisztára mos mindent. Délután, amikor már szörcsög a felázott föld és a fű csomókban válik le a talajról, az asszony nagynénje közeledik lihegve az úton.

A néni testvére vagy féltestvére volt az asszony anyjának, vagy fogadott gyermek, vagy csak náluk nevelkedett, nem tudja senki. Volt, aki volt, most már olyan öreg, hogy senki sem emlékszik, milyen volt fiatalon, és olyan jól tartja magát, mintha örökké élni akarna. Az öregasszony köztük van, mióta világ a világ, és mivel Olga Berg anyja halott, a néni átvette a szerepét, és mindnyájuk anyjának tekinti magát.

Bordó selyemruháján mellű virít, haja ősz. Olyan jó húsban van, hogy nem fér bele a karosszékekbe, ezért a díványra ül.

Az asszonyt őszintén, anyáskodva elkeresztelte Picusnak, Synnøvét pedig Kispicusnak. A néni mintha most érkezne az imaházból, ahol szíve csordultig telt szeretettel – igen, valóban! –, tekintete ellágyul, és az életért, az ételért, magáért, ismerősökért és idegenekért mondott őszinte imája átjárja a lelkét.

A néni szeret meglepetést okozni, s most is hoz valamit. Szürke, szűk esőkabátja alatt degeszre tömött táská domborodik. Egyenest a nappaliba tart. Arcán szívélyes mosoly. Az anya lesegíti róla a kabátot és a csizmát, meleg sálba bugyolálja, és a lábára gyapjúzoknit ad. Megölelik egymást, annyi jószág sugárzik belőlük, hogy Synnøve megirigyli a két asszony szívében lakozó Jézust. Már szinte szeretné, hogy az ő szívébe is beköltözzék!

A néni Synnøvét is megöleli. Synnøve úgy érzi, mintha ropogós, meleg ruhákat lengető szárítókötél szakadt volna a fejére.

– Kiteszed a lábad a házból ebben az esőben – mondja az asszony.

– Semmi sem akadályozhat meg a jó ügy szolgálatában – feleli a néni (mindenki így hívja) titokzatosan, és elégedett nyögéssel ereszkedik a díványra. Hajában apró esőcseppek csillognak, szürke szeme fényes, kezét a bordó selyembe burkolt hasára teszi és barátságosan, majdnem szeretettel veszi szemügyre Synnøvét.

– Hát igen – sóhajtja. – Megnőttél, Kispicus!

Az anya behozza a kávé és a süteményestálat, finom kávéillat terjeng a szobában. A néni megint sóhajt.

– Micsoda áldás vagy te, Picus, mosol és főzöl és varrsz, először másnál, aztán itthon, az ember (ez Olaf) meg mindig csak munkában van, vagy elmegy, igaz is, ami meg van írva: Aki enni akar, annak az Úr nevében dolgoznia kell.

Az anya csak mosolyog, telt ajka elhalványul, bús szeme összeszűkül. A szürke fényben mintha a kövér néni fogyó árnyéka lenne.

A kövér néni a tál után nyúl, suhog rajta a selyemruha, megmarkol egy szárazsüteményt, vastag ujjaiával összemorzsolja, és úgy tömködi a kicsi szájába, mint egy mókus a fenyőtobozt.

Synnøve elvesz egy karácsonyi süteményt, melynek friss élesztőszaga van. Amikor a csészék csörömpölése elül, és az esőcseppek felszáradnak, a néni kiereszti a hangját, mintha a gyülekezet és Isten előtt szólna:

– Kedveseim, eljött az idő, hamarosan tanúi leszünk Kispicus gyermeki hitvallásának, amelyet Krisztus színe előtt, aki megmentett bennünket a haláltól, szeretete körében mond majd el, olyan lesz, mint egy fehér angyal. Ó, mennyire örülök! Ha megérem, hálát adok Istennek!

A néni mély levegőt vesz, és Synnøve fülig vörösdik a kenetteljes beszéd hallatán. Csendesebbre fogja a hangját és bizalmasan folytatja:

– Imádkoztam érted Jézushoz!

A néni újabb szárazsütemény után nyúl, összemorzsolja és odaadással eszi.

Bent párás a levegő, az ablakokat kívülről veri az eső. Synnøve a mazsolát csipegeti ki a süteményből, és nem néz senkire, de érzi, hogy figyelik, mondani készül valamit, tolulnának elő a szavak, de teljesen megnémul.

– És mit hallok Picustól? Azt, hogy nem tudja, honnan vegyen neked ruhát. Akkor gondoltam ki, hogy neked adom a menyasszonyi ruhámat, Picus nem akarja elfogadni, de én azt mondtam, neked adom a legszebb ruhámat, és egy cseppet sem leszel hitványabb a többi kislánynál. Ilyen konfirmandust nem látott még a világ, ezt én mondom neked, Kispicus!

Synnøve szíve nagyot dobban. A néni mély levegőt vesz, aztán előhúzza a táskából egy hatalmas fodorkolosszust, olyan, mint egy rakás függöny, mint egy halom molyirtó szagú szennyes, teli fodorral, csipkebetéttel, hímzéssel, zsabóval és ráhajtással, és suhog, mintha egy csapat madár húzna el a fák között. Mielőtt kiemelne az egész kupacot a szatyorból, Synnøvéből kibukik:

– Nekem nem kell.

A menyasszonyi ruha suhogása egy pillanatra abba marad.

Mindenki a ruhát bámulja. Aztán hirtelen érces hangon megszólal a néni:

– Mi a csoda! Már hogyan kellene! Állj csak fel, felpróbáljuk.

– Nem is örülsz? – kérdezi az anya.

– Átvarrom, és szép lesz benne! Senki nem veszi észre, hogy a nénikédé volt.

Synnøve feláll és üvöltöni kezd. Kétségbeesett kitérését nem az értelme irányítja, maga sem hitte, hogy képes lesz kimondani:

– Nem akarom! Nem kell a nénikém ócska gönce! Nem veszem fel! Inkább megszököm, mint hogy rám adjátok!

A néni úgy bámul rá, mintha az égből pottyant volna elé, szája tátva, szeme mint két cintányér. Az anya zokog. Synnøve érzi, amint belül elárasztja az eső és a szürkeség, toporzékol és kiabál:

– Nem! Nem akarom!

Most a néni gurul dühbe. A csipkeruhával a kezében felkászálódik a díványról:

– Te hálátlan! Most jól figyelj: Picusnak nincs pénze új ruhára, látod, hogy sír! Hallod? Nincs rá pénze, érted, és pucéron nem mehetsz konfirmálni! Legyen eszed, lányom, örülni fogunk neked mindnyájan, elég a butáskodásból!

– Esküszöm apám életére, hogy nem veszem fel! – Synnøve az arca elé tartja a karját és várja az ütést. De nem ütik.

– Apádra? Arra a pogányra? Inkább ránk esküdj és magadra! És a mifajtánkra!

– Nem kértem új ruhát. Anya azt mondta, varr nekem a lenzsákból, jó lesz az! Nem igaz?

A néni egyszer csak elkezd a lány fejére húzni a csipkeruhát. Synnøve kétségbeesetten menekülne a keze közül. Anya csak ül a széken és sír, Synnøve visít, a

néni megátalkodottan szidja. És Synnøve egész lényé tiltakozik, a lábujja, a karja, az egész teste lázad. Kint esik az eső, az ablakot belepi a pára és a füst. Synnøve ráncigálja és tépi a ruhát, a néni rémülten elengedi és dühösen sziszegi:

– Megörültél, te lány! Elszaggatod életem legszebb ruháját?

Synnøve megérzi a néni hangjából, hogy abba kell hagynia. Ledobja magáról a fehér hacukát és kirohan, le az útra, és addig szalad, míg eltűnik a láthatáron.

Synnøve a szünni nem akaró esőben, a csöpögő fák alatt, a néptelen, sáros utcákon szaladva siratja az anyját és önmagát. Nincs kihez bemenni panaszkodni, tudja, hogy vissza kell mennie, mindig csak vissza.

Végül, mikor ismét a házuk előtt áll a zuhogó esőben, és úgy gondolja, hogy a néni már elment, s az anyja egyedül van bent, a harag és a keserűség elnémítja. Sajnáltni kezdi az anyját.

Mikor belép a házba, egyikük sem szól. Az asztalt lestedték. Nem néz az anyjára, az anyja se néz őrá. Synnøve leveti magáról a vizes holmit, szárazat vesz fel. A díványra ül, és néz kifelé az ablakon.

Végül szólnia kell valamit.

– Vacak idő.

A szobában rossz a levegő.

Olga Berg a másik ablakon néz kifelé és azt feleli:

– Varrok valamit a zsákból, ha akarod.

– Igen – mondja Synnøve arccal az ablaknak fordulva. Meg kéne fordulnia, vagy mondania kellene valamit.

– Azt gondoltam, hogy neked adom a varrógépet – mondja az anyja.

Synnøve szeretné megölelni.

KJELL ASKILDSEN (1929) a norvég novellairódalom legkiválóbb élő képviselője. Műveit több mint húsz nyelvre lefordították, 2006-ban megjelent gyűjteményes kötetét az olvasók szavazatai alapján *Az utóbbi huszonöt év legjobb norvég könyvének* választották. Utoljára 1999-ben jelent meg új kötete – *Thomas F. utolsó feljegyzése az utókornak* címmel. A novelláskötet rövid „egypercesei” egy kissé komikus és szánalmas öregember feljegyzései a környezetéről, embertársairól, az öregségről. Kjell Askildsen mesterien kezeli a nyelvet – sajátos stílusát száraz, tömör mondatok és szinte askétikus pontosság jellemzi.

FRODE GRYTEN (1960) ahhoz a fiatalabb írónemzedékhez tartozik, amely a norvég nyelvjárásokból alkotott „nynorsk” (új norvég) nyelven ír. A nyugat-norvégiai Odda városból származik, ahol egykor virágzó fémipar és ércbányászat biztosította a megélhetést. Frode Grytten 1983-ban verseskötettel debütált, az áttörő sikert 1999-ben megjelent, Brage-díjjal jutalmazott *Ének a méhkaptárban* (*Bikubesongen*) című kötet hozta meg számára. A kötet regényné fűzött elbeszélések sora, szereplői a hanyatló ipari kisváros, Odda lakói. Frode Grytten novelláira a realista történetmesélés, a fanyar

humor és – a kortárs amerikai prózából ismert – nyers, szókimondó stílus jellemző. Műveiben gyakran foglalkozik a norvég szociáldemokrácia visszás és furcsa vidéki lecsapódásával. Eddig hét novelláskötetét és három regénye jelent meg.

ROLF JACOBSEN (1907–1994) norvég költő, a modern norvég líra egyik vezéregyénisége. Kristianiában (Oslóban) született, az egyetemi éveket követően azonban egy vidéki kisvárosban, Hamarban élte le nem túl mozgalmas életét. Ennek ellenére mégis ő a nagyvárosi élet első norvégiai képviselője. 1933-ban indult, *Jord og jern* (*Föld és vas*) című kötetének címében ott van kettős kötődése: érdeklődése az ipari és technikai forradalom vívmányai és a dramatikusan szép norvég táj iránt. Verseiben fölvonul a modern nagyváros, reklámok villognak, gépkocsihordák rohannak, csábítóan intgetnek a kirakatok, vonatok száguldanak. *Fjerntog* (*Távolsági vonat*, 1951) című kötetének címe szimbolikus, ebben és későbbi kötetekben mesterei: Mallarmé, Whitman és Lundkvist stílusjegyeit fejleszti tovább. Verseiből magyarul *A város metafizikája* címmel 1978-ban jelent meg válogatás Sulyok Vince fordításában.

KJELL ASKILDSSEN
Egy sakkparti

Nem olyan a világ, mint régen. Manapság például tovább tart az élet. Régen túl vagyok a nyolcvanon, de ez még mindig kevés. Túl egészséges vagyok, holott nincs miért egészségesnek lennem. Az élet nem akar kiengedni a markából. Akinek nincs miért élni, annak nincs miért meghalni. Talán ez az oka.

Egyszer régen, mikor még jó volt a lábam, átmentem a fivéremhez. Akkor már több mint három éve nem látam, de ugyanott lakott, ahol utoljára találkoztunk.

– Élész még? – kérdezte, pedig ő volt az idősebb.

Vittem magammal uzsonnát, a fivérem adott hozzá egy pohár vizet.

– Nehéz az élet – mondta –, kibírhatatlan.

Én ettem, és nem válaszoltam. Nem beszélgetni jöttem. Elfogyasztottam az uzsonnát és megittam a vizet. A fivérem ült, és a fejem fölé bámult egy pontra. Ha felállnék, és ő nem mozdítaná el a tekintetét, akkor éppen szembe nézne velem. De a fivérem elmozdítaná. Nem szeretett mellettem lenni. Pontosabban, nem szerette magát, ha mellettem volt. Azt hiszem, a lelkiismerete bántotta, legalábbis nem hagyta nyugton. Megírt vagy húsz vastag regényt, én meg csak egy párat, azok is vékonyak. A fivérem jó írónak számít, bár szeret trágárkodni. Sokat ír szerelemről, leginkább a testi részéről, ki tudja, honnan szedi.

Tovább bámult a fejem fölé, gondolta, megteheti, húsz regénnyel a hájas háta mögött. Legszívesebben otthagytam volna és dolgavégezetlenül indultam volna haza, de ostobaság lett volna, ha már ennyit gyalogoltam, ezért megkérdeztem, akar-e sakkozni.

– Sokáig tart – mondta –, nem sok időm van már hátra. Hamarabb is jöhettél volna.

Akkor kellett volna felállni és elmenni, ezt érdemelte volna, de tapintatból nem tettem. Ha úgy vesszük, gyenge ember vagyok.

– Nem tart tovább egy óránál – mondtam.

– A sakkparti nem tart tovább – felelte –, de amíg utána megnyugszom, amíg elmúlik a bosszúság, ha veszítenék.

A szívem, tudod, nem a régi. Ha jól tudom, a tied sem.

Nem válaszoltam, mert nem kívántam a fivéremmel tárgyalni a szívemről. Visszavágtam:

– Szóval félsz a haláltól. Hát igen.

– Szó sincs róla. Csak még nem fejeztem be az életművem.

A fivérem dagályos szavaitól hányinger kerülgetett. A botom előttem volt a földön, most lehajoltam érte, pontot akartam tenni dicsekvése végére.

– Ha meghalunk, nem kell többé ellentmondani saját magunknak – mondtam, de nem értette meg a célzást, ami nem lepett meg. Ahhoz azonban túl gögös volt, hogy rákérdessen.

– Nem akartalak megbántani – mondta.

– Megbántani? – feleltem élesen, jogos felindultsággal –, nekem teljesen mindegy az a pár oldal, amit megírtam, és az is, amit nem írtam meg.

Felálltam és tartottam neki egy kis hegyibeszédet:

– A világ a nap minden órájában ezer és ezer hóbor-tos bolondtól szabadul meg. Gondoltál már arra, mennyi elmentett ökörség semmisül meg egy nap alatt? Az agyban tárolt ökörségek azonnal semmivé válnak, amint az agy megszűnik működni. De mégis bőven marad belőlük, mert valaki leírja őket egy könyvbe. És így mentődik át

a baromság, amíg regényeket fog olvasni az emberiség, addig tovább él a sok baromság, mert benne van könyvekben.

Azután, bevallom, kissé ködösen, hozzátettem:

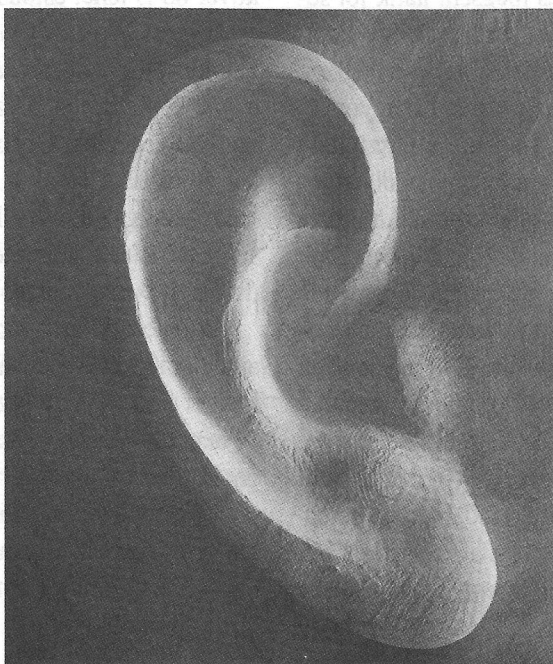
– Ezért jöttem sakkozni.

A fivérem egy darabig hallgatott, és mikor indulni készültem, így szólt:

– Sok szó semmiért. De igyekszem felhasználni, amit mondtál, beleírom a könyvembe, majd valami fafejú szájába adom.

Ilyen volt a fivérem. Egyébként még aznap meghalt, valószínűleg én beszéltem vele utoljára. Szó nélkül hagytam ott, ez bezzeg nem tetszett neki. Azt szerette volna, ha övé az utolsó szó, ami meg is történt, de ő többet akart mondani. Emlékszem, mikor a fivérem felbőszült, eszembe jutott egy kínai írásjel, amely a közösülés közben, kimerültségtől bekövetkezett halált fejezi ki.

Végül is testvérek voltunk.

FRODE GRYTEN
A Burundi Hercegnő

Burundi Hercegnője olyan terebélyes volt, hogy nem lehetett körülérni a derekát. Mindent fölfalt, ami a keze ügyébe került, minden ételt és minden nyaláncságot. Ez pedig nem volt kevés, mivel a Hercegnő az oddai Hamburger Heaven ételbárban dolgozott. Többek szerint a Hercegnő féktelen étvágya okozta, hogy teste nem a függőleges, hanem inkább a vízszintes dimenzióban bontakozott ki.

Nevét tulajdonképpen a panelban lakó szomszéd díszhalairól kapta. A Burundi Hercegnőnek nevezett díszhal ugyanis mindent felfal, és mégsem lakik jól soha semmitől. Ilyenek ezek a halak, úszkálnak egy akváriumban, és fogalmuk sincs, mi történik a nagyvilágban, fogalmuk sincs róla, mikor kell az evést abbahagyni.

A díszhalak mindenesetre nyomban elpusztultak, amint az egyik gyerek hozzájutva a haltápos dobozhoz, annak egész tartalmát az akváriumba szórta. Amikor a szülők délután hazatértek a munkából, a döglött halak hassal felfelé fordulva lebegtek a víz tetején, agyonették magukat, de nem tudták, nem értették az egészséget, éhesek voltak mindaddig, míg szét nem vetette őket a haleledel.

A környékbeliek azon élcelődtek, hogy egy napon a Burundi Hercegnőt is így találják majd az ételbárban, felfelé fordult hassal, hamburgerek, virslik és sült krumplik tengerében. Akik ismerték, tudták, nem beteg, csak folyton eszik, az evésben keresi a vigaszt, és különben nagyon boldogtalan. Sohasem tudja, éhes-e vagy szomorú, jóllakott vagy álmos, azért eszik-e, hogy érezze, életben van. Azt is beszélték, hogy kár érte, mert a Burundi Hercegnő egykor igen csinos leányzó volt.

Remek ez a lány, mondták, csak a kövérsége eltakarja. Minden létező fogyókúrát kipróbált – diétázott, tornázott, akupunktúrára járt, gabonacsírát evett, fogyasztó keverékeket ivott, végigcsinálta a Cambridge-kúrát. Néha temérdek gyötrellem árán sikerült leadnia hét-nyolc kilót, amitől igen elégedetté vált, és jutalmul megengedett magának néhány finom falatot, így aztán a leadott kilókat gyorsan visszazedte.

Novemberben egy női magazin háromoldalas interjúban mutatta be a Burundi Hercegnőt. Ez úgy történt, hogy a lány levelet írt a hetilap szerkesztőségének, mellékelte magáról egy fényképet és megadta a telefonszámát, kérve, hogy vegyék be a *Megújulás* című rovatukba. Az interjú címe *Mai Britt (29) – Big is beautiful* lett. Az első oldalon kisméretű képet közöltek róla, amely öltöztetés, frizura és sminkelés előtt készült. Ezen a képen karját leengedve állt, és olyan elkeseredett képet vá-

gott, mintha a világ minden gondja az ő vállát nyomná és a problémákat még ebéd előtt meg kellene oldania.

A másik kép már egy megújult, élettől duzzadó, sokszínű fiatalos nőt mutatott. Az oddai boltosok utánarendelték a lapot, mert mindenki látni és olvasni akarta a Burundi Hercegnő történetét. Az élet maga a bőség, írta a lap. Az élet ajándékait el kell fogadni. Mai Britt szép, dús idomú nő, akin a kilók harmonikusan vannak elosztva.

Az interjúban a Burundi Hercegnő elmondta, hogy kövérségét fálnak érzi, amely elválasztja őt az emberektől. Előfordult, napokig ki sem mozdult a lakásából, mert tudta, hogy róla beszélnek. Belenézett a tükörbe és nem ismert magára. A Hercegnő azért vetette magát alá a szakszerű szépítésnek, mert meg akarta mutatni, hogy kövér nő is lehet csinos.

A város lakói úgy vélték, hogy a Hercegnő a magazinoldalakon valóban remekül néz ki, mint ahogy az az egyik képfeliraton olvasható is volt. Oslóban derekas munkát végeztek. Olyan ingeket, kabátokat, kosztümöket és ruhákat adtak a Hercegnőre, amelyek jól álltak neki. Megigazították a haját, az új szemhéjfesték hangsúlyossá tette a tekintetét, és a jól választott rúzs kimondottan szexissé varázsolta az ajkát.

Az emberek kissé mosolyogtak a Burundi Hercegnőn, amikor meglátták a lapban, de mindenkinek imponált, hogy ki mert állni. Amikor hazajött, nem pocskondiázták és többé nem nézték bohócnak, aki minden este kiáll a Hamburger Heaven színpadára, hogy nevetségessé tegye magát.

A Burundi Hercegnőre új tavasz köszöntött. Új ruhákat vett magának, olyanokat, amelyek az öltözködési tanácsadók szerint jól álltak neki, szabad estéin pedig eljárt a sörözőbe.

Egy este a Burundi Hercegnő találkozott Adam Bodorral, aki Boszniából menekült Norvégiába, és aki nemrég megvette a Páva Kávézót, és azt tervezte, hogy felújítja és üzembe helyezi. Adam Bodornak egy szempillantás alatt megtetszett a Hercegnő.

Könnyű neki, mondták az emberek, hiszen már a megújult Hercegnőt látja. Bodor nem tudta, hogy nézett ki az oslói szépművész utazás előtt. Nem látta, hogy volta-képpen mennyire kövér.

Egy este beszédbe elegyedtek a sörözőben, és Adam Bodor meghívta a Hercegnőt abba a kávézóba, amelyet éppen berendezni készült. A Hercegnő csak hetek múlva, miután Bodor többször felhívta telefonon, merészkedett el a találkára. Aznap este aztán sokáig beszélgettek, miközben Bodor a konyhában vacsorát készített, egy boszniai specialitást.

Adam Bodor már elég jól tudott norvégul, így mindenkiről tudtak beszélni. Tréfálgoztak, de aztán komoly

dolgok is szóba kerültek. Végül a Burundi Hercegnő beleszeretett Bodorba. Végre találkozott egy férfival, akiben száz százalékig megbízhatott. Ezt azonban még magának sem merete bevallani. Nem lehetett benne biztos, hogy Bodor igazán szerelmes belé. Lehet, hogy csupán a letelepedési engedély miatt van szüksége a viszonyra. Lehet, hogy otthon Boszniában felesége és családja van, ki tudja, mondogatták az emberek.

A Burundi Hercegnő ismerősei szerint Adam Bodor leginkább az újjávarázsolt Hercegnőbe volt szerelmes. A külsejét szerette, amelyet kitanult oslói stílus-designerek alakítottak ki, és nem őt magát. A Hercegnő szakított Bodorral, még mielőtt valamire sor kerülhetett volna közöttük.

Újból a régi ruháit viselte, vizsgálatul pedig evett, és magára is szedett jó néhány kilót. Bezárkózott, nem járt el sehova, ismét az a lány volt, akit az emberek a női hetilapban való megjelenés előtt ismertek. Visszatért az akváriumába, mondták a város lakói. Adam Bodor pedig semmit sem értett az egészből.

Többször is felkereste a Hercegnőt a Hamburger Heavenben, próbált vele beszélni, de ő nem akart beszélni, és azt mondta, dolgoznia kell. Adam Bodor udvarias ember volt, nem akart jelenetet rendezni, ezért csak el-sompolygott mint egy kutya, akit megbánt a gazdája.

Hosszú szerelmes leveleket írt és romantikus üzeneteket hagyott a Hercegnő üzenetrögzítőjén és apró csomagokat küldözgetett neki. Semmi sem segített. A Hercegnő levegőnek nézte. Szóba sem állt vele, amikor Bodor a Hamburger Heaven vagy a Betonblokk előtt várta.

Ám minél jobban kerülte a Hercegnő, Bodor annál szerelmesebb lett. Egyszer virággal hintette teli a Betonblokk bejárati lépcsőjét. Kirakott egy rózsaszínűt, amely a Hercegnő ajtajától Bodor autójáig vezetett. Amikor a Hercegnő kilépett az ajtón, napszemüvege mögül megpillantotta a rózsaszínűt. Homlokára tolta napszemüvegét, és észrevette az autóban várakozó Adamot.

Burundi Hercegnő elérzékenyült. Mosolyogva Adamhoz lépett és felhívta őt a lakására. Kávét készített, süteményt vett elő, feltett egy lemezt. Bodor megkérdezte, miért kerüli őt, és miért nem akar együtt lenni vele.

– Van valakid? – kérdezte.

– Te ezt nem érted – felelte a Hercegnő.

– Szeretlek – mondta Bodor. – Ezt az egyet értem, más pedig úgysem érdekel.

A Hercegnő nem válaszolt, csak az asztal lapját nézte.

Bodor nem tudta, mit mondjon vagy mit csináljon.

– Szeretsz? – kérdezte.

A Hercegnő nem válaszolt, csak az asztal lapját nézte.

– Hát akkor köszönöm a vendéglátást. Nagyon kellemes volt – szólta Bodor, de nem mozdult. Nevetni kezdtek.

A lemezjátszó új dallamot játszott.

– Jaj de szép! – ujjongott fel a Hercegnő.

– Szabad?

Táncolni kezdtek. Bodor érezte a Hercegnő puha testét. Egymáshoz simulva siklottak a parketten.

Egyszer csak a Hercegnő megállt. Fejét Bodor mellére hajtotta és csendesen elsírta magát. A férfi megsimogatta a fejét, kilazította a hajgumit, és kibontotta a lány haját. A Hercegnő kigombolta a blúzát, de nem nézett a férfira.

Bodor mereven bámulta a lány hófehér, vaskos testét és két puha mellét, mely úgy ömlött el rajta, mint két bárányszőr. A Hercegnő felnézett rá.

– Szép vagyok?

Bodor bólintott.

– Nagyon szép.

– Hazudsz! – kiáltotta a Hercegnő. – Szép vagyok?

– A legszebb, akit valaha láttam – mondta Bodor.

A Hercegnő rátámadt.

– Kövér vagyok, igaz? – kérdezte.

– Gyönyörű vagy! – válaszolt Bodor.

– NEM! CSÚF VAGYOK!

Ekkor a Hercegnő ököllel ütni kezdte a férfit.

– MONDD KI! MONDD, HOGY CSÚNYA VAGYOK! MONDD KI! MONDD KI!

Bodor megpróbálta lefogni, de a lány tovább ütötte.

– MONDD KI! MONDD, HOGY CSÚNYA VAGYOK.

– Gyönyörű vagy! – mondta a férfi.

Végül a Hercegnő abbahagyta, és ismét Bodor mellére hajtotta a fejét.

– Csúnya... csúnya... vagyok ... – suttogta.

Adam Bodor megsimogatta a haját. Bevezette a hálószobába, óvatosan lefektette és ráterített egy takarót.

– Most menj! – mondta a Burundi Hercegnő.

– Szeretlek – mondta Bodor. Bebizonyítom, hogy szeretlek.

– Menj! – mondta a lány.

Furcsa pár. Mindenki így vélekedett róluk. A testes Burundi Hercegnő és a vézna Adam Bodor. Stan és Pan.

De a Hercegnőnek még mindig nem kellett a férfi, kerülte, elutasította és letette a telefont, valahányszor meghallotta a hangját. Nem tudta biztosan, szereti-e őt Bodor, hogy eléggé szereti-e. Ilyen külsővel ... ehhez valóban nagyon erősen kellene szeretnie, ha egyáltalán szó lehet ilyesmiről.

Adam Bodor, ez a vékonydongájú kis ember, nem tudta, hogy tegyen bizonyosságot szerelméről. Levelet írt, virágot küldött, de ezzel aztán el is apadtak az ötletei, amelyek megnyithatták volna előtte a női szív kapuját.

Egy őszi napon új ötlete támadt. Eszébe jutott valami, és azonnal tudta, mit kell tennie. Enni kezdett. Mértéktelenül. Nem azért, mert éhes volt. Evett, mint egy eszelős.

Evett megállás nélkül. Pukkadásig. Tömte magát, legyűrte az ételt a torkán, akkor is, ha már rég nem kívánta.

Eleinte dekadens iróniával szemlélte a helyzetet, ami Elvis Presley utolsó napjaira emlékeztette. Fagyalaltot, csokoládét, sült krumplit és mindent megevett, ami csak elé került. Sportot üzött az evésből, rekordokat döntött. Amíg a kávézó felújításával foglalkozott, hatalmas tál ételeket készített magának. Az élelmiszereket a kalóriatartalmuk szerint válogatta össze, sűrű szószokat kevert.

Az első hetek kemény munkával teltek. Reggel korán kelt, hogy elfogyassa a bőséges reggelit, virslit és szalonnát evett fehérkenyérrel. Aztán ledőlt pihenni, utána elkészítette a bőséges ebédet, aztán ismét lepihent, mielőtt nekifogott volna az ötfogásos vacsorának.

Minden nap hatalmasat lakomázott. Mindene fáj, gyakran kellett lefeküdni, állandó hányingere volt, rosszul éreztette, heves szívdobogás gyötörte, és hőhullámok törtek rá. A kávézó alkalmazottain kívül azonban nem tudta senki, mit művel. Olyan jókedvű volt, mint mindig, mindenre volt egy frappáns mondata.

Egy idő után beszélni kezdték, hogy Bodornak sikerült elhíznia, pedig régen vékony volt, mint a nádszál. Újév után mindenki kénytelen volt észrevenni Bodor kövérségét. Folyton fagyalaltot nyalt és édességet szopogatott.

Lihegett, alig kapott levegőt. A lépcsőmászás a végletekig kimerítette. Nem látta a cipője orrát, és nem is tudott lehajolni, hogy megnézzze. A lába bedagadt. Az Új Páva kávézó ünnepélyes megnyitóján mindenki láthatta, milyen terebélyes hasa kerekedett. Ott állt a pult mögött büszkén, kövéren. Híre ment Bodor lakomáinak, és az emberek megértették, hogy Bodor szántszándékkal hízott meg.

Gyökeresen megváltoztatta életvitelét, rossz irányba kanyarodott. Úgy zabált, mint Robert De Niro a híres Raging Bull forgatása alatt, példaképe a visszavonult Jake La Motta boxoló lett. Bizonyos értelemben ő is vad bika volt, aki felhizlalta magát, hogy más ember legyen, hogy bizonyítson a Burundi Hercegnőnek.

Az emberek szerint ez volt a legfurcsább és legszebb szerelmi vallomás, amivel valaha is találkoztak. A Burundi Hercegnő szerelméért Adam Bodor saját testét pusztította. Szívinfarktus fenyegette, a Hercegnő iránti szerelme azonban annyira elvakította, hogy ennek ellenére tovább hízott.

A Hercegnő nem vette észre, hogy Adam Bodor elhízott. Hónapok óta nem találkoztak, csupán hallomásból tudott a bosnyák lakomáiról. A Hercegnő egyik este záróra után beállított a kávézóba, hogy beszéljen Bodorral.

Miközben Adam Bodor meghízott, a Burundi Hercegnő először életében lefogyott. Talált egy fogyókúrát, amelyet azelőtt sose próbált, és amely hatásosabb volt

minden korábinál. A kúrát szerelmi bánatnak hívták. Hercegnő szerencsétlen kapcsolata Adam Bodorral szinte minden fölösleges kilót leolvasztott róla.

Amikor az új, karcsú Burundi Hercegnő megjelent a kávézóban, a dagadt Adam Bodor alsógatyában ült egy asztalnál és vacsorázott. Nyaka alá fehér szalvétát tűrt, melyre szája széléről szalonnaszőr csöpögött.

– Ne csináld ezt tovább! – mondta a Burundi Hercegnő Bodornak. – Nincs rá szükség, Adam.

– Nincs rá szükség? Nincs?

Hercegnő megrázta a fejét.

Bodor tovább evett, most már gyorsan kapkodta be a falatokat. Tömte magába az ételt, mint egy örült, rágott, nyelt, falt és csámcsogott, mint egy megvadult bika, mint egy eszelős Robert De Niro.

– Elég volt, Adam! – kiáltott a Burundi Hercegnő. Hagyd abba!

De Bodor nem hagyta abba, és a lány tehetetlenül arca elé emelte a kezét. Nem akarta ilyennek, egy zabáló örültnek látni.

– Tudod, mit csinállok? – mondta teli szájjal Bodor. – Tudod te egyáltalán, mivel foglalkozom én itt?

Bodor felemelte a villáját, és akár egy törrel, a lány felé döfött.

– Ugyanazt csinálom, mint te. Bezárkózom. Az étel elszakít a külvilágtól.

A Burundi Hercegnő sírni kezdett. Leült az asztalhoz, az egész teste rázkódott. Bodor nem hagyta abba a vacsorát, folytatta csámcsogó, habzsoló zabálását.

Végül a Hercegnő felállt és kiszaladt a sűrű őszi felhőből szállingózó hóesésbe.

Az emberek azt gondolták, hogy a nagy étvágyú Adam Bodornak nincs ki minden kereke. Benne van egész Bosznia, benne az egész háború. Ilyenek voltak a jugoszláv menekültek mind, csak egy törvény volt érvényes számukra, mégpedig az, hogy nincs törvény. A balkáni örület senki nem képes elfelejteni. És a Burundi Hercegnő elutasítása kibuggyantotta belőle minden keservét.

Ő is annak a szorongásnak esett áldozatul, amit a Burundi Hercegnő élt meg: ha kövér vagy, ne számíts rokonszenvre. A vaknak például mindig segít valaki, a kövéreknek azonban nem jár segítség.

Odda város lakói mégis rokonszenvet éreztek Bodor iránt, és aggódva figyelték a férfi beteges súlygyarapodását. Egy ismerőse azt mondta, alig ismerte meg a hájas bosnyákot. Bodor teste szétfolyt, jókedve elapadt. Nem az volt, aki régen, hiába nőtt a duplájára, árnyéka maradt csak önmagának. A munkatársainak azt mondta: eltűntem, a cipőm kopogására sem ismerek rá, mintha idegen ember járna benne.

Egy márciusi napon Odda város lakói megrendülve fogadták a hírt, hogy Adam Bodort mentőhelikopterrel szállították Bergenbe. Kapkodva szedte a levegőt, magas volt a vérnyomása, és rendszertelenül vert a szíve. Az orvosok szerint Bodor állapota súlyos volt, de stabil. Néhány hétig a Haukeland kórházban ápolták, és egy idő után magához tért. A Burundi Hercegnő virágot küldött és levelet írt Bodornak a kórházba. Azt írta, hogy mindenképpen látogassa őt meg, ha meggyógyul. Ígérje meg, hogy megteszi.

A nyár végén a férfi ismét jó formában volt. Ismét a vékony Bodor lett, mint azelőtt. Kicsit legyengült, lassabban járt, és nem nevetett annyit, mint régen, de ismét önmaga lett.

A Burundi Hercegnő felhívta telefonon. Azt mondta, örül, hogy felgyógyult, és meghívta egy szendvicse. Bodor köszönte a meghívást, de nem ígérte biztosra, hogy el tud menni.

Egy este a Betonblokk felé vette útját. Megállt a ház előtt, és figyelni kezdte az ablakokat. Látta, amint a Burundi Hercegnő átmegy a nappaliból a hálószobába. Egy emelettel feljebb egy nő integetett kifelé. Egy motoros fiú teli gázzal behajtott a kapun. Bodor elmosolyodott.

Másnap Bodor felhívta a Hercegnőt és közölte vele, hogy elmegy hozzá.

A Betonblokk lépcsőjét azon az őszi estén a Hercegnő rózsával hintette be. Piros rózsaut vezetett a járdától a lakás ajtajáig.

– Rózsá – mosolygott Adam Bodor a küszöbön állva –, imádom a rózsát.

– Tudom – mondta a Hercegnő.

Leültek az asztalhoz és hallgattak.

Vacsora közben szenvedélyesen taglalták az időjárás viszonyokat.

– Szerinted leadtam? – kérdezte később a férfi.

Nevettek.

– Nem vagyok erős típus – mondta Bodor.

– Én meg éppen az vagyok – mondta a lány.

A férfi megfogta a lány kezét.

– Gondolkodtam, míg beteg voltam – mondta Adam. Azt gondoltam ki, hogy nem a súly számít. Érted? Nem a súlytól függ, hogy milyen valaki.

Ekkor a Burundi Hercegnő sírva fakadt. Adam Bodor hozzálépett és átölelte.

– Ha vékonyabb lennél – mondta a férfi –, azt hiszed, jobban szeretnék?

A Hercegnő sírva ölelte magához. Bodor a Hercegnő mögé került és lassan ringatni kezdte.

– Nem akarom, hogy más legyél! – mondta.

A Hercegnő megfordult, Adam megcsókolta.

– Táncolni akarok! – mondta a férfi, és zenét keresett a rádióban.

Egymáshoz simulva táncoltak. A férfi ismét érezte az elomló puha testet. Becsukta a szemét és hagyta, hogy a lány körbevezesse a szobán.

A Burundi Hercegnő hirtelen megállt. Fejét Bodor mellére hajtotta és nem mozdult. A férfi kibontotta a haját. A lány egy lépést tett hátra és kigombolta a blúzát. Bodor nézte a testét, a meztelen vállát és a mellét, mely olyan volt, mint két telihold.

– Szép vagyok? – kérdezte a lány.

– Duci vagy! – mondta a férfi.

A lány mosolygott.

– Szép vagyok? – kérdezte a lány.

– Duci vagy! – mondta a férfi. – Olyan vagy, mint ez a Betonblokk.

A lány nevetett.

– Te jó Isten, milyen jó dagi vagy! – mondta a férfi és elindult a lány után.

A lány vihogva menekült.

– Te kugligolyó! – mondta a férfi. – Te luftballon! Elkaplak, és megkötöm a zsinórodát.

A lány visongva futott.

– Olyan kövér vagy, hogy egy nap is eltelik, míg körbekerüllek.

Menekülés közben a Hercegnő Adam felé fordult.

– Olyan vagy, mint egy buldózer! – kiáltott a férfi.

– Te meg egy kis nyiszlett pók! – mondta a lány.

Ádám elkapta a Hercegnő karját, de ő csak szaladt tovább az asztal körül, maga után vonszolva a férfit. A férfi hirtelen lefogta, megcsókolta, aztán elengedte.

Így szaladgáltak az asztal körül, míg minden ruhadarab le nem hullott róluk.

– Sohasem lehetek a kedvesed! – mondta a férfi. – Ez világos, ugye?

– Hogyhogy? – kérdezte a lány.

– Mert nem férnek be az ágyadba – mondta a férfi.

– Na, majd meglátjuk! – mondta a lány –, és úgy rántotta le Adamról az inget, hogy a gombok szanaszét repültek.

– Nem kell ide ágy! – mondta a férfi, és a konyhaasztalra döntötte a lányt.

Félretolta a tálakat és az ételt, közben levette a nadrágját.

– Na, kislembert, hogy boldogulsz? – mondta a lány, miközben a férfi megpróbált fölébe kerekedni.

– Mintha a Szabadságszoborral szeretkeznék!

A Hercegnő egy tányérral fejbekólintotta. Adam Bodor megcsókolta a Hercegnő mellét.

– Szeretlek, Mai Britt! – mondta.

– Egyél meg! – sikoltott boldogan a lány, mikor a férfi beléhatolt.

ROLF JACOBSEN

Lefelé nőni

Minél nagyobbra nőnek a városok,
annál kisebbek lesznek az emberek.
A házak minél magasabbra döfködnek a felhők felé,
annál alacsonyabbak lesznek a bennük élők.
New Yorkban csupán tízcentis vagy.
Londonban és Singapurban egy angol lányi talán.
S a városok szakadatlanul nőnek és terjednek,
életed pedig mindegyre kevesebbet ér.
Magasságunk hamarosan már csupán a fücsomóé,
mit fűnyíróval lenyírhatnak
egy vasárnap korai délelőttjén.
Vagy más lenne erről a véleményed?

Átlagosan nyolcvannal

Biztos kézzel fogja a kormányt. Átlagosan
nyolcvannal hajt.
Gyér ma a forgalom, nincs is semmi probléma.
Ülök s a kezét nézem, a jobboldalit főképp
– kis meleg állatként fogtam egykor tenyeremben.
Félt is talán kicsit, de léptei hosszúak voltak,
s rendben zajlott le minden. S még ennél is előbb:
az ujjacskái. Mind az öt. Drótokként
fonódtak szorosan nagyujjamra. Akár most az
autókormányra
bőrkesztyűsen, míg hajt átlagosan nyolcvannal.
Jól simul-feszül rajtunk a biztonsági öv.

Szögesdrótos tél

– Hű!

Amikor házasodtunk, akkor volt igazán hideg csak.
Legkevesebb huszonöt kemény hideg fok lehetett,
téli napfordulótóját, kilencszáz és negyvenben,
háborúkor, marhavész idején.

Az út a templomig szögesdróttal elzárva.

Emlékszem, a paplakhoz kerítésen át másztunk be.

– Várj, a szoknyám fennakadt.

– Nem ott, hanem amott.

Jeges ekenyomot tiportunk krumpliföldbe
a karinges papig, ki készen állva várt ránk
kezében a szent könyvvel.

– A szeretet a fontos, mondta, s mi igeneltük.

A viláért se hinnéd, de lábunk csupa sár volt.

S mikor ágyba kerültünk azon az estelen,

Sírtunk egy jó nagyot, mindketten. Csak az Isten
tudhatja, hogy miért.

A hosszú házasság így vette kezdetét.

Korall

*A tengermély zátonyába kapaszkodva
lámpahalak halott birodalmából
növekszik észrevétlen fölfelé
nemzedéket követve nemzedék,
emeletre rakódva emelet,*

*ezer vagy tán tízer éven át,
míg hirtelen, akár az üdvrivalgás,
mennydörgő fénnel a felszínre tör.
Mostantól látja már a napot is.
Körötte kis hullámok könnyű csókja.
Karolják-simitják fehér kezek.
Föld tapad rá, esővíz öntözi,
mag csirázik ki s virágba borul,
pálmák nőnek ki belőle és föl, föl
a fény koronája felé.*

Orgonavirág

*Igen, láttalak
innen az ablakomból.
Lehajoltál s felvettél
egy orgonavirágcsokrot,
amely az ucán hevert,
s amelyikre két autó is ráhajtott.
Hallottam aztán a konyha vízcsapját is,
s akkor ott állt már a csokor is.
Kissé ziláltan ugyan, szégyenlősen,
hisz már majdnem halottan.
De aztán mára,
csodák csodája,
– az egész szoba a nyárral lett tele,
oly szédületes nyárral,
mint régen valaha.
Így is lehet tehát.*

Augusztus

*Július selyme nyomán
bársonnyal érkezik meg hozzánk augusztus
és perzselő fényekkel.
A lángoló arcok hónapja ez,
mikor súlyosakká válnak a mellek
s megbarnulnak a naptól. Az érés ideje ez.
A császár hava ez. Ne várj hát.
szeretkezz augusztusban. Hamar megjön szeptember
a maga ránciaival,
cserepesre száradt ajkaival.
Nézd, mint nyilaznak odafent a fecskék.
Huj-huj, nevetés harsan. S hirtelenül
már rajtad is a sor.*

A Wall Streeten a templom

*A Wall Street mélyén öreg templomra letem
Beszorulva, félig szinte agyonnyomottan a márvány s íveg
felhőkarcólók közt.*

*A pénz tornyai fehérén-ünnepélyesen mutatnak fel az égre,
a vén templom viszont alázatosan nyújtja mifelénk a kezét
s apró harangjával csilingelget annak, aki hallani akarja.*

*Életfogytiglani rabként-e, vagy túszként-e? Élve hagyták akárhogy
lent a mély árnyékban. Hogy talán odetéved
miatta valaki s ezzel hasznát veszik. Mert tudják ezt nagyon, ők a
hatalmasok,
hogy kifizetődik az, mindig kifizetődik
a szegényeknek adni olykor egy virágszálat
s ha kerül pár forint a gazdagabb házakból
a vénülő szolgának.*

Találkozunk

*Találkozunk a hosszú mozgólépcsőn
te felfelé
én lefelé
sóbálványokként mozdulatlanul
sokadmagaddal
sokadmagammal
egymásra senki se tekint
senki se fordul hátra
klapperapp klapperapp klapperapp
csattogja a mozgólépcső*

Norvég irodalmi összeállításunk megjelenését a NORLA alapítvány támogatta.
A verseket Sulyok Vince, a prózákat A. Dobos Éva válogatta és fordította.

35. TOKAJI ÍRÓTÁBOR – A MAGYAR IRODALOM NEMZETKÖZI TANÁCSKOZÁSA 2007. AUGUSZTUS 14–15–16. (KEDD, SZERDA, CSÜTÖRTÖK)

Magyar tájhazák

Nemzeti kultúra, regionalizmus, európai integráció

A helyi értékek európai horizontját az esélyek egyenlősége húzza meg. A vendéglátó Tokaj úgy lehetett a világörökség része, hogy megőrizte hagyományait, kultúráját, öngazgatási képességét, demokratikus történelmi hagyományait.

A Tokaji Íróta'bor háromnapos tanácskozása ez alkalommal túltekint az irodalom belügyein. A társadalmi önszerveződés, a nemzetközi jelenlét, az önkormányzatiság és a demokrácia, a helyi művelődés határokon átnyúló összefüggéseit, ennek szellemtörténelmi vonatkozásait vizsgálja úgy, hogy első alkalommal invitálja meg az egymással szomszédos kistájak, városok, régiók vezetőit, szellemi életük – jobbára színházai – reprezentánsait.

Debrecen, Eger, Miskolc, Nyíregyháza, Kassa, Nagyváradi, Szatmárnémeti, Beregszász, Kolozsvár, Ungvár szellemisége jelenik meg e három napon a támogatók, a vendéglátó Tokaj és Borsod-Abaúj-Zemplén megye jóvoltából.

A finanszírozással kapcsolatos kétségek miatt meglehetősen hosszú ideig tartó várakozás után immár bizonyos, hogy, ha magasabb részvételi díj mellett is, lesz harmincötödször is Tokaji Íróta'bor!

A tanácskozás helyszíne a Tokaji Ferenc Gimnázium Szakközépiskola és Kollégium (3910 Tokaj, Bajcsy-Zsilinszky Endre út 18–20.).

Részvételi díj: a tanácskozás cselekvő résztvevői (írók, irodalomtörténészek, kritikusok) számára **8000 Ft**.

Az érdeklődők, a részt venni szándékozók részére jelentkezési lapot (ezzel együtt átutalási csekket) küldünk.

A 35. Tokaji Íróta'borba való jelentkezést legkésőbb **2007. július 21-ig** (szombatig) fogadja el a kuratórium titkársága.

Tokaji Íróta'bor Egyesület, 3501 Miskolc, Pf. 375.
E-mail: tokaji.irotabor@chello.hu

IRODALMI PÁLYÁZAT 2007

A Honvédelmi Minisztérium, valamint a Magyar Írószövetség pályázatot hirdet a magyar irodalom művelői számára „**Minden souverénitásnak kútfeje a nemzet...**” címmel.

A pályázatot a szervezők a XIX. század elején született, az első felelős magyar kormány kivégzett miniszterelnökének, a polgári átalakulás politikai folyamatát irányító politikusának, az 1848-as nemzetörség és az első tíz honvédszázalaj létrehozójának, gróf Batthyány Lajos születésének 200. évfordulója tiszteletére hirdetik meg.

A pályázatnak tematikai, műfaji és stílusbeli megkötöttsége nincs. A meghirdetők azonban, előnyben részesítik azon pályamunkákat, melyek bemutatják gróf Batthyány Lajos életét, korát és reformkori küzdelmeit, az első felelős magyar kormány és a honvédsereg megalakításának fontosabb eseményeit, továbbá szerepét a magyar történelemben.

A pályázatot kiírók tartalmi és terjedelmi megkötést nem tesznek.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség a kiemelkedő irodalmi alkotásokat **külön- és nívódíjjakkal és ennek megfelelő pénzüsszeggel** jutalmazza, amelyek odaítélésére a meghirdetők által felkért szakmai zsűri tesz javaslatot.

A pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent alkotásokkal lehet részt venni. Az alkotásokat három példányban számítógépen vagy írógépen írt formában, és egy példányban elérhető adathordozón (floppy, CD) rögzített formában is, **jeligesen kérjük megküldeni a Magyar Írószövetség részére.**

- **Pályázatok beküldési címe:** Magyar Írószövetség, 1062 Bp., Bajza u. 18.
- **Beküldési határidő:** 2007. augusztus 31.
- **A jelígehez tartozó nevet és címet külön borítékban a HM Honvéd Kulturális és Szolgáltató Kht. címére kérjük megküldeni.**
- A borítékra jól látható formában tüntessék fel a következő jelíget: „**Minden souverénitásnak kútfeje a nemzet...**”
- **A jelíge beküldési címe:** HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság 1438 Bp., Pf.: 344.
- **Beküldés határideje:** 2007. augusztus 31.
- A pályázatok ünnepélyes értékelésére és a díjak átadására 2007 novemberében kerül sor a Stefánia-palotában.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség fenntartja magának azt a jogot, hogy a legjobb pályaművekből válogatást jelentet meg. **A pályázattal kapcsolatban további információért a (06-1) 273-4193, (06-1) 273-4192 számon, a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. munkatársaihoz lehet fordulni.**

Honvédelmi Minisztérium

Magyar Írószövetség

A. Dobos Éva (1955, Ágcseryő) a pozsonyi egyetemen vegyészmérnöki, majd az oslói egyetemen szociológusi diplomát szerzett. 1980 óta él Norvégiában, az oslói egyetemen társadalomkutatással foglalkozik. 2002-ben norvég állami fordítói ösztöndíjat kapott. Fordításai között mesekönyv, interjúkötet, színdarabok, novellák, és regények szerepelnek.

Banner Zoltán (1932, Szatmárnémeti) művészet-történész, költő, előadóművész. Romániában tanársegéd volt a Bolyai Tudományegyetemen, majd minisztériumi főelőadó s az *Utunk* című irodalmi-művészeti hetilap szerkesztője (1958–1987). 1988 óta Békéscsabán él. 2004-ben Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet, 2005-ben Szervátiusz-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *Albert László* (monográfia, 2006). Megjelenés alatt: *Őrvendjétek, némaság lovagjai* (Pódiumnapló, 2007).

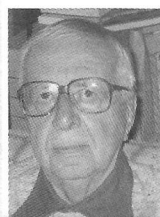
Csóka Sámuel (1978, Zilah) hangtechnikus, többek között az *Állítsátok meg Terézanyut!*, a *Fekete kefe*, a *Taxidermia*, a *Szezon* és a *Hukkle* filmek hangtechnikai munkáiban vett részt. Ócsán él, szakbáduzó. 2002 óta a Misztrál együttes tagja és hangmérnöke.

Deák László (1946, Budapest) költő, az Orpheusz Kiadó vezetője. József Attila-díjas, *Fojtatás* című kötete 2003-ban Év Könyvedíjat kapott. Legutóbbi kötete: *Emlékkönyv* (2006).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd): költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a *Forrás* szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Másolhatatlan* (versek, 2005).

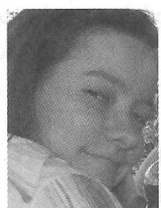

Gergely Ferenc (Vác, 1932) ny. tanár. Főbb művei: *Horthy leventéi* (1976), *A magyar cserkészlet története, 1910–1948* (1989), *A gyermekbarát társadalomért. A Gyermekbarát Mozgalom története és*

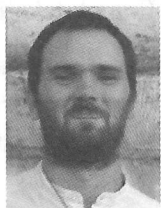
válogatott dokumentumai, 1917–1997 (1997), *Baja, 1956* (1997), *A magyar gyermekvédelem története, 1867–1991* (1997), *Cseres Tibor levelezése és életmű bibliográfiája*. (2001), *A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség története, 1957–1989* (2004).

Győri László (1942, Orosháza): író, költő, könyvtáros. Az ELTE magyar-könyvtár szakán végzett 1966-ban. Több városban dolgozott könyvtárosként, 1981-től a Központi Sajtószolgálat újságírója, 1994-től az 56-os Intézet könyvtárosa. Budapesten él. Többek között Radnóti Miklós- (1977) és József Attila-díjas (1992). Legutóbbi kötete: *A kései Éden* (novellák, 2005).

Hanti Krisztina (1982, Budapest) 2005-ben szerzett diplomát az ELTE bölcsészkarán. Jelenleg ugyanott, az Irodalomtudományi doktori iskola – Legújabb kori irodalom – programjának hallgatója. 2003 óta jelennek meg írásai különböző folyóiratokban.

Heinczinger Miklós (1976, Vác) zenész, a Misztrál együttes alapító tagja (1997), dalszerző, furulyás, klarinétos, énekes. A Szobi Állami zeneiskolában tanult, a Szobi Fűvös Zenekarban játszott, majd a Krónikásének Zenedében többek között Wacha Imre, Radványi Balázs és Huzella Péter tanítványa. 1994-től 1999-ig a Nagymarosi Férfikarban énekelt. Sződön él.

Hoppál Mihály (1976, Nagykatá) zenész, tagja volt a debreceni, moldvai zenét játszó Rekettyés együttesnek, a miskolci Garadnának, a balkáni cigányzenét előadó Kálmánjának. Megalapította a román népzenei játszó Móc-árt együttest. 2003 óta tagja a Misztrál együttesnek, dalszerző, nagybőgős és mélyhegedűs, Dunakeszin él. A zenélés mellett szociális munkásként dolgozik.

Juhász László (Kaposvár, 1952) Budapesten szerzett jogi diplomát, 1956-ban nyugatra menekült. Harminchárom éven át a Szabad Európa Rádió munkatársa volt, előbb bécsi tudósítói, majd mint a müncheni központ szerkesztője. 1972-ben jelent meg első könyve: *Bécs magyar emlékei*, majd

megírta a *Várvidék* (Burgenland) első magyar nyelvű történelmi útikalauzát (1976). További művei: *Magyarok az Újvilágban* (1979), *A Héttoronytól Kufsteinig* (1982), *Mátyás király Bécsben* (1985, 2002), *Barangolás a magyar múltban* (1993), *Ausztria magyar emlékei* (2005). A második szabad országgyűlési választás előtt (1994) a Magyar Televízió hírigazgatója, majd 1996-tól a Magyar Rádió Közalapítvány kuratóriumának alelnöke volt. Több történelmi dokumentumfilmet készített a Magyar Televízió és a Duna Televízió számára.

Kiss Judit Ágnes (1973, Budapest) költő. Az ELTE BTK magyar szakán végzett 1997-ben, majd a Színház-és Filmművészeti Egyetem drámatanári szakán 2003-ban. Jelenleg a Pécsi Zeneművészeti Főiskola végzős hallgatója oboa szakon. Verseskötete: *Irgalmasvérnő* (2006).

Koncz Tamás (1982, Marosvásárhely) Érden él, a Károli Gáspár Református Egyetem végzős, magyar szakos hallgatója. Öt éve publikál rendszeresen. Az Irodalmi Jelen, a Napút, az Új Könyvpiac és a Bárka folyóiratokban jelennek meg kritikái, recenziói.

Makkai Ádám (1935, Budapest) költő, nyelvészprofesszor. 1956-tól az USA-ban él. A Forum Linguisticum folyóirat megalapítója. 1996-ban látott napvilágot a magyar költészetből válogatott és fordított antológiája. Legutóbbi kötete: *Úristen! Engedj meghalni!* (versek, 2002).

Márkus Béla (1945, Bükkaranyos) irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem modern magyar irodalom tanszékén docens; József Attila-díjas. Debrecenben él. Legutóbb megjelent kötete: *Tények és képzetek* (tanulmányok; Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2005).

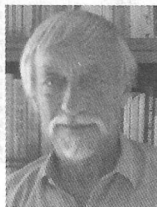
Máry Szabó Eszter (1967, Pécs) újságíró. Tanulmányait a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában és az egri Eszterházy Károly Főiskolán végezte. Budapesten él.

Nyírfalvi Károly (1960, Békéscsaba) könyvtáros. 1987 óta publikál országos irodalmi és kulturális folyóiratokban. Munkái olvashatók antológiákban is, önálló kötetei: *Testünk jele a papíron* (1998.), *Szél és Nap* (2000.), *Ülök a küszöbön* (2004).

Petrovics László (1966, Zebegény) polgármester. Nagymaroson nőtt fel, Vácon elektroműszerésznek tanult, majd Szolnokon a Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Intézetben felsőfokú kereskedelmi menedzser képzést szerzett. Volt kakaversenyző, majd -edző Szegeden, különböző beosztásokban pedig a MOL-GÁZ Kft.-nél dolgozott Szolnokon, Tószegen és Budapesten. Másfél évtized után visszatért Nagymarosra. 2006. október 1-jétől a város polgármestere.

Somos Béla (1938, Sándorfalva) évtizedeken át külföldieknek tanított magyar nyelvet, jelenleg a budapesti Katona József Gimnázium magyartanára. Több nyelvkönyvet írt (*Ezer szó magyarul, Magyarországról magyarul*), tankönyveket (gimnazisták és szakközépiskolások számára), monográfiát (*Magunk keresése* címmel Beke Györgyről). A *Határok fölötti magyar irodalomról* szóló (Sárkány Annával közös) kötetét 2003/2004-ben folytatásokban közölte a *Magyar Napló*. Verseskötete: *Felelni a csöndnek* (2004), prózakötete: *A csendes európai* (2005).

Sulyok Vince (1932, Ménfő) költő, műfordító. 1957-ben Norvégiában telepedett le. Norvégra fordította Petőfi, Weöres, Ilyés, József Attila műveit. 1975-ben Oslo irodalmi díjával tüntették ki. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Szegény ország* (versek és műfordítások 1956-ról, 2006).

Szent Ernő (1939, Hódmezővásárhely) költő, grafikusművész. A Tanárképző Főiskola elvégzése óta (1961) Kistújszálláson él. A hetvenes évek végétől a képzőművészet mellett az irodalom egyre meghatározóbb szerepet kap tevékenységében. Első könyve *Léghajón a mélybe* (1992), nyolcadik verseskötete: *A körkérdés vége* (2007).

Szegedi Kovács György (1959, Szeged) költő. Lelkészi diplomát szerzett. 1987 óta jelennek meg versei irodalmi folyóiratokban. Legutóbbi kötete: *Pompeji mozaikok* (2005). Ez év március 15-én Vörösmarty Mihály-díjjal tüntették ki.

Szűcs Géza (1953, Marosvásárhely) költő, drámaíró, újságíró, műfordító, könyvkiadó. 1982-ben Ceaușescu-ellenes kiadványok előállításáért letartóztatják, majd kiutasítják Romániából. 1990-ben térhet vissza, politikai szerepet vállal. József Attila-díjas. *Liberté* című drámáját a debreceni Csokonai Színház tavaly októbertől játssza Vidnyánszky Attila rendezésében, aki filmet is készített belőle (Új Budapest Filmstúdió). Legújabb kötete: *Limpopo* (regény, 2007).

Lisztes István (1942, Kecskemét) szobrász. A Magyar Képzőművészeti Akadémián tanult, majd 1969-től 1977-ig ugyanitt tanított. 1977-től Norvégiában él. 1996 és 2002 között az Oslói Művészeti Akadémia tanára. Sajátos formavilága a nyolcvanas évekre teljessé vált: fegyelmezett, hangsúlyozottan egyszerű figurákat alkot. A kilencvenes évek közepétől a bronz után a változékonyabb anyagok (gipsz, viasz, hungarocell) felé fordul, a gipsztechnika lehetővé teszi számára a szobrok ismétlését, sokszorosítását, installációk készítését. (www.kontraposto.blogspot.com)

Tóbisz Tinelli Tamás (1978, Rimaszombat) zenész, a Misztrál együttes alapító tagja (1997), dalszerző, gitáros, énekes. 1996-tól a Krónikásének Zenede hallgatója, majd 2005 óta előadóművészet tanára. 1996-tól Budapesten él. 1994-ben öcsésével együtt elnyerte a Budapesten megrendezett Országos Balassi Bálint énekmondó verseny különdíját, s szintén vele kapta meg 1995-ben a felvidéki „Ki mit tud?” fődíját.

Török Máté (1978, Budapest) zenész, a Misztrál együttes alapító tagja (1997), dalszerző, csellista, gitáros, énekes, Budapesten él. A Járdányi Pál Zeneiskolában, majd a Krónikásének Zenedében tanult többek között Metzger Magdánál, Wacha Imréné, Radványi Baláznál és Huzella Péternél. Járt az Erkel Ferenc Zeneiskola Jazz-ének tanszakára is. 1997–2002 között elvégezte az ELTE TTK matematika tanári szakát.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró, filozófus. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. 2004-ben a Debreceni Egyetem filozófia szakán szerzett diplomát. Jelenleg Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Elszakadás* (versek, Magyar Napló, 2006), *Li mester könyve* (Napkút, 2006), *A kígyó bőre – nyolc dialógus a létről, beszélgetések Vasadi Péterrel* (Kortárs, 2006).

Vesztróczy Zsolt (1966, Budapest) történész, az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozik. Kutatási területe Közép-Európa története, szlovák–magyar, lengyel–magyar kapcsolatok a XIX. században, iskolapolitika és magyarosítás. Publikációk helye: Limes, Pro Minoritate, Valóság, Klió, Magyar Könyvszemle, Honismeret, Új Szó (Szlovákia), Bécsi Napló, Magyar Napló.

Nagy László-emléknap Iszkázon, a költő szülőfalujában

Iszkáz Önkormányzata és a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány **2007. július 14-én** szombaton, fél tizenkettőkor koszorúzással egybekötött megemlékezést tart (Nagy László Emlékház: 8493 Iszkáz, Ady Endre utca 1.)

Vendég: **Csukás István**

Dóczy Péter színművész Nagy László verseit mondja

„*Se bárány, se latrok hadnagya nem vagyok*”
Nagy László és kortársai – a Fialat Írók Szövetségének konferenciája

„*Mentés másként*” – újraénekelte népdalok, balladák
Ivánovics Tünde és Fábri Géza előadása

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft egy évre 7392 Ft
 negyed évre 1932 Ft

Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. (Írott Szó Alapítvány)
 1092 Bp., Ferenc krt. 14. Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.
 Tel/fax: 413-6672 413-6673 • E-mail: info@magyarnaplo.hu
 Világháló: www.magyarnaplo.hu

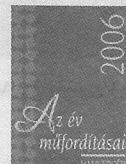
Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk (Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái 2005 (szerk. Bíró Gergely)

Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczy István)

Az év versei 2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma (válogatott és új novellák)

Az év esszéi 2005 (Szerk. Molnár Krisztina)

2007. májusi számunk rejtvényének megfejtése: „Oh, szabadság, hadd nézzünk szemedbe!” (Petőfi Sándor)
 Nyertes: Ács Kali (Budapest)

Magyar Napló
Vad Katalin

HAMIS, TALMI	A MOVE LUTÓD-ZENEKARA	LÁSZLÓ, ÍRO, MŰFORDÍTÓ	INAS, CELELD	KEZDETLEGES NOVÉNYI TELEP	TOVA	MAGA MOZÁRF SZEREP (AVARÁZS FUVOLA)	TELEFON, RÖVIDEN
BEKÜLDENDŐ, 1.							B
	BOMLADOZIK VÉR VÖRÖS					ALUMINIUM BŐR VJ. SZIV, PÁROS BETŰI	↓
SÜRÜN OKLOZ J. CAROL OATES REGÉNYE		MOZART OPERAHÓS (FIGARO HÁZASSÁGA) FELSZEG			PÁROS SZÁMI APRÓ		VAGY, RÖVIDEN ÉRTÉK-PAPÍR
EZÜST VEGYEJELE		VAS M-I TELEPÜLES BŐKÖLNI KEZDI!				-NÉL PARJA ... ET MOF (GERALDY)	
DUNANTŰLIFOLYÓ OXIGÉN, JÓD VJ.					KORALLZATONY RÓMAI 2		
VULKÁNI ISZAP ES SÁRFOLYÁS	MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ BEKÜLDENDŐ, 2.	RAJZFILM RENDEZŐ (JOHN)	TÖRÖK HADSEREG TISZTJE	SZÁRAZ, FANYAR IZU ITAL	TÜZET ELFOJTÓ OLASZ ATYAI	NEMZETKÖZISZABVÁNYGYI SZERV. ATETE.ÉT ERINTI	MORZEJEL KELVIN JELE
			RÉSZEGESKEDIK LÓT FIA		KOCKÁZATOS, VESZÉLYES FÉRFINEV		
ZÖLDSÉGFÉLE			A MORZE JMBETŰ LEARAT EGY KISIT!				
... MARS!			NYAKBAN HORDOTT KENDŐ A SZABADBA				
		EGYMÁS UTÁN RAHORDÓ EGYEI!					
VOZNYESZENSZKJ POEMÁJA	A →						

A rejtvény besatírozott fősoraiban Vörösmarty Mihály versének idézetét rejtettük el. Ezt küldje be a kivágot pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között egy nyertes könyvjutalomban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
 1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő: 2007. július 31.
 PÁLYÁZATI SZELVÉNY MAGYAR NAPLÓ 2007./JÚLIUS

Majoros Sándor

Emberrel esik meg

gyűjtemény Erdőház Trónvikban Kirándulás a Zöld-szigetre Elővedni baranyák Felfeszíteni vagonok Medvehistória Akaratprága leleszkai dombok A szögör Duna és sárgadokmely. Negyvenöt lehel. Észrevételek Magyar É. Négyzög a falon Akácfaik sokáig élnek Szorvokaland A kopulatól három lépésre Emberrel esik meg Gyűjtemény Gerseni kert Legistrukkok A hegyre eske A lengeri kágy Erdőház Trónvikban Kirándulás a Zöld-szigetre Elővedni baranyák Felfeszíteni vagonok Medvehistória Négyzög a falon Akácfaik sokáig élnek

T

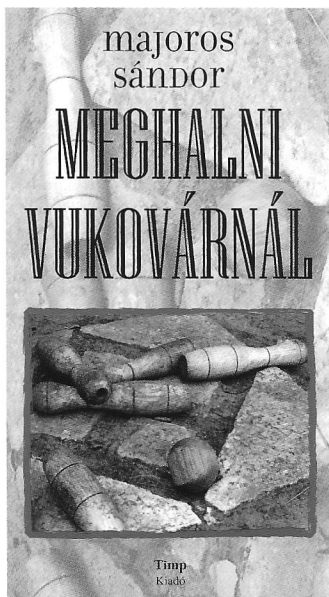
Majoros Sándor: Emberrel esik meg

Novelláskötet
108 x 210 mm • 400 oldal •
Cérnafűzött, keménytablás, védőborítós
ISBN: 963 9614 29 7
2850 Ft

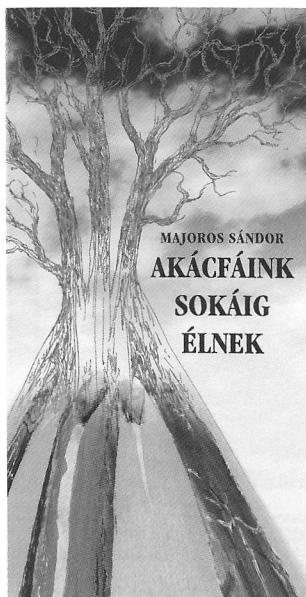
A magyar irodalom leghíresebb bácskai szülőtte, Kosztolányi Dezső ötvenévesen jelentette meg Számadás című kötetét. Az ugyancsak erről a vidékről származó, ötvenéves Majoros Sándor író számadás-novelláit tartalmazza ez a novellagyűjtemény. A válogatás alapjául *A visszhang-kísélet* (1989), *a Távolodás Bácskától* (1994), *a Kirándulás a Zöld-szigetre* (1999) és az *Akácfaik sokáig élnek* (2004) című könyvek szolgáltak, de az írások csaknem egyharmada új, kötetben még nem publikált novella.

Az író tragikomikus, páratlan hangulatú történetei a múlt század negyvenes éveitől egészen a máig vezetnek végig az olvasót, a maga

egyetemességében mutatva meg azt a hajdan volt világot – az egykori Jugoszláviát, ezen belül is a magyarul Bácskát –, amelyről meglehetősen ellentmondásos kép alakult ki az utóbbi évtizedekben.

Regény
ISBN: 963 210 056 5
1500 Ft

Elbeszélések
ISBN: 963 86478 5 X
1700 Ft

Regény
ISBN: 963 9614 26 2
2500 Ft

Csomós Róbert a tőle megszokott humorral szemléli a világot, a maga egyszerű stílusával jeleníti meg az ötvenes évek viharos eseményeit, a történelem visszasságait.

Regény
ISBN: 963 9614 15 7
2800 Ft

Timp®
K I A D Ó

A kiadóban vagy a kiadó honlapjáról történő vásárlás esetén 20 % kedvezményt biztosítunk. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139 Budapest, Frangepán u. 12–14. • www.timpkiado.hu • e-mail: konyv@timpkiado.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Burány Béla:
Mé piros a gólya csőre

Erotikus és obszcén népmesék a Délvidéken

Néprajz
170 x 240 mm • 1072 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás,
védőborítós
ISBN: 963 9614 32 7
7700 Ft

Sok tekintetben rendhagyó gyűjteményt tart kezében a Tisztelt Olvasó. Rendhagyót a könyv tartalmát illetően, hisz a magyar nép erotikus értelemben vett szerelmi világáról, kultúrájáról vajmi keveset tűrt meg mindmáig a nyomdafesték. Az utóbbi években egy-egy ilyen tárgyú munka szinte felfedezésszámba ment. De nyelvében is rendhagyó. Az ok, amiért ilyen néprajzi gyűjteménnyel mindmáig adós maradt a magyar nyelvű könyvnyomtatás, jórésztben e mesék nyelve. A nép az erotikus értelmű és obszcén szavaktól sosem félt. Miért is félt volna?

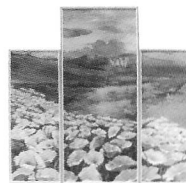
Eme ezerszáz-valahány erotikus és obszcén szöveg ezernyi villanás népünk erotikus szerelmi életéből, hét nyalábnyi merítés egy roppant gazdag, feltáratlan anyagból. Nem kenyér, „élet”, és csak részint rendbe rakott asztal, de tudjuk, egy tenyérben szétmorzsolts kalásznai magban a lefűjt pelyva után mégis benne van az egész napsütötte búzatábla.

Balázs-Arth Valéria:
Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon

Művészettörténet
170 x 240 mm • 672 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás,
védőborítós
ISBN: 963 9614 25 4
11 990 Ft

A lexikon a XX. századi délvidéki magyar képzőművészetet összegzi. Délvidéki, azaz a történelmi Magyarország I. világháború után leválasztott déli részein, majd a volt Jugoszlávia, később Szerbia, főképp a Vajdaság, Horvátország és Szlovénia területén született, élt vagy ma is ott élő, illetve onnan elszármazó és pályájukat külföldön folytató magyar képzőművészek (festőművészek, grafikusok, szobrászok, keramikusok, iparművészek, grafikai formatervezők, díszlet- és jelmeztervezők, divattervezők, fotográfusok stb.) életét és pályáját, valamint a délvidéki magyar képzőművészettel foglalkozó művészettörténeteket, művészeti írókat, képzőművészeti filmek rendezőit mutatja be 402 szócikkben és több mint 600 képen.

A kötetet Tolnai Ottó esszéje vezeti be.

BALÁZS-ARTH VALÉRIA

**DÉLVIDÉKI
MAGYAR
KÉPZŐMŰVÉSZET
LEXIKON**

ISMÉT EGYÜTT A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOM!

Az év esszéi 2007

(szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)

Az év műfordításai 2007

(szerk.: Turczy István)

Az év novellái 2007

(szerk.: Bíró Gergely)

Az év versei 2007

(szerk.: Szentmártoni János)

A/5, keménytáblás, védőborítás, az antológiák egységes ára: 2730 Ft

Kiadónk ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mint egy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt esszéiből, műfordításaiból, novelláiból és verseiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Az antológiák kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Bp., Ferenc krt. 14. I/5., tel.: 413-6672), illetve megrendelhetők könyváruházunkban a www.magynaplo.hu weboldalon.

A 4 kötet együttes vásárlása esetén szerkesztőségünkben 50%-os kedvezményt adunk az antológiák árából! Így a 4 kötet ára 10 920 Ft helyett csak 5 460 Ft!

SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

www.szephalom-konyvmuhely.hu

JÓKAI ANNA
Godot megjött

BÁLINT PÉTER

„Végbúcsúmat
tisztá szívvel
fogadjatok”

Csokonai naplőfeljegyzései

Címünk:

ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA

1068. Budapest.
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu

Kiadónkban
vásárlóinknak
20%-os árkedvezményt
biztosítunk!

Ügyfeleinket hétköznaponta
9-16 óráig fogadjuk.

SZENTI ERNŐ

A körkérdés vége

Kovács Emőke

A 19. SZÁZADI
BALATON VILÁGA

Sebők Éva
MIBENLET

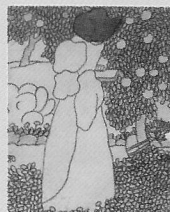

FEKETE GYÖRGY
Befelé tágasabb

Széphalom Könyvműhely

Hedry Mária
LÉTEZÉSEK

Emlékkönyv

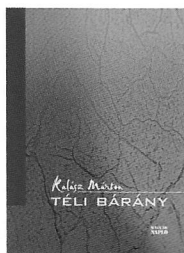

Szilágyi Imre
ÖNISMERET
ÉS EGZISZTENCIA

– válogatott írások –

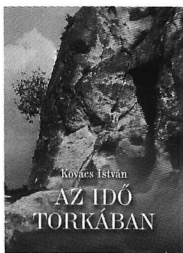
Széphalom Könyvműhely

Mezey Katalin
HOLDENEK
és más
versek
gyerekeknek

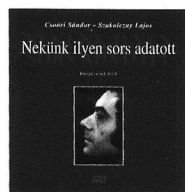
Kalász Márton
Téli bárány
(regény, 2. kiadás)
A/5, keménytáblás
272 oldal
1995 Ft

Az önéletrajzi regény egyszerre lírai emelkedettséggel és dokumentatív pontossággal kíséri végig a magyarországi németiség sorsát, megrendítően, lélektanilag is hitelesen szól szülőföldjének tragikus fél évszázadáról.

Kovács István
Az idő torkában
(válogatott versek,
szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytáblás
248 oldal
2415 Ft

A kötet Kovács István József Attila-díjas költő – akinek A gyermekkor tündöklete című önéletrajzi regényéből Erdőss Pál készített mozifilmet az 56-os forradalom évfordulójára – harmincöt évnyi lírai terméséből nyújt keresztmetszetet.

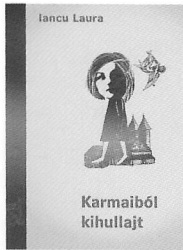
Csoóri Sándor – Szakolczay Lajos
Nekünk ilyen sors adatott
20x20 cm, keménytáblás
96 oldal
1995 Ft

A kiváló kritikus és irodalomtörténész Szakolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatású költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életről szóval igyekszik kitérni.

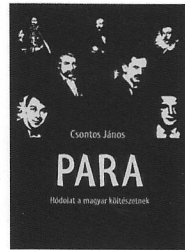
Csunder Levente
Szőnőföldem
(novellák)
Fr/5, keménytáblás
118 oldal
1490 Ft

„Egyetlen hosszú mondat. A faluról városra, az agrárszegénységből a posztindusztriális nyomorba, a paraszti életformából a lumpenbe, a kisebbségből a nagy büdös semmibe való átkerülés mondata.”
(Ferdinandy György)

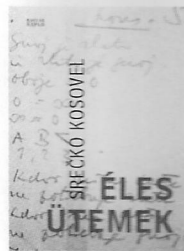
Iancu Laura
Karmaiból kihullajt
(versek)
Fr/5, keménytáblás
114 oldal
1490 Ft

A fiatal és tehetséges költőnő második verseskötetében a népi-romantikus elemek természetesen ötvöződnek a városi ember problémálatásával. Expresszív, tömör nyelvezete e két világ szókincséből, képanyagából egyszerre táplálkozik.

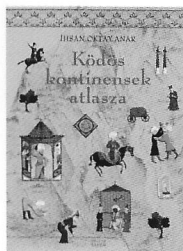
Csontos János
Para. Hódolat a magyar költészetnek
(versek)
Fr/5, kartonált
80 oldal
1490 Ft

A kiváló költő és publicista ezúttal kedvenc költőinek egy-egy enigmatikus versére írt parafrazisait gyűjtötte csokorba, mintegy főhajtásként a nagy elődök és általa nagyra becsült kortársai előtt.

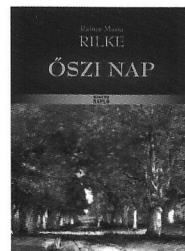
Kosovel, Srečko
Éles ütemek
(versek, ford.:
Lukács Zsolt)
Fr/5, kartonált
176 oldal
1449 Ft

Kosovel (1904-1926) – akinek életében egyetlen kötet sem jelent meg, de akút hátrahagyott versei alapján a modern szlovén költészet előfutáraként tartanak számon – konstruktivista verseinek válogatását tartalmazza a kötet.

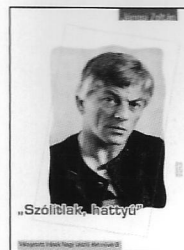
Anar, İhsan Oktay
Ködös kontinensek atlasza
(regény, ford.:
Tasnádi Edit)
A/5, kartonált
212 oldal
1890 Ft

A regény a modern török irodalom egyik alapműve. Keleti mesék, középkori hiedelmek keverednek a felvilágosodás éppen éledő eszméivel, s lengik be a különös helyszíneket...

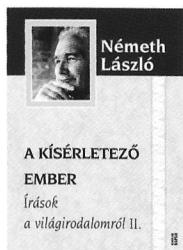
Rainer Maria Rilke
Őszi nap
(válogatott versek,
ford.: Réfi János)
Fr/5, keménytáblás
92 oldal
1490 Ft

A legújabb válogatást Rilke (1875-1926) lírai életművéből Réfi János tolmácsolta. „Csak dicsérni tudom Réfi barátomat, amiért a legjobb és legszebb Rilke verseket válogatta gyűjteményébe.”
(Faludy György)

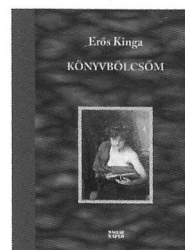
János Zoltán
„Szóltalak, hattyú”
Válogatott írások
Nagy László
életművéről
(tanulmánykötet)
A/5, kartonált
410 oldal
2982 Ft

A kötet Nagy László költői világának azokat a legfontosabb alapjegyeit mutatja fel, amelyeken át a szakember és az érdeklődő olvasó egyformán jól tájékozódhat lírájának nemzeti és egyetemes jelentőségéről.

Németh László
A kísérletező ember
Írások a világ-irodalomról II.
(Szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytáblás
340 oldal
3360 Ft

Németh László magyar- és világirodalmi írásainak Babits Mihály és Szerb Antal irodalomtörténetei mellett a helyiük. A kötet élvezetes olvasmányt, s ezáltal szinte észrevétlenül különleges műveltséget közvetít.

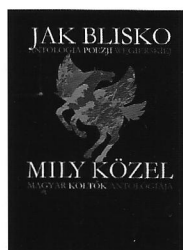
Erős Kinga
Könyvbölcsöm
(tanulmányok, kritikák,
interjúk)
A/5, kartonált
236 oldal
1575 Ft

Folyóiratokban publikált írások gyűjteményét veheti kezébe az olvasó, a kortárs és a XX. századi magyar és világirodalom szerzőinek műveiről. A kötetben közismert alkotókkal készített életinterjúk is olvashatók.

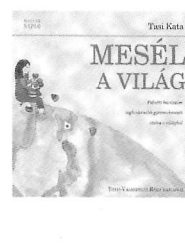
Piros a vér a pesti utcán
(Az 56-os forradalom versei és gúnyiratai)
(Szerkesztette
Györi László)
A/5, keménytáblás
316 oldal
2492 Ft

Kuriózum értékű Györi László munkája. A forradalom évében röplapokon, újságokban stb. napvilágot látott verseket gyűjtötte össze, a komoly művektől kezdve a népköltészetet át egészen az alkalmi rigmusokig.

Mily közel.
Határon túli magyar költők antológiája
(lengyel-magyar,
szerk.: Sutarski, Konrad)
A/5, kartonált
248 oldal
1900 Ft

Az 1991-ben Krakkóban napvilágot látott kötet bővített változatában határon túli magyar költők egy-egy emlékeztető verse szólal meg magyarul és kiváló lengyel műfordítók jóvoltából lengyel nyelven.

Tasi Katalin – Tóth-Vásárhelyi Réka
Mesél a világ
(mesekönyv)
20x20 cm, keménytáblás
82 oldal
1995 Ft

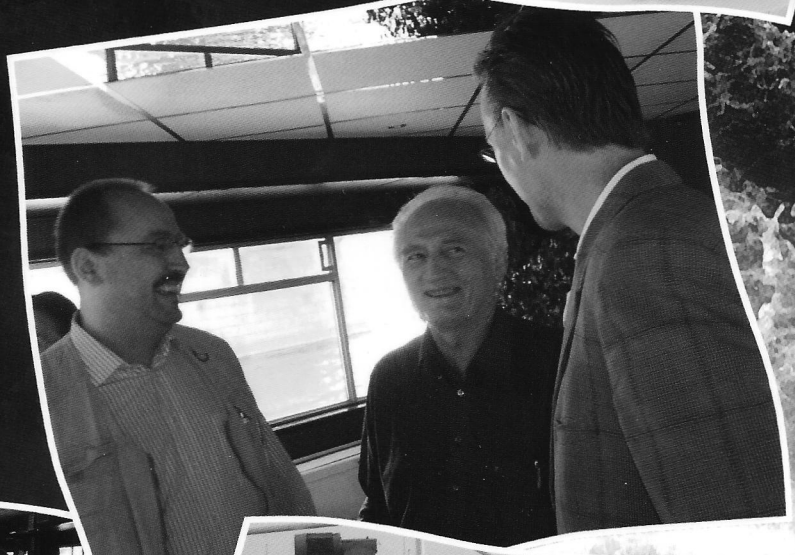
A kötet egy-egy bangladesi, bolgár, chilei, japán, fehér-orosz, thai, brazil, indiai, maláj, szenezáli mesét tartalmaz. A gondolathoz méltó, igényes illusztrációkat Tóth-Vásárhelyi Réka rajztanárra, iparművészre készítette.

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány), valamint megrendelhetők könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

2007. június 3-án rendezték meg a Magyar Napló VI. könyvheti hajóújtját a Márai Sándor Kulturális Közalapítvánnyal és az Írott Szó Alapítvánnyal közösen. A hajóúton került sor regénypályázatunk eredményhirdetésére, és bemutattuk könyv-újdonságainkat, valamint értékes tombolanyereményeket sorsoltunk ki, az alábbi cégek felajánlásában: Goma Kft, Korona Cukrászda, Kotányi, Magyar Állami Operaház, Muraközi Kft, Simon és Simon Kft, Timp Kiadó, Wolf Hungária. A hajóutat támogatta a Magyar Hivatalos Közlönykiadó és a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány.

(A felvételeket Cech Vilmos és Fülöp Géza készítette)

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

NORLA